T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Sosyoloji Anabilim Dalı

POSTKOLONYAL KİMLİK VE YENİ KİMLİK AKIMLARINA YÖNELİK KARŞILAŞTIRMALI NETNOGRAFİK BİR ÇALIŞMA: WOKE HAREKETİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Seren YAŞBAY

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Diler Ezgi TARHAN

İstanbul – 2025

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Seren YAŞBAY

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Postkolonyal Kimlik ve Yeni Kimlik Akımlarına Yönelik Karşılaştırmalı Netnografik Bir Çalışma: Woke Hareketi Örneği

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 20.06.2025

Sayfa Sayısı : 141

Tez Danışmanları : Dr. Öğr. Üyesi Diler Ezgi TARHAN

Dizin Terimleri : Woke, kimlik, sosyal medya, faillik dansı, netnografi

Türkçe Özet : Bu çalışma, woke hareketini hakikat sonrası dijital ortamda ortaya çıkan çağdaş bir kimlik inşa biçimi olarak incelemektedir. Pickering'in "faillik dansı" kuramı doğrultusunda, insan ve teknolojik aktörlerin etkileşimiyle şekillenen kimliklerin, sosyal medya platformları aracılığıyla nasıl oluştuğu analiz edilmiştir. Bulgular, dijital kimliklerin bağlamsız, merkezsiz ve bedensiz şekilde yayıldığını ve algoritmalarla birlikte şekillenen yeni bir kimlik paradigmasına işaret ettiğini göstermektedir.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezi'ne

İmzası

Seren YAŞBAY

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Sosyoloji Anabilim Dalı

POSTKOLONYAL KİMLİK VE YENİ KİMLİK AKIMLARINA YÖNELİK KARŞILAŞTIRMALI NETNOGRAFİK BİR ÇALIŞMA: WOKE HAREKETİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Seren YAŞBAY

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Diler Ezgi TARHAN

İstanbul – 2025

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Seren YAŞBAY

…/…/2025

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Seren YAŞBAY'ın *"**Postkolonyal Kimlik ve Yeni Kimlik Akımlarına Yönelik Karşılaştırmalı Netnografik Bir Çalışma: Woke Hareketi Örneği**"* adlı tez çalışması, jürimiz tarafından *Sosyoloji* ana bilim dalı, *Sosyoloji* bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan *Dr. Öğr. Üyesi Diler Ezgi TARHAN*
(Danışman)

Üye *Doç. Dr. Mira ASSADI*

Üye *Dr. Öğr. Üyesi Nazar BAL*

ONAY
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
... / ... / 20..

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışma, “woke” hareketinin hakikat sonrası dijital ortamda çağdaş bir kimlik inşa biçimi olarak nasıl geliştiğini ve yayıldığını incelemekte; Andrew Pickering’in “faillik dansı” kavramını kuramsal çerçeve olarak kullanmaktadır. Pickering, failliği insan ve insan olmayan aktörler arasında ortaya çıkan karşılıklı ve sürekli evrilen bir süreç olarak tanımlar; bu süreçte hiçbir taraf mutlak kontrol sahibi değildir. Jeremy Rose ve Matthew Jones’a göre ise “çifte faillik dansı”, insan aktörlerin maddi failliği kanalize ederek diğer insan aktörlerin davranışlarını şekillendirmeye çalıştığı bir ilişkidir. Bu bağlamda, sosyal medya platformlarındaki kullanıcı davranışları ile algoritmalar ve etkileşim odaklı dijital yapılar gibi teknolojik altyapılar eşzamanlı biçimde evrilerek öngörülemeyen sosyo-politik sonuçlar üretmektedir. Çalışma, postkolonyal kuramdan da yararlanarak, edebi ve tarihsel söylemler aracılığıyla şekillenen geleneksel kimlik biçimlerini, dijital olarak aracılanan “woke” kimliklerle karşılaştırmakta ve bu yeni kimlik türünü, Cihan Palancı “hiper kimlik” olarak kavramsallaştırmaktadır. Sosyal medya platformları, marjinalleştirilmiş anlatıların yükselmesini kolaylaştırırken aynı zamanda algoritmik kürasyon ve doğrulama yanlılığı yoluyla egemen söylemleri yeniden üretmektedir. Araştırma, günümüz kimliğinin yalnızca insan niyetinden doğmadığını, aksine teknolojik imkanlarla birlikte şekillenen performatif bir çıktıya dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Görgül olarak, çalışmada bu netnografik bir yöntem benimsenmiş ve NVivo 1.7.2 yazılımı kullanılarak ‘X’ (eski adıyla Twitter) platformunda #StayWoke etiketiyle paylaşılmış ve amaçlı örneklem yöntemiyle derlenen tweetler analiz edilmiştir. Analiz sonucunda beş ana tematik alan belirlenmiştir: (1) Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliği, (2) Politik ve Toplumsal Aktivizm, (3) Kimlik ve Kesişimsellik, (4) Eleştirel Bilinç ve Karşıt Söylemler, (5) Muhalefet ve Zıtlık. Bu temalar altında polis şiddeti, sistemik ırkçılık, protesto söylemi, kesişimsel anlatılar ve algoritmik olarak aracılanan direniş gibi alt temalar öne çıkmıştır. Ayrıca Syuzhet ve NRC sözlükleriyle yapılan duygu analizinde, tweetlerin duygusal dağılımının pozitif ve negatif arasında neredeyse eşit olduğu; “güven”, “beklenti”, “korku” ve “kızgınlık” gibi duyguların öne çıktığı saptanmıştır. Bu durum, kullanıcıların hem umutla mobilize olduklarını hem de dijital ortamda duygusal kutuplaşmanın belirginleştiğini göstermektedir.

Çalışma, postkolonyal kuram, dijital sosyoloji ve hakikat sonrası siyaset kesişiminde bir paradigma değişimini ortaya koymaktadır: edebiyat merkezli, seçkinci eleştirilerden ağ-temelli ve katılımcı kimlik oluşumlarına geçiş yaşanmaktadır. Sosyal medya, yalnızca marjinal seslerin görünürlüğünü artırmakla kalmamakta, aynı zamanda bağlamsız, merkeziyetsiz ve bedensiz kimlik formlarının çeşitlenmesini ve viral biçimde yayılmasını da kolaylaştırmaktadır. Bu araştırma, insan ve teknoloji arasında süregiden karşılıklı faillik ilişkisinin, kimliklerin üretiminde ve dolaşımında köklü bir paradigma değişimini temsil ettiğini ve dijital çağda kimliğin nasıl performe edildiğini, kolektif anlamın nasıl üretildiğini ve toplumsal direnişin nasıl yapılandığını yeniden şekillendirdiğini ileri sürmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Woke*, kimlik, sosyal medya, faillik dansı, netnografi

ABSTRACT

This study examines the development and dissemination of the 'woke' movement as a contemporary form of identity construction within the post-truth digital environment, utilizing Andrew Pickering's notion of the dance of agency. Pickering conceptualizes agency as an emergent, reciprocal process between human and non-human actors, wherein neither side holds absolute control, while Jeremy Rose and Matthew Jones defines the "double dance of agency" as a dynamic in which "human agents seek to channel material agency to shape the actions of other human agents." Within this framework, human behaviors on social media platforms and technological infrastructures—such as algorithms and engagement-driven logics—co-evolve, generating unpredictable socio-political outcomes. Drawing from postcolonial theories, the research contrasts traditional identity constructions shaped through literary and historical discourses with digitally mediated woke identities, conceptualized as hyper-identities. Social media platforms serve simultaneously as amplifiers of marginalized narratives and as gatekeepers reinforcing dominant discourses through algorithmic curation and confirmation biases. The study demonstrates that identity today is not merely a product of human intention, but a performative outcome shaped collaboratively with technological affordances. Empirically, the study applies a netnographic method using NVivo 1.7.2 to analyze tweets tagged with #StayWoke, identifying five main thematic domains: (1) Social Justice and Racial Equality, (2) Political and Social Activism, (3) Identity and Intersectionality, (4) Critical Consciousness and Counter-Narratives, and (5) Opposition and Contradiction. Within these, key subthemes include police violence, systemic racism, protest discourse, intersectional narratives, and algorithmically-mediated resistance. Additionally, a sentiment analysis using the Syuzhet and NRC lexicons reveals a nearly equal distribution of positive and negative emotions, with dominant affective registers of trust, anticipation, fear, and anger—suggesting both hopeful mobilization and affective polarization. By mapping the intersections of postcolonial theory, digital sociology, and post-truth politics, the research identifies a paradigmatic shift from literature-centered, elite-driven critiques to networked, participatory identity formations. The findings show that social media contributes not

only to the visibility of marginalized voices, but also to the viral spread and normalization of decentralized, disembodied, and contextless identities. Ultimately, the study argues that the dynamic, reciprocal dance of agency between humans and technology represents a profound transformation in the production and circulation of contemporary identities—reshaping how identity is performed, how collective meaning is constructed, and how socio-political mobilization is enacted in the digital era.

Keywords: *Woke*, identity, social media, dance of agency, netnography

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **vi**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **vii**
ÖNSÖZ ..... **viii**
GİRİŞ **1**
ARAŞTIRMA SORUNSALI VE ÖZGÜN DEĞERİ **2**

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Postkolonyal Düşün 6
1.1.1. Kolonyalizm ve Postkolonyalizm 9
1.1.2. Postkolonyal Söylem 11
1.1.3. Postkolonyal Kimlik 14
1.1.4. Yapısöküm (Dekonstrüksiyon) ve Tarihyazımı 23
1.1.5. Kültür Çevirisi 30
1.1.6. Edebiyat 34
1.1.7. Postkolonyal Sosyoloji 37
1.2. Woke 44
1.3. Faillik Dansı: İnsan, Sosyal Medya ve Woke Hareketi 49
1.4. Dijital Sosyoloji 52

İKİNCİ BÖLÜM
YÖNTEM VE BULGULAR

2.1. Netnografi 60
2.2. Çalışma Yöntemi ve Veri Toplama 83
2.3. Bulgular ve Tartışma 96
2.3.1. #StayWoke Etiketi İçeriklerinin Nitel Çözümlemesi 97
2.3.1.1. Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliği 99
2.3.1.2. Politik ve Toplumsal Aktivizm 105
2.3.1.3. Kimlik ve Kesişimsellik 112
2.3.1.4. Eleştirel Bilinç ve Karşıt Söylemler 115
2.3.1.5. Muhalefet ve Zıtlık 120
2.3.2. #StayWoke Etiketi İçeriklerinin Sosyolojik Duygu Analizi 125
2.3.3. Tartışma 130

SONUÇLAR VE ÖNERİLER **133**
KAYNAKÇA **136**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Doğu ve Batı karşıtlığı.....7
Tablo 2. Nitel analiz ulamları ve altulamları.....97
Tablo 3. Toplumsal adalet ve ırk eşitliği teması alt kodları 99
Tablo 4. Politik ve toplumsal aktivizm alt temaları.....105
Tablo 5. Kimlik ve kesişimsellik alt temaları 112
Tablo 6. Eleştirel bilinç ve karşıt söylemler alt temaları 115
Tablo 7. Muhalefet ve zıtlık alt temaları 121

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. #StayWoke tweetlerinin duygu dağılımı 126
Şekil 2. #StayWoke tweetlerinde duygu kategorilerine göre en çok rastlanan sözcükler....127
Şekil 3. #StayWoke tweetlerindeki duygu sıklığı 128
Şekil 4. #StayWoke tweetlerinin radar grafiği 129
Şekil 5. #StayWoke tweetlerinin sözcük bulutu.....130

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tez sürecim boyunca desteğini hiç esirgemeyen, bilgisini ve deneyimlerini benimle paylaşan, önerileriyle yolumu aydınlatan çok kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Diler Ezgi TARHAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmama ilişkin değerli görüş ve önerilerini sunan jüri üyelerim Doç. Dr. Mira ASSADI ve Dr. Öğr. Üyesi Nazar BAL'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans eğitimimden bu yana öğrencisi olmaktan onur duyduğum ve birlikte çalışma fırsatını bana veren Sayın Dekanım Prof. Dr. Kamil KAYA'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmam sırasında ilgilerini ve desteklerini hiç esirgemeyen çok kıymetli Dekan Yardımcılarım Dr. Öğr. Üyesi Görsev BAFRALI ve Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ÇAKMAK'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmam boyunca yardımını ve desteğini hiç esirgemeyen, her durumda arkamda duran ben düştüğümde kalkmamı sağlayan en büyük destekçim Serhat KAHYAOĞLU'na en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni ben yapan değerleri borçlu olduğum, haklarını ne yapsam ödeyemeyeceğim, her durumda yanımda olup sevgileriyle ve öğrettikleriyle yolumu aydınlatan saygıdeğer babam Nazım, annem Özlem ve babaannem Fatma'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Seren YAŞBAY

İstanbul, 2025

GİRİŞ

Çağdaş toplumda, dijital platformların yaygınlaşması ve algoritmik süreçlerin giderek artan hakimiyeti; kimliklerin inşa edilme, yayılma ve harekete geçirilme biçimlerini kökten değiştirmiştir. Bu dönüşüm, sosyal adalet, temsil ve sistemik eşitsizlikler konusunda artan farkındalık ve aktivizmle karakterize edilen son dönemdeki sosyo-politik bir görüngü olan '*woke*' hareketinde özellikle belirgin hale gelmiştir. Geleneksel nesnel gerçeklik ve deneysel doğrulama normlarının akışkan ve tartışmalı hale geldiği karmaşık bir hakikat sonrasılık ortamında, *woke* hareketi dijital aracıya sahip, hiper-reaktif kimlik oluşumlarına doğru önemli bir geçişi örneklemektedir. Tarihsel olarak edebiyat, kültürel eleştiriler ve yerleşik tarihsel söylemler aracılığıyla inşa edilen ve yayılan geleneksel kimliklerin aksine, çağdaş *woke* kimlikler; algoritmalar ve platform dinamikleri gibi teknolojik altyapılardan büyük ölçüde etkilenerek, öncelikle dijital sosyal ağlarda ortaya çıkmakta ve yayılmaktadır.

Andrew Pickering'in "faillik dansı" (*dance of agency*) kavramı (1993, 1995, 2008a, 2008b), bu yeni kimlik oluşumunu incelemek için eleştirel bir kuramsal bakış açısı sunabilir. Pickering, failliği insan ve insan olmayan aktörler arasında ortaya çıkan karşılıklı bir etkileşim olarak tanımlar ve hiçbir varlığın diğerini tamamen kontrol edemediğini savunur (Pickering, 1995). Bu kavramsallaştırmayı genişleten Matthew Jones (1999) ve Jeremy Rose ve Jones (2005) ise, insan aktörlerin diğer insan aktörlerin davranışlarını etkilemek için teknolojik araçlar gibi maddi araçları kullandığı bir "çifte faillik dansı" (*double dance of agency*) kavramını öne sürer. Dijital ortam bağlamında, bu kuramsal çerçeve, insan niyetlerinin teknolojik olanakları nasıl biçimlendirdiği ve yine insan algılarını nasıl olup da yeniden şekillendirebildiğini ortaya koyarak, geleneksel kavramsallaştırmalardan önemli ölçüde uzaklaşan kimlik oluşumlarını okumak için önemli bir kuramsal çerçeve sağlamaktadır.

Bu çalışma, postkolonyal düşün, dijital sosyoloji ve post-hakikat siyasetinden elde edilen bakış açısıyla, dijital platformların çağdaş kimlik siyasetini nasıl oluşturduğuna dair ilgili alanyazında kritik bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Tarihsel süreçte ortaya çıkan postkolonyal kimlikler (öncelikle edebi ve söylemsel nitelikte) ile *woke* hareketin temsil ettiği dijital oluşumlu kimlikler arasındaki kesişim

ve ayrışmaları araştırarak, ikincisinin nasıl merkezi olmayan, bağlamsız, bedensiz ve hızla evrimleşen "hiper kimlikler" olarak işlediğini vurgulamaktadır (Palancı, 2024, s. 1180). Bu araştırma, eski adıyla 'Twitter', yeni adıyla 'X' sosyal medya platformunun; *woke* kimliklerin hızlı yayılması, çeşitlenmesi ve normalleşmesini kolaylaştırmadaki rolünü netnografik bir yöntem çerçevesinde duygu ve metrik analiziyle destekleyerek incelemekte; algoritmik kürasyon, etkileşim metrikleri ve dijital altyapıların kimlik oluşum süreçlerini nasıl şekillendirdiğini araştırmaktadır.

ARAŞTIRMA SORUNSALI VE ÖZGÜN DEĞERİ

Dijital ortamlarda çağdaş kimlik oluşumunun karmaşıklığını ortaya çıkarmak için tasarlanmış birbiriyle ilişkili birkaç araştırma sorusu tarafından yönlendirilen bu çalışma, ilk olarak, dijital aracıya sahip çağdaş kimlik örneği olan *woke* hareketin, hakikat sonrasılık koşulları altında sosyal medya aracılığıyla nasıl geliştiğini ve yayıldığını araştırmaktadır. İkinci olarak, geleneksel postkolonyal söylemler içinde şekillenen kimlikler ile ortaya çıkan *woke* kimlikler arasında temelde bir farklılık olup olmadığını eleştirel bir gözle incelemektedir. Üçüncü olarak da bu araştırma, Pickering'in "faillik dansı" ile karakterize edilebilecek dijital sosyoloji ve insan-makine etkileşimlerinden etkilenen kimlik oluşumları üzerinde durmakta; *woke* ile postkolonyal söylemde kök salmış kimlik oluşumları arasındaki belirgin dinamikler hattını izlemektedir. Öte yandan sosyal medyanın yeni kimliklerin çeşitlenmesini ve viral olup yayılmasını kolaylaştırmadaki rolünü inceleyen söz konusu çalışma, özellikle 'X' gibi platformlarda algoritma odaklı etkileşimlerin bu görüngüye nasıl bir katkıda bulunduğunu değerlendirmektedir. Görüldüğü üzere çalışmanın temel amacı, dijital ortamlarda egemen söylemleri sürdürme ve pekiştirmede doğrulama süreçleri, algoritmik amplifikasyon ve etkileşim odaklı mantık gibi çağdaş mekanizmaların işlevlerini araştırmak; hakikat sonrası siyasi bağlamların, özellikle dijital kanallar aracılığıyla, *woke* hareketi gibi kimlik temelli hareketleri nasıl teşvik edebileceğini veya güçlendirebileceğini değerlendirmek; ve son olarak da geleneksel olarak edebiyat eleştirisine dayanan kimlik kurgularından, yerleşik edebi veya kültürel kanonlardan bağımsız olarak yayılan ağa dayalı, katılımcı kimlik hareketlerine doğru kayda değer bir paradigmatik geçiş olup olmadığını araştırmaktır.

Bu amaca uygun olarak çalışmada önce, dijital ortamlarda çağdaş kimlik oluşum süreçlerinin altında yatan dinamikler kapsamlı bir şekilde analiz edilip

özellikle önemli bir vaka çalışması olarak *woke* hareketine odaklanılmaktadır. Çalışmada bilhassa dijital platformların ve teknolojik olanakların kimlik oluşumundaki etkileri ve kimliğin yalnızca insan tarafından üretilen bir fenomen olduğu şeklindeki geleneksel anlayışların söz konusu dijital platformlar ve teknolojik imkânlar dahilinde nasıl değiştiğini aydınlatmak hedeflenmektedir. Ayrıca geleneksel postkolonyal kimlik yapılarını yeni *woke* kimlik biçimleriyle karşılaştırmalı olarak incelemek, bunların ayırt edici özelliklerini, yayılma mekanizmalarını ve toplumsal etkilerini vurgulamak da çalışmanın hedefleri arasındadır. Bu niyetle araştırmamızda önce sosyal medya ortamlarında işleyen yeni ortaya çıkan güç mekanizmalarını belirlemeyi ve bunları eleştirel bir şekilde değerlendirmeyi denedik; ardından algoritmaların, etkileşim metriklerinin ve doğrulama süreçlerinin baskın kültürel anlatıların yayılmasına ve güçlenmesine nasıl katkıda bulunduğunu anlamaya ve açıklamaya çalıştık. Daha sonra ise netnografik bir metodolojiye ve duygu/tematik analize başvurarak insan failler ile dijital teknolojiler arasındaki nüanslı, dinamik etkileşimleri yakalamayı ve böylece Pickering'in faillik dansı kavramına görgül kanıtlar sunulması amaçlanmıştır.

Dolayısıyla bu çalışma, ele aldığı kuramsal çerçeve ve yöntem bakımından disiplinler arası bir nitelik taşırken, güncel görüngülere doğrudan müdahil olan kavramları ele alması bakımından da disiplinler ötesi bir özellik taşımaktadır. Yeni kimliklerin inşa süreçlerinde rol oynayan unsurlara odaklanan bu çalışma, hakikat sonrasılığın kimlik inşasındaki etkisini araştırması bakımından özgün bir konumda yer almaktadır. Netnografi yöntemiyle vaka-temelli bir bakış açısı sunulması amaçlanan bu çalışmada, sosyal medya gibi çağdaş iletişim araçlarına yönelik kuramsal yaklaşımlara katkıda bulunmanın yanı sıra; söylem, güç mekanizmaları ve politika gibi geleneksel anlayışlarla çerçevelendirilen kavramlara dair farklı perspektifler sunmaya da çalışılmıştır. Ayrıca sosyopolitik bağlamda *woke* hareketinin işlevselliği ile postkolonyal söylem ve kimlik kavramlarının karşılaştırmalı olarak ele alınması, bu hareketin yenilikçi bir yöntemle tartışılmasını sağlayarak çalışmanın özgünlüğünü ve biricikliğini pekiştirmektedir. Güncel alan yazında öne çıkan dijital kimlik, dijital sosyoloji (Zhao & Wang, 2023), dijital güç mekanizmaları ve dijital söylem gibi kavramları özgün bir şekilde ele alarak geliştirilen kuramsal yaklaşım, gelecekteki çalışmalar için önemli bir referans noktası oluşturacaktır. Bu bakımdan araştırmanın; postkolonyal çalışmalar, dijital sosyoloji ve post-hakikat siyasetinin incelenmesi

alanlarındaki kritik teorik söylemleri, çağdaş sosyal görüngüleri görgül araştırmasıyla birleştirerek önemli katkılar sunacağına inanılmaktadır.

Pickering'in "faillik dansı"nı kuramsal bir referans noktası olarak alınan bu araştırmada insan ve teknoloji arasındaki karşılıklı etkileşimlere yeni bakış açıları kazandırarak çağdaş kimliklerin üretimi ve dolaşımında yaşanan derin paradigma değişimine dikkat çekmek hedeflenmiştir. Araştırmada NVivo gibi nitel veri analiz araçlarıyla desteklenen netnografi ve duygu analizinin entegrasyonu (karma araştırma yöntemi/triangulation), çalışmanın metodolojik titizliğini artırarak kimliklerin gerçek zamanlı dijital etkileşimlerde nasıl geliştiği ve yayıldığına dair zengin ve görgül içgörüler sunmaktadır. *Woke* kimlikleri geleneksel postkolonyal kimliklerle karşılaştırılarak, kimlik oluşumu üzerine yazılıp çizilmiş teorik söylemi zenginleştirmeye çalışmanın yanında, ayrıca çağdaş sosyo-politik mobilizasyonları ve direnişleri anlamayı kolaylaştıracak yeni bir bakış açısı geliştirilmesi hedeflenen bu araştırmada, dijital çağda kimlik inşa mekanizmalarının bütüncül bir perspektifle anlaşılmasına katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Dijital kimlik siyasetinin nüanslarını ifade etmek için kendine özgü bir söyleme sahip bu çalışma, teknolojinin toplumsal anlatıları, kimlik politikalarını ve kolektif eylemi şekillendirmedeki rolüne ilişkin eleştirel akademik tartışmaları ilerleterek, bu alanda çalışacak akademisyenlere ve dijital platform geliştiricilerine giderek dijitalleşen bir dünyada kimlik ve temsilin karmaşıklıklarını anlamak için naçizane bir katkı ve perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Günümüz sosyoloji tartışmalarında kimlik kavramı; sosyal adalet hareketlerindeki "uyanış/woke" bilinçten postkolonyal kimliklerdeki kolonyalizmin mirasına kadar, analizlerin odak noktası haline gelmiştir. *Woke,* genel olarak sistemik adaletsizliklerin (ırkçılık, cinsiyetçilik vb.) farkındalığını ve sosyal adalet aktivizmiyle uyumlu bir öz tanımlamayı ifade eder. Bu kavram, Afro-Amerikan argosundan ("uyanık kalmak") ortaya çıkmış ve toplumdaki iktidar ve ayrıcalıklara karşı artan eleştirel bilinci ifade eden küresel bir terime dönüşmüştür. Öte yandan, postkolonyal kimlik, sömürgecilik ve sonrasındaki tarihsel deneyimlere dayanmakta olup sömürgeleştirilmiş halkların ve nesillerin kendi kimliklerini 'imparatorluğun gölgesinde' nasıl oluşturduklarını/şekillendirdiklerini ele alır. Biz de çalışmamızın ilk bölümünde, kolonyalizm ve postkolonyalizm, eleştirel bir alan olarak postkolonyal

söylemin ortaya çıkışı, postkolonyal kimliğin temel kavramları, yapısöküm ve postkolonyal eleştiri ile ilgisi; tarihyazımı ve postkolonyal tarih yazımı, kültürel çeviri kavramı, postkolonyal söylemin küresel edebiyat üzerindeki etkisi, postkolonyal sosyoloji, *woke* hareketi ve gelişimi, kesişimsellik, hakikat sonrasılık, teyit mekanizmaları, dijital sosyoloji ve insan-makine etkileşimindeki faillik dansı kavramları ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında ise dijital sosyoloji ve netnografi üzerine yöntemsel çerçeve sunularak çalışmanın tasarımı ve veri toplama yöntemi/analizi detaylandırılacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise bulgular paylaşılarak tartışılacak ve sonuçlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Postkolonyal Düşün

Postkolonyal düşün, kimliklerin emperyal güçler altında nasıl inşa edildiğini ve kontrol edildiğini irdeleyen alana işaret etmektedir. Edward Said, *Şarkiyatçılık* (1978/1999) adlı eserinde, Batı'nın Doğu'ya yönelik akademik ilgisinin masum bir merak değil, aksine Batı kimliğini onaylayan ve sömürgeci egemenliği meşrulaştıran "ısrarlı bir Avrupa-merkezci önyargı" olduğunu ortaya koymuştur. Said, sömürge halklarının temsil biçimlerinin bilimden edebiyata kadar her alanda önyargılı söylemlerle şekillendiğini ve böylece emperyal güç ilişkilerini yeniden ürettiğini öne sürmektedir (krş. Bağlama, 2020). Örneğin, Alan Bishop (1990), Batı'nın matematiği 'genel geçer', 'kültürden bağımsız', 'bağlam-dışı' ve 'pan-kültürel' bir olgu olarak kavramsallaştırmasına karşı çıkmaktadır.

Said'e göre metinsellik, ırk/kimlik oluşumunun en önemli parçasıdır. Said'in söylem çözümlemesine eklemlenen Gayatri Chakravorty Spivak'ın görüşleri, özellikle Madun Konuşabilir mi? (*Can the Subaltern Speak?*) (1988) başlıklı çalışmasında, madunların kendi seslerini duyurma kapasitesini sorgulamıştır. Spivak, Batılı anlatıların, ezilenlerin bilgi ve bakış açılarını bastırması durumunu *"sanctioned ignorance"* (zorlama cehalet) kavramıyla açıklamıştır. Ayrıca, baskı altındaki grupların siyasi mücadelelerde *"strategic essentialism"* (stratejik özcülük) yoluyla geçici bir kolektif kimlik sunabileceğini savunarak kimlik inşasının çelişkili doğasına işaret etmiştir. Bir diğer deyişle, madun kendi adına konuşamaz ve üst sınıfın onları 'farklılıklarıyla' tanımlamasıyla hayat bulur. Homi Bhabha (2004) ise postkolonyal kimliklerin melez, *slippery* (değişken) ve *in-betweenness* (arada kalmış) doğasını vurgulamıştır. Sömürgeleştirilenler, kolonyal kimliği doğrudan içselleştirmek yerine, yerel ve sömürgeci kültürlerin etkileşiminden doğan yeni kimlik biçimleri geliştirmişlerdir. Bhabha'nın "Üçüncül Alan" *(Third Space)* kavramı (2004, s.55), sömürgeci ve sömürgeleştirilen topluluklar arasındaki etkileşimden doğan kültürel formasyonları tanımlamak için kullanılır. Böylece postkolonyal kimlik oluşumu, edebiyat ve kültürel üretim yoluyla ele alınan, sürekli müzakereye açık bir süreç olarak şekillenmiştir.

Batı sömürgeciliği, Doğu'yu tanımlarken sabit ve ikili *(discursive)* bir söylem üretmiştir: Doğu irrasyonel, çocuksu, geri kalmış ve farklı olarak nitelendirilirken; Batı ise rasyonel, bilimsel, ilerlemiş ve bilgili olarak temsil edilmiştir. Bu buyurgan ve indirgemeci söylem, hem Batı'nın kendi üstünlüğünü kurmasına hem de sömürgeleştirilmiş halkları aşağı düzey, muhtaç ve düşkün varlıklar olarak göstermeye hizmet etmiştir. Edward Said'in işaret ettiği gibi, oryantalist temsil, gerçekliği nesnel olarak değil, Batı'nın kimlik inşasının bir aracı olarak kurgulamıştır.

Tablo 1. Doğu ve Batı karşıtlığı

Doğu *(Orient)*	**Batı *(Occident)***
İrrasyonel	Rasyonel
Çocuksu	Olgun
Bilim dışı	Bilimsel
Geri kalmış	Gelişmiş
Bilinçsiz	Bilinçli
Anti-demokratik	İnsan hakları savunucusu
Marjinal	Merkeziyetçi

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Bu ayrımlar, sadece Batı'nın Doğu üzerindeki tahakkümünü meşrulaştırmakla kalmamış; aynı zamanda sömürgeleştirilenlerin kimliklerinin bastırılması, ötekileştirilmesi ve araçsallaştırılmasına hizmet etmiştir. Aimé Césaire, Kolonyalizm Üzerine Söylem *(Discours sur le colonialisme)* (1950/2000) adlı eserinde, kolonyalizmin Batı uygarlığının kaçınılmaz bir çöküşü anlamına geldiğini savunur (Sékongo & Yéo, 2007). Kolonyalizm bir "medeniyet projesi" olmaktan ziyade, Batı'nın ahlaki çürümesinin göstergesi olduğuna inanan Césaire, kolonyalizmin en önemli sonuçlarından birinin de ekonomik rekabetin dünya çapına yayılması olduğunu belirtir. Öte yandan Césaire (1950/2000, s. 41), kolonyalizmin insanlık dışı niteliğini şu şekilde açıklar: Kolonizasyon, medenileştirme değil, barbarlaştırmadır; Batılı güçler, kendi iç çelişkileri nedeniyle sömürgeleştirmeye yönelmişlerdir. Kolonizasyon hem sömürgeciyi hem de sömürgeleştirilenleri *dehumanize (double sided effect of*

colonization: dehumanization) eder; sömürgeci, ötekini "hayvanlaştırarak" kendi insanlığından da uzaklaşır *("boomerang effect").*

Öte yandan Said'in *"Şarkiyatçılık"* kavramı ışığında da yorumlanabilecek olan Doğu-Batı ikiciliği üzerinden baktığımızda Batılı sömürgeciliğin Doğu medeniyetini egzotikleştirerek ötekileştirmesi, ileri uygarlık statüsünde görülen Batılı dünyayı, geri kalmış addedilen Doğu gelenekselliğinden ayıran bir sınır duruma işaret etmektedir. Başka bir deyişle, sömürgeciliği 'ilerlemecilik'; sömürülmeyi ise 'geri kalmışlık' ile etiketleyen bu indirgemeci tutum, Doğu medeniyetinin otantik var oluşunu sömürüp aşağılayarak onu ötekileştirmekte; ötekileştirdikçe de sömürünün şiddetini, aşılamaz biçimde arttırmakta ve sömürüyü yaygınlaştırıp normalleştirmektedir. Ayrıca sömürülen halkların suistimale açık hale gelmesini, onlara müstahak gören bu indirgemeci ve ötekileştirici tutum, sömürmeyi de yücelterek bir 'güç' statüsüne yerleştirmektedir. Ötekileştirme, sömürülen halkların içinde bulundukları koşulların güçlüğünü, kaynak kıtlığını ve yaşadıkları fırsat eşitsizliğini, sömürgeciliğin doğallaştırılması ve tabi kılınmanın normalleştirilmesi amacına hizmet edecek şekilde kullanmakta ve ötekileştirilen Doğu egzotizminin, sömürüye açık bir aşağılanmışlıkla karakterize edilmesine yol açmaktadır. Böylece sömürüye daha da açık hâle getirilen ve Doğu ile özdeşleştirilen 'geri kalmışlık', âdeta sömürülen halkların kaderi haline getirilip kanıksatılmaktadır. Dolayısıyla sömürülen halkların postkolonyal kimliği, bir 'Öteki' olmak bakımından 'sömürülmesi olağan olanın başkalığı' ile karakterizedir. Postkolonyal özne, sömürülen özne konumunda kendi kimliğini bir dış bakışla ('Öteki' pozisyonunda) kurarken; kendisine dışarıdan bakan sömürgeci toplum bilincinin karşısında olan Postkolonyal özne bu dış bakışla kendi kimliğini yeniden tanımlamakta ve çoğu zaman bu bakışla mücadele etmektedir.

Syed Hussein Alatas (2000), emperyalizmin yalnızca ekonomik ve siyasi alanlarla sınırlı kalmadığını; aynı zamanda entelektüel düzeyde de sürdüğünü savunur. "Entelektüel emperyalizm" şu şekilde işler: Bilgi sömürüsü yoluyla veriler Doğu'dan toplanır, Batı'da işlenir ve yine Doğu'ya satılır; tutelaj sistemi yoluyla Doğulu halklar entelektüel açıdan yetersiz kabul edilir. Bilgi üretiminde Batı'ya mâhkum kılınan halklar, zihinsel boyunduruk altında tutulur ve Batılı standartları sorgulamaksızın benimsemeleri sağlanır. Batı'nın tahakkümünde inşa edilen bu sömürülen Doğu halkları vizyonu, Batı düşüncesini taklit eden, ikinci planda bırakılan, Batı'ya öykünen

ve Batı tarafından sömürülmeye gönüllü bir sömürge kimliği etrafında örgütlenir. Bu sömürgeci bakışın Doğu'yu Batı'ya tabi kılma organizasyonunda Doğulu akademisyenler yaratıcı değil, yardımcı rollerle sınırlandırılır; sözde "medenileştirme" görevi ve bilimsel ilerlemenin öncülüğünü yapma misyonu, beyaz adama yüklenir ve medeniyet, beyaz adamın omuzlarındaki bir "yük" *(white men's burden)* olarak sunulur. Alatas (2000), entelektüel bağımsızlığın, kendi entelektüel mirasına sahip çıkmakla ve eleştirel bir bilinç geliştirmekle mümkün olabileceğini vurgular. Entelektüel kölelikten kurtulmanın yolu, kompleks aşağılık duygusuna kapılmadan kendi bilgi üretim biçimlerini inşa etmektir.

Ngũgĩ wa Thiong'o, sömürgeciliğin en güçlü araçlarından birinin dil olduğunu savunur. Kolonyal süreçte yerli dillerin bastırılması, sadece kültürel bir kayıp değil, aynı zamanda kimlik ve düşünce biçimlerinde derin bir yabancılaşmaya yol açmıştır (Sibanda, 2021, s.145). İngilizce gibi Batılı dillerin eğitim ve kültür üzerindeki hâkimiyeti, Batılı değerlerin yaygınlaşıp içselleştirilmesini kolaylaştırmış; yerli halklar, kendi deneyimlerini ve gerçekliklerini Batılı referanslarla tanımlamaya başlamıştır. Thiong'o (1986), "zihnin sömürgeleştirilmesi" kavramıyla, yerli halkların bilinçlerinin Batı tarafından şekillendirildiğini ve bunun dilsel araçlarla gerçekleştirildiğini ileri sürer (Sibanda, 2021, s.147). Zihinsel özgürleşmenin ilk adımı, yerel dillerin canlandırılması ve bilgi üretiminin bu diller üzerinden gerçekleştirilmesidir. Bu perspektif, postkolonyal mücadelenin yalnızca siyasal bağımsızlıkla sınırlı olmadığını; kültürel ve dilsel özgürleşmenin de eşit derecede önemli olduğunu gösterir. Kaldı ki bahsi geçen kültürel ve dilbilimsel kimlik, toplulukların özgün değerlerini sürdürmelerinin ve asimile olma tehlikesini bertaraf etmelerinin yanında, bağımsız bir kolektif bilinç inşa etmelerinin de birinci dereceden garantörüdür.

1.1.1. Kolonyalizm ve Postkolonyalizm

Sömürgecilik (kolonyalizm), genellikle bir halkın başka bir halkı, o halkın yaşadığı alanda yerleşim yerleri kurarak veya doğrudan işgal ederek çeşitli amaçlar bağlamında 'sömürme' uygulaması olarak tanımlanır. Bilindiği gibi modern çağda (1500-1900'lerde) Batı sömürgeciliği tüm dünyaya yayılmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında Avrupa güçlerinin, dünya topraklarının ve nüfusunun yaklaşık %80-90'ını doğrudan veya dolaylı biçimde sömürgeleştirdiği kabul edilmektedir. Bu sürecin

sömürgeleştirilen halklar üzerinde yıpratıcı etkilere yol açtığı açıktır. Nitekim, örneğin 1954-1962 bağımsızlık savaşında yaklaşık 1 milyon Cezayirli ölmüş ve 1947'deki Hindistan'ın bölünmesi sırasında yaklaşık 14 milyon insan yerinden edilmiştir. Sömürge yönetimi, ırksal/kültürel üstünlük ideolojileriyle meşrulaştırılan sömürgeci halk ile sömürgeleştirilen halk arasında hiyerarşik bir ilişki kurmakta ve sömürülen halk üzerinde, bu halk boyun eğmeye direnirken bile "sömürge zihni" denen bir yaptırımla sömürülen halkın bir şekilde kendini aşağılık duygusunu içselleştirmiş bir öznellikle tanımlamasını sağlamaya çalışmaktadır. Özetle, sömürgecilik bir ideoloji ve tahakküm biçimi olarak hem ekonomileri, hem yönetişimi hem de kimlikleri dönüştürerek sömürgeleştirilen halkları "ötekileştirme" ve zorlayıcı egemenlikle tanımlanan yeni bir tür "sömürge öznesi" yaratmaktadır.

Postkolonyalizm, hem resmi sömürge yönetiminin sona erdiği bir dönemi hem de sömürgeciliğin kalıcı etkilerini anlamaya yönelik entelektüel bir yaklaşımı ifade eder. Siyasi açıdan postkolonyal dönem, Asya, Afrika, Karayipler ve Orta Doğu'daki sömürge uluslarının bağımsızlıklarını kazanmasıyla, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Ancak bağımsızlık, sömürge gücünün etkisini ortadan kaldırmamış; ekonomik neokolonyalizm ve iç güç dengesizlikleri, birçok yeni devlette varlığını sürdürmüştür. Entelektüel olarak postkolonyalizm, sömürge yönetiminin kalıcı etkilerini analiz etmek için yaygın olarak kullanılan bir terim haline gelmiştir. Genel olarak postkolonyalizm, sömürgeci güç ilişkilerinin, resmi imparatorluğun sona ermesinden sonra bile kültürleri, kimlikleri ve güç yapılarını nasıl şekillendirmeye devam ettiğini inceler. Postkolonyal kuramlar üzerine çalışan akademisyenler, bağımsızlık sonrası rejimlerin "nekropolitika"sını, yani postkolonyal elitlerin sömürge egemenliğini anımsatan baskı ve şiddeti nasıl sürdürdüğünü incelerler. Kısacası, sömürgecilik, egemenliğin kendisini ifade ederken, postkolonyalizm ise bu egemenliğin devam eden mirasını, bıraktığı yıkıcı ve dönüştürücü izleri; ayrıca da tüm bu süregiden etkilerin eleştirel sorgulamasını ele alır. Dolayısıyla postkolonyalizm sadece bir zaman dilimi olarak sömürgecilik sonrası dönemi değil, sömürgeci mantığın sömürgecilik sonrasında yeni biçimlerde (ekonomik kontrol, kültürel hegemonya, siyasi otoriterlik vb.) süregiden sürekliliğinin bir eleştirisidir ve genellikle de "neo-sömürgecilik" (Nkrumah, 1965; Cesarie 1950/2000) olarak adlandırılır.

Görüldüğü üzere, sömürgecilikten postkolonyalizme geçiş, hem somut tarihsel değişimleri hem de kavramsal yeniden yönelimleri içermektedir. Tarihsel olarak, 20.yüzyılın ortalarında, sömürgecilik karşıtı hareketler, ulus devletlerin bağımsızlığını kazanmasına yol açmıştır. Ancak bu yeni uluslar, ulus inşa etmenin muhtelif zorluklarıyla karşı karşıya kalmış, çoğu zaman sömürgeci güçler tarafından dayatılan sınırlar ve sömürgeciliğin pekiştirdiği küresel eşitsizliklerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kavramsal olarak bu durum, sömürgeci anlatılardan tarih ve kimliği geri kazanma çabalarına yol açmıştır. Postkolonyal düşünürler, imparatorluğun sonunun güç dengesizliklerini sona erdirmediğini, bunun yerine egemenliğin odağının değiştiğini (örneğin, doğrudan yönetimden ekonomik egemenliğe veya açık ırkçılıktan kurumsallaşmış önyargıya geçildiğini) vurgulamaktadır. Achille Mbembe (2001) tarafından savunulduğu gibi, postkolonyal dönem, sömürge yönetimi kadar otoriter bir "emir" ile karakterize edilen, bu bakımdan da postkolonyal analizlerin eleştirmesi gereken bir iktidar dinamiğidir. Dolayısıyla sömürgecilik ve postkolonyalizm arasındaki ayrım, mutlak bir kronolojik ayrım değil, bir egemenlik biçiminden onun kalıcı etkilerine ve sorgulanmayan imparatorluk anlatılarından bu anlatıların eleştirel ve yıkıcı yeniden yorumlamalarına geçiş türünden bir ayrımdır.

1.1.2. Postkolonyal Söylem

Postkolonyalizm, akademik bir söylem alanı olarak 20.yüzyılın sonlarına ortaya çıkmıştır. 1980'ler ve 1990'larda postkolonyal çalışmalar, dünya çapındaki üniversitelerde kurumsal bir varlık ve meşruiyet kazanmıştır. Bu yükseliş, birkaç farklı unsurun bir araya gelmesiyle hızlanmıştır: İlk olarak, sömürgecilikten kurtulma ve yeni ulus devletlerin oluşumu gibi siyasi gerçeklikler, akademisyenlerin eski sömürge bölgelerinin tarihine ve kültürüne ilgi duymasına neden olmuştur. İkincisi ise eleştirel teorilerin, özellikle postyapısalcılık ve Marksizm, etkisi olup imparatorluğu ve onun bilgi sistemlerini yeni yollarla sorgulamak için muhtelif araçlar sağlamıştır. Böylece sömürgecilik 1970'lerin sonlarında önemli bir akademik konu haline gelirken, postkolonyalizm ise 1980'lerde ön plana çıkmış ve küresel düzeni anlamak için "modası geçmiş" kabul edilen bakış açılarını yeni bir eleştirel bir perspektifle yeniden ele alan entelektüel bir dönüşüme işaret etmiştir. Önceki dünya sistemleri ve Marksist analizlerin merkezinde yer alan 'emperyalizm' gibi geleneksel kavramlar, sömürgecilerin ekonomik motiflerine ve yapısal değişikliklere odaklanarak sömürülen

halklarının bakış açılarını ve deneyimlerini ihmal ettiği için eleştirilmiştir. Postkolonyal söylem, sömürülen halkların seslerini, iradelerini ve kültürel dünya görüşlerini merkeze alarak bu boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.

Edebiyat çalışmaları, postkolonyal çalışmaların oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Said'in *"Şarkiyatçılık"* (1978/1999) adlı kitabının yayınlanması, "postkolonyal çalışmaların şekillenmesinde en önemli dönüm noktası" kabul edilmekte; bu alandaki çalışmalar bakımından en önemli kilometre taşı olarak görülmektedir. Said, Batı akademisinin sömürge egemenliğini meşrulaştırmak ve sürdürmek için kullandığı *"oryantalizm"* kavramıyla; *"oryant"* (Doğu) hakkında stereotipik bir bilgi üretmiş olduğunu göstermiştir. Said'in söz konusu eseri, bilgi ve iktidar arasındaki bağı ortaya çıkararak disiplinler arası sömürge söyleminin eleştirel bir incelemesini ortaya koymuştur. 1980'lerde Gayatri Chakravorty Spivak (1942 - hayatta) ve Homi K. Bhabha (1949 - hayatta) gibi akademisyenler, yapısöküm, Marksizm ve psikanaliz gibi kuramlardan yararlanarak sömürgeci iktidarın öznellikleri nasıl inşa ettiğini; sömürgeciliğin etkisi altındaki dil ve kültürlerde direnişin veya alt üst oluşun nasıl gerçekleştiğini sorgulayarak postkolonyal teoriyi daha da geliştirmişlerdir. Spivak'ın *"Can Subaltern Speak?"* (Madun Konuşabilir mi?) (1988) isimli eseri, Batılı entelektüellerin sömürgeleştirilmiş madunların bastırılmış seslerini geri kazanma girişimlerine meydan okudu ve iktidar dengesizliklerinin ezilenleri temsil etme çabalarına bile sızdığını savundu. Bhabha'nın eserleri (örn. *The Location of Culture [2004]*) sömürgeci-sömürgeleştirilmiş ilişkilerindeki ikilemi ve karşılıklı bağımlılığı vurgulayan 'melezlik' ve 'taklitçilik' gibi kavramları ortaya attı.

Postkolonyal kimlik çalışmalarında önemli bir yer tutan 'melezlik' kavramı, literatürde 'hibritlik' şeklinde de ifade edilmektedir. Sömürgeci güçlerin yerli/yerleşik halklarla arasında doğan kolonyal gerilim, 'melez' kimlikler zemininde birbirine karışıp hafiflemektedir. Fakat elbette bu gerilimin homojen bir geçişlilik zemininde birbiri içine karışarak erimesinin bir 'asimilasyon' olup olmadığı konusu da 'melez kimlikler' üzerinde ayrıca tartışılması gereken bir konudur. Şimdilik 'melezlik' kavramı üzerinden konuyu postkolonyal kimliklerde iç içe geçen sömürgeci ve yerel kimliklerin hibrit yapısıyla sınırlandırdığımızda karşımızdaki tablo, bireyin tüm bu akışkan ve geçişken kimlikler-arası zeminde stabil bir etiketle anılmaktan ziyade

mütemadiyen bir oluşa tabi, sürekli değişip yinelenen bir dizge içerisinde yapılandığını göstermektedir (krş. Bhabha, 2004).

Postkolonyal kimlik inşasındaki bir diğer önemli basamak olan 'taklitçilik' ise sömürülen öznenin sömürgeci güce tabi kılınmakla birlikte ona duyduğu hayranlığı büyütmesi engelidir. Sömürülenin, kendisini sömürene karşı hayranlık ve ona mahkûmiyet arasında yaşadığı bu gelgit, sömürülen öznenin sömürene benzemeye çalıştığı bir özentiliğe yol açabilmektedir. Söz konusu özenme yahut öykünme, sömürülen öznenin hiçbir zaman sömüren bir özne statüsüne ulaşamaması ve onun gibi olamaması sonucu büyük bir hayal kırıklığına yol açmaktadır. Dolayısıyla kendisini sömüreni taklit eden sömürülen; otoriteyi taklit ederek 'yeniden üretir' ve bu kısır döngü içerisinde kimliğini âdeta ironik bir inkârla kurar. Kurtulmak istediği sömürgeci güçlere özenmekle, hayranlık duyduğu şeyin yeniden üretimine katkı sunduğu için 'mimikri' adı verilen bu taklitçilik, şekilde postkolonyal kimlik inşasında otoriteyi taklit ederek yenmeye çalışır, yenmeye çalıştıkça yenilir, ona benzemeye çalıştıkça komik duruma düşer ve nihayetinde kendisine mahkûm olduğu sömürgeciliğin devamlılığına ve hatta güçlenmesine katkı sunar. Tam da bu noktada kendisine özendiği sömürgeci kimlik, asla ulaşamadığı bir ideal olarak sömürülenin sonunu hazırlarken onu, postkolonyal kimliği açısından sahte ve yanıltıcı bir aidiyet kurmaya zorlar.

1990'ların başında, postkolonyal çalışmalar edebiyat, tarih, antropoloji, sosyoloji ve sanat tarihini kapsayan disiplinlerarası bir alan olarak öne çıkmıştır. Bu alana adanmış dergiler ve kitap serileri yayınlanmış; üniversiteler bünyesinde postkolonyal araştırma merkezleri kurulmuştur. Bu kurumsallaşma, yalnızca Batı akademisinde değil, diğer bölgelerdeki üniversitelerde de gerçekleşmiş ve ulus-ötesi bir akademik diyaloğa ortam hazırlamıştır. Bu alanın gündemi, ırk, cinsiyet, sınıf ve kültürel bilgi üretimi gibi konuları da içeren sömürge tarihini ve bunun devam eden etkilerini eleştirel bir bakışla incelemek olmuştur. Bunu yaparken postkolonyal söylem, Avrupa-merkezci anlatılara bir meydan okuma olarak konumlanmış; Batı perspektiflerinin Batı dışı deneyimleri nasıl susturduğunu veya değersizleştirdiğini ortaya çıkararak bilgiyi "dekolonize" etmeye çalışmıştır. Örneğin, Hindistan'daki *"Subaltern Studies"* kolektifi (1980'lerin başından itibaren, örneğin Ranajit Guha (1923-2023), Dipesh Chakrabarty (1948 - hayatta) vb.), Güney Asya'nın sömürge tarihini "halk-temelli" olarak yeniden okumuş ve sömürge arşivleri ile imparatorluk

tarihçilerinin gözden kaçırdığı köylü isyanlarını ve yerli dünya görüşlerini görünür kılmıştır. Benzer şekilde Afrikalı akademisyen ve yazarlar (Ngũgĩ wa Thiong'o, Chinweizu Ibekwe (1943 - hayatta), Achille Mbembe (1957- hayatta) vb.), sömürge dilleri, eğitimi ve dinin Afrika kimliklerini nasıl etkilediği gibi meselelere eğilmiş ve epistemik dekolonizasyonun (örneğin edebiyatta ve akademi camiasında Afrika dillerinin kullanımını savunmak gibi) muhtelif yolları üzerine tartıştışmışlardır. Böylece postkolonyal söylem, postkolonyal durumu incelemekle kalmayıp iktidar, temsil ve kimliğe açıkça eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan eleştirel bir alan olarak ortaya çıkmıştır.

Postkolonyal çalışmaların gelişiminin tartışmasız olmadığını belirtmek önemlidir. Başlangıçta, bazı Marksist ve deneyci akademisyenler, söylem ve kimlik analizine yönelmenin maddi koşullara ve ekonomik sömürüye olan ilgiyi azalttığını sorgulamışlardır. Örneğin, tarihçiler Rosalind O'Hanlon ve David Washbrook (1992), kolonyal söylem ve öznelliklere (bireyselliğe) aşırı odaklanmanın, kolonyalizm altında köylülerin yoksullaşması veya toplumsal şiddetin somut süreçlerini gizleyebileceğini savunmuşlardır. Postkolonyal akademisyenler ise sömürgeci iktidar altında insanların nasıl temsil edildiğini ve kurgulandığını anlamanın önemli olduğunu savunmuşlardır. Bu tartışmalarla birlikte alan gitgide genişlemiş ve sömürgeciliğin maddi yapıları (örneğin kapitalizm, devlet şiddeti vb.) ile kültürel-ideolojik yapıları (örneğin anlatılar, kimlikler vb.) arasında üretken bir gerilim doğmuştur. Genel olarak günümüzdeki postkolonyal çalışmalar, sömürgeci geçmişin şekillendirdiği küresel durumu kuramsallaştırma çabası içinde, sürekli yeni perspektifleri (örneğin yerli çalışmaları, Latin Amerika'dan gelen dekolonyal düşünce, kesişimsel feminizm vb.) bünyesine katarak dinamizmini sürdürmektedir.

1.1.3. Postkolonyal Kimlik

Postkolonyal kimlik, sömürgecilik sonrası dönemde toplumu ve kendimizi nasıl tanımlayacağımız konusunda bize yol gösterici olmuş bir 'kimlik' inşasına tekabül eder. Öyle ki postkolonyal kimlik sayesinde insanlar, gerek bireysel, gerek toplumsal açıdan kendi postkolonyal kimliklerini kendileri tanımlamaya, bu kimlik özelliklerini kendileri belirlemeye ve toplumlarına mâl etmeye başlamışlardır. Bu yönüyle topluma ve kendilik değerine yorumsamacı bir yaklaşıma tabi olan postkolonyal kimlik kuramı, toplumların kendi kimliklerini nasıl inşa edip

anlamlandırdıklarını, kendilerini toplumlarıyla kurdukları ilişkiler üzerinden nasıl tanımladıklarını ve toplulukların kimliklerini nasıl sürekli yeniden kurduklarına eğilmektedir. Böylece kimliklerin nasıl şekillendiğini açıklarken toplumun sömürgeci güçlerle kendi geleneksel değerleri, normatif kabulleri, sembolik anlamları ve gündelik ritüelleri arasında sıkışıp kalan yönleri, kimlik oluşumu üzerinden analiz edilmektedir. Postkolonyal kimlik kuramı, toplumsal kimliğin post-sömürgeci dönemdeki dönüşümünü, Batı sömürgeciliğinin bıraktığı kültürel, dilsel, toplumsal ve psikolojik etkiler üzerinden okumakta; sömürgeciliğin toplumlar üzerinde bıraktığı ve yol açtığı yıkımların izlerini, sömürgecilik sonrası toplum kuramlarına içkin postkolonyal kimlik inşası üzerinden anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır.

Postkolonyal teorinin merkezinde yer alan 'kimlik' sorunu, bireylerin, toplulukların veya ulusların kolonyalizm ve onun ardından gelen koşullarda nasıl kimlik oluşturduğu sorusuna yanıt aramaktadır. Postkolonyal söylem, kimliği sabit veya özsel olarak görmek yerine, onun akışkan, melez ve tartışmalı doğasını vurgular. Bu bağlamda postkolonyal tartışmalardaki anahtar kavramlar üç tanedir: "Melezlik" *(hybridity),* "kopuntu" *(diaspora)* ve "öznellik" *(subjectivity).* Her bir kavram, küresel bir bağlamda kültürel karşılaşmalar, yerinden edilme ve güç dengesizlikleri içinde postkolonyal kimliklerin nasıl müzakere edildiğinin farklı yönlerini aydınlatabilir.

Melezlik, genellikle farklı geleneklerin veya halkların birleşmesiyle ortaya çıkan yeni kimliklerin ve karışık kültürel formların oluşumunu ifade eder. Sömürge sonrası teoride melezlik, en yaygın kullanılan ve en tartışmalı terimlerden biri olup, genellikle sömürgecilik tarafından üretilen üçüncül alan içinde yeni kültürlerarası formların oluşumunu ifade eder. Sömürge yönetimi altında, sömürgeciler ile sömürülen halklar dil, din, eğitim gibi etkileşim kanalları ve yakın ilişkiler yoluyla birbirleriyle yoğun bir temas içine girmiş ve bu etkileşim sonucunda kreol dillerinden senkretik dini uygulamalara ve iki kültürlü bireylere kadar çeşitli kültürel karışım biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Terimin ilk kullanımları her ne kadar biyolojik bir indirgemecilik üzerinden ırkçı bir söylemi çağrıştırıyor olsa da; zamanla "karışık ırk" anlamından ziyade "karışık kültür" anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Gerçi postkolonyal kuramcılar, melezliği potansiyel bir güçlenme alanı olarak tanımlamak üzere zaten söz konusu kavramı yeniden kavramsallaştırmıştır. Melezlik kavramını tanımlayan Bhabha, sömüren ve sömürülen halkların kimliklerinin

bağımsız veya karşıt ikilikler içinde olmadığını; bilâkis birbirleriyle etkileşim içerisinde inşa edildiklerini ve bu inşa faaliyetinde sadece sömürülen halkların kimliği üzerinde baskın bir sömürgeci kimlik hegemonyası bulunmayıp, aynı şekilde sömürülen halkların kimlik ve kültürlerinin de sömüren halklar üzerinde çeşitli etkilere yol açabildiğini savunmuştur. Bu nedenle birbirlerinin öznelliklerini karşılıklı olarak etkileyen bu iki kimlikli yapı, kültürel anlamın tekil veya saf olmadığını, bir ara alan olan "üçüncül alan" kavramını ortaya çıkardığını göstermektedir. Bhabba'ya göre bahsi geçen bu "üçüncül alan"da, sömürgeci ve sömürge halkının anlatıları kesişmekte ve yeni bir melez kimlik yaratmaktadır: "Kültürel kimlik her zaman bu çelişkili ve ikircikli alanda ortaya çıkar" (Bhabha, 2004). Dolayısıyla artık kültürün tekil ve özgün bir kültür olma iddiası rafa kaldırılmakta ve kültürlerarasılık ön plana çıkmaktadır. Örneğin İngiliz kolonisi altındaki Hindistan'da ortaya çıkan Anglo-Hint melez kültüründe İngilizce konuşan, İngiliz okullarında eğitim görmüş ve belirli İngiliz alışkanlıklarını benimsemiş, ancak bu alışkanlıkları yerli duyarlılıklarla yeniden yorumlamış sömürge halkı, tam da belirtildiği gibi kültürlerarası bir kimlik inşa ederek ne doğrudan kendisini sömüren İngiliz kültürüne uyum sağlamış, ne de doğrudan sömürgeci kültürü reddedip kendi kültüründe kalabilmiştir. Bu kişiler, geleneksel anlamda sadece "Avrupalı" olmadıkları gibi; tamamen "Hintli" de kalamamış; sömürge ikilemini sarsan melez bir kimlik inşa etmişlerdir. Dolayısıyla postkolonyal kimlik tartışmaları, bahsi geçen melez kimliklerin arada kalmışlığını eleştirel bir okumaya tabi tutmaktadır.

Bhabha, melezliği, sömürgeci ile sömürge halkı arasındaki hiyerarşiyi bulanıklaştırdığı için yıkıcı olarak görür. Ona göre, sömürge halkının sömürgecinin biçimlerini taklit edebilmesi, ancak asla tam olarak kopyalayamaması, sömürgecinin otoritesini zayıflatır, taklitlerdeki küçük farklılıklar, sömürge egemenliğinin yapaylığını ortaya çıkarabilir. Dahası, melezlik "kültürlerin hiyerarşik saflığı iddiasını savunulamaz hale getirir" ve sömürgeciliğin temelini oluşturan ırkçı ideolojilere doğrudan meydan okur. Bhabha, bu, yabancı bölgeye, yani aradaki alana girmenin, egzotik farklılıklardan ziyade kültürün melezliğinin yazıya dökülmesine ve ifade edilmesine dayanan ulus-ötesi yeni bir kültür hayal etmenin yolunu açabileceğini belirtir. Bhabha'nın ünlü ifadesiyle (2004, s. 83): "Kültürün yükünü ve anlamını taşıyan, yeni kimliklerin (ve direniş olasılıklarının) şekillendiği yer, kültürler arasındaki örtüşme ve yer değiştirme alanını imleyen, arada kalan 'boşluk'tur.

Bununla birlikte, melezlik kavramının pek çok tartışmaya yol açmıştır. Eleştirenler, melezliği övmenin bazen eşitsiz güç ilişkilerini örtbas edebileceği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Şüphesiz ki, bir kültürün unsurları diğerine dayatılırsa veya diğerinden daha değerli görülürse, kültürel karışımı basitçe belirtmek kendi başına özgürleştirici olmayacaktır. Örneğin, melez olan (sömürge dili ve kültüründe eğitim görmüş) sömürgeci bir elit, alt sınıf kitlelerden uzaklaşabilir, bu durumda melezlik, hiyerarşiyi yıkmak yerine yeniden üretebilir. Bhabha'nın melezlik kavramı, melezliğin çelişkili doğasını vurgulayarak melezliğin mutlu bir birleşme olmaktan ziyade hem iktidara meydan okuyabilen hem de bazen istemeden de olsa iktidarın yeniden üretimine hizmet eden gergin bir müzakere alanı açtığını gösterir. Genel olarak melezlik kavramı, postkolonyal postkolonyal bağlamda kimliğin işlemsel ve dönüştürücü olduğunu, izole bir özden ziyade çoklu kültürel güçlerin etkileşiminden ortaya çıktığını vurgular.

Postkolonyal araştırmalardaki bir diğer önemli kavram olan "diaspora" terimi ise geleneksel olarak bir halkın anavatanından ayrılıp çözülmesini ve başka bir vatanda azınlık olarak hayatını idame ettirmesini ifade eder ki Türkçede bu sözcük "kopuntu" terimiyle karşılanmaktadır. Sömürgecilik sonrası bağlamda "diaspora" genellikle (gönüllü veya zorla) Avrupa, Kuzey Amerika veya başka yerlere göç etmiş eski sömürge bölgelerinden gelen toplulukları ve koloniler arasındaki hareketleri tanımlar. 19.yüzyılda Karayipler'e giden Hintli sözleşmeli işçiler vb. önemli postkolonyal diaspora örnekleri arasındadır. Diaspora, yerinden edilmeye bağlı olarak eski ve yeni kültürler arasındaki müzakere temalarını kapsadığı için sömürge sonrası kimliğin önemli bir parçasıdır. Diasporik kimlikler, bir kültürü tek bir yere bağlayan net haritalamayı alt üst etmekle kalmaz, ayrıca da belli bir azınlığın hafızasını, yere ve toprağa bağlı kalmadan tarihsel olarak sürdürülebilir kılar. Böylece diaspora, sınırları aşan biçimde köklerini başka coğrafyalara salan azınlıkların yerli bağlarını, aidiyet duygularını, kültürel kodlarını ve tarihsel hafızalarını göçse bile beraberinde taşıdığı bir direniştir.

Kültür kuramcısı Stuart Hall (1932-2014), Kültürel Kimlik ve Diaspora (*Cultural Identity and Diaspora)* (1990) isimli çalışmasında kimliği sabit bir vatanda, köklerine bağlı ve yerleşik bir öz olarak değil, 'diaspora'nın içinde süregelen bir üretim olarak anlamamız gerektiğini savunur. Hall, kültürel kimlik hakkında iki farklı

düşünce biçimi ortaya koyar: Birincisi, kimliği ortak bir kültür, ortak tarihsel deneyimler ve istikrarlı anlamlarla birleştirilen kolektif bir "ortak gerçek benlik" olarak görür: Karayip bağlamında, 'diaspora'nın çeşitliliğinin altında yatan temel bir Afrikalılık vb. Bir diğer tanım üzerinden ise kimliği "düşündüğümüz kadar şeffaf veya sorunsuz" değil, "asla tamamlanmayan, her zaman gelişip dönüşen ve temsilin dışında değil, içinde oluşan bir üretim" olarak görür (Hall, 1990). Başka bir deyişle, kimlikler; kültürel pratikler, temsiller ve etkileşimler yoluyla sürekli olarak oluşur ve yeniden şekillenir; yani kimlikler, kültür tarafından sadece yansıtılmaz, aynı zamanda kültür tarafından üretilir. Hall bunu Karayip 'diaspora'sına uygular: Kölelik ve sömürgeciliğin yol açtığı derin kopukluklar, Karayip kimliklerinin tek bir Afrika özüne dayandırılamayacağı, ancak yeni topraklarda asimilasyon, direniş ve yaratıcılık yoluyla sürekli olarak yeniden şekillendirildiği anlamına gelir.

Diaspora kimlikleri, dönüşüm ve farklılık yoluyla sürekli olarak kendilerini yeniden ve yeniden üreten kimliklerdir vurgusuyla Stuart Hall, diasporik halklar için kimliğin hareketli bir hedef olduğu şeklindeki postkolonyal görüşü özetlemektedir: Kimlik, farklılıkları inkâr ederek veya silerek değil, farklılıklarla birlikte ve farklılıklar yoluyla, farklılıkları görünür kılarak yaşar ve yaşatılır. Diaspora, öz veya saflık ile değil, gerekli heterojenlik ve çeşitliliğin tanınmasıyla ve dolayısıyla da melezlik üzerinden tanımlanır. Örneğin, Birleşik Krallık'ta yaşayan bir Hintli aile, ne statik Hintli ne de miraslarını basitçe silip atan bir İngiliz-Hint kimliği geliştirebilir; bu kimlik, İngiliz sosyal bağlamı ve Hint kültürel mirası tarafından şekillenen, sürekli gelişen bir karışımdır. Böyle bir kimlik, değişmez bir çekirdeği korumak yerine, göç deneyimi (kopuş ve yenilenme ile birlikte) aracılığıyla oluşur. Aynı şekilde 30 Ekim 1961'de Türkiye ile Almanya arasında imzalanan işgücü antlaşması sonucunda Almanya'ya misafir işçi olarak gidip daha sonra orada kalan ve Almanya'daki Türk 'diaspora'sını oluşturan nüfusun Almanya'da doğurup büyüttüğü nesiller, ne tam anlamıyla Türk kültürü, ne tam anlamıyla Alman kültürü içinde kalabilen, bilakis bu ikisi arasında yeni bir melez kimliğe mensup nesilleri örneklendirmektir.

Diasporik kültürel üretim de genellikle bu melezliği ve akışkanlığı yansıtır: örneğin, Londra'da *bhangra remix* veya Karayipler'de *hip-hop* gibi kökenleri ve etkileri harmanlayan yeni müzik türlerinin ortaya çıkışı, diasporik kültürel üretimin en iyi örnekleri arasında yer alır. Aynı zamanda diasporik anlatılar özlem, hafıza ve

ataların topraklarına (gerçek veya mecazi anlamda) dönüş fikrini de içerir. Bu anlamda vuslat, yabancılaşma, yersiz yurtsuzluk ve gurbet teması etrafında örgütlenen pek çok diasporik film, roman, şiir ve akademik tezle karşılaşılabilmekte; sanat ve kültür endüstrisi, diasporik kültürel üretimi teşvik etmektedir. Örneğin Yunan yönetmen Theodoros Angelopoulos'un 1998 yapımı "Sonsuzluk ve Bir Gün" filminde, ölmek üzere olan yaşlı şair Aleksandros'un (Bruno Ganz) (1941-2019) sanatoryumdan ayrılmadan bir gün önce insan tacirlerinin elinden kurtardığı göçmen bir çocuk üzerinden yersiz yurtsuzluk, diaspora yalnızlığı, vatansızlık ve melezlik kavramları çok güzel işlenmiştir. Diaspora kültür üretiminin derin bir tekinsizlikten ve yersiz yurtsuzluktan doğduğu; köklerini ait olmadığı bir başka kültür içinde, kendi içine salmış bir heterojenliği dikkate aldığında, sanatın en zengin, derin ve vurucu örneklerinin de bu melez kültürleşmeden nasibini almış figürler tarafından örneklendirilmesi şaşırtıcı gelmeyecektir.

Sömürgecilik sonrası diasporik kimliklerin homojenlik (sürgünde "tek bir halk" olarak birlik oluşturmak) ve heterojenlik (grup içi farklılıkları ve değişiklikleri kabul etmek) arasındaki gerilimi daha da öne çıkardığı öne sürülebilir. Bu gerilim, diasporik topluluklar içindeki özgünlük (örneğin, diasporada kimlerin gerçek anlamda "Hintli" veya "Afrikalı" sayılacağı sorunu) ve nesil farklılıkları (birinci nesil göçmenler genellikle yeni ülkede doğan çocuklarından farklı kimlik müzakereleri yapar) hakkındaki tartışmalarda belirgindir.

Genel olarak postkolonyal çalışmalarda 'diaspora' kavramı, kimliğin küresel boyutunu vurgular; yani kültürler artık topraklarla sınırlı değildir ve kimlikler, akışların ve yer değiştirmelerin normalleştiği ulus-ötesi bir alanda gelişir. Diasporik kimlikler, postkolonyal durumun genellikle çoklu kültürel bağlamlar arasında yaşamayı gerektirdiğini göstermekle kalmaz, aynı zamanda da bu 'arada kalmışlık' ve 'ara-kültürlenme' melezliğinin serimlediği kültürel çeşitliliği bir tür artı-değer olarak kavramsallaştırır. Öte yandan postkolonyal söylemde yer eden çoklu kültürel kimlikler, ulus merkezli anlatıları da karmaşıklaştırır. Karşılaştırmalı bir bakış açısıyla, Batı'da ırksal tarihlerin farkındalığına vurgu yapan 'woke' kavramının, 'diaspora'yı anlamakla zenginleştiğini söyleyebiliriz. Örneğin, Afrika diasporasının kölelik ve ayrımcılık hafızası, çağdaş Siyahi Amerikalıların 'woke' kimliğini derinden

etkilemektedir. Her ikisi de tarihsel bir bilinç içerir, ancak 'diaspora', kimliğin temelini oluşturan yerinden edilme ve kültürel karışımı özellikle vurgular.

Öznellik terimi, içsel benlik, özne olma duygusunu (bilinç, kimlik ve irade ile) ifade eder. Sömürge koşullarında, öznelliğin kendisi bir iktidar mücadelesinin sahnesi haline gelmiştir. Sömürge rejimleri, sadece yasalar, vergiler vb. denetleme mekanizmaları yoluyla dış kontrol uygulamakla kalmamış, aynı zamanda sömürge halklarının kendilerini nasıl gördüklerini de yeniden şekillendirmeye çalışmıştır; genellikle aşağılık, egzotik ötekilik veya bağımlılık duygusu aşılayarak (krş. Thiong'o 1986). Sömürge sonrası postkolonyal teorisyenler, psikoloji ve felsefeden yararlanarak sömürge öznesinin nasıl oluştuğunu ve bu psikolojik izlerin veya sömürüye karşı gösterilen direncin bağımsızlık sonrası nasıl devam ettiğini araştırmaktadır. Bu konudaki temel çözümlemelerden biri, yazar Frantz Fanon'a (1925-1961) aittir. Fanon, Siyah Deri, Beyaz Maskeler (*Black Skins, White Masks*) (1952/2008) adlı eserinde, sömürge ırkçılığının siyahilerin ruhsal yapısını nasıl etkilediğini incelemiştir. Siyahi özneler, sömürgecilerin bakışlarını ve yargılarını içselleştirerek, kendi içlerinde bölünmüş bir kimlik geliştirirler. Fanon, siyahi insanın kendisini, onu aşağılayan beyaz dünyanın gözünden görmeyi öğrenerek kendine kimliğine bir yabancılaşmaktadır. Aslında bu yabancılaşma, "içselleştirilmiş ırkçılık" *(internalized racism)* kavramının bir Öteki'ne (dışarıdaki bir kimliğe, kişiye, topluluğa) dönük olarak değil de kişinin kendisini ötekileştiren sömürgeci güç gözünden bizzat kendisine baktığı aşağılayıcı ve ötekileştirici bir reflektif oto-ötekileştirmeye işaret eder. Nitekim Dr. Kenneth ve Mamie Clark tarafından 1939'da gerçekleştirilen "Oyuncak Bebek Deneyi" *(Doll Experiments)* de bu içselleştirilmiş ırkçılığı gözler önüne sermektedir. Hatırlanacağı gibi bu ünlü sosyal deneyde, Dr.Kenneth ile Mamie Clark, 1939 ve 1940 yılları arasında çocukların ırkla ilgili benlik algısı üzerine çalışmış Washington DC'de ayrı anaokullarına devam eden Afro-Amerikan çocuklar ile New York'taki entegre anaokullarına giden Amerikan çocuklar arasındaki farklılığı ortaya çıkarmıştır. Deneyde katılımcı olan iki çocuğa biri sarışın beyaz tenli, diğeri siyah saçlı ve siyah tenli olmak üzere iki bebek gösterilmiş ve hangisiyle oynamak istedikleri, hangisinin daha güzel olduğu gibi sorular sorulmuş; deney sonunda hemen hemen tüm çocukların beyaz bebeği seçmiş olmasının içselleştirilmiş ırkçılığın bir göstergesi olduğu ortaya konulmuştur. Deneydeki çarpıcı sonuç, siyahi çocukların bile Amerikan toplumunda kendi aşağılanmışlıklarının

farkında olduğunu ve ideal insan / çocuk prototipini sömürgeci beyaz tenli sarışın ırk tipolojisinde gördüklerini göstermiştir. Böylece kendisine sömürgeci güç gözünden bakarak yabancılaşan ve melezleşerek kendi kimliklerine mesafe alan sömürülen halkların kendilerine yönelik ırkçı ve ayrımcı tutumları bizzat kendi oto-kimlik algılarında da reflektif olarak kendilerine yönelttikleri ve bir iç-şiddet halinde içselleştirildikleri bu aşağılanmayı istemeden meşrulaştırmış oldukları anlaşılmaktadır. Daha sonra bu çalışma "Siyahi Çocuklarda Irksal Kimlik ve Tercihte Duygusal Faktörler" *(Emotional Factors in Racial Identification and Preference in Negro Children)* adıyla geliştirilip *Negro Education* dergisinde yayınlanmıştır. Görüldüğü üzere melez kültürler, bu sömürülen – sömürülen ilişkisinden ötürü bir 'arada kalmışlık' hissiyle kendilerine karşı beslenen önyargıyı yeniden üretmekte; W.E.B. Du Bois'in (1903) "çifte bilinç" olarak adlandırdığı durumu yaşamaktadırlar. Hem bilinç hem kimlik düzeyinde yaşanan bu yarılma, melez kültürlere dair egemen stereotiplerin pekişmesini sağlayarak adeta psikolojide Pygmalion Etkisi denen duruma uygun olarak stereotiplerin 'kendini gerçekleştiren kehanet'lere dönüşmesine yol açmaktadır. Postkolonyal kimliklerde ortaya çıkabilen bu parçalanmış öznellik, 'Öteki'yi tanımlama gücüne sahip sömürge söyleminin doğrudan bir sonucudur. Ancak Fanon, bilinçli direniş ve kişinin kendi imajını yeniden yapılandırması yoluyla (daha sonra *The Wretched of the Earth*, 1961'de devrimci şiddet ve ulusal kültür yoluyla teorileştirdiği gibi) bunun üstesinden gelinebileceğini de ısrarla savunmuştur.

Bu görüşlerden yola çıkan Homi Bhabha ve Gayatri Spivak gibi postkolonyal akademisyenler, öznelliğin söylemsel üretimini sorgulamışlardır. Spivak, Louis Althusser'de (1918-1990) de "epistemolojik kopuş" veya "epistemik şiddet" olarak karşılaştığımız durumdan bahseder ve sömürgeci söylemin (akademi, edebiyat vb.) yerli bilgi üretim biçimleri üzerine yazarak sömürge altındaki öznelerin sesini susturması (Spivak, 1985) anlamına gelen bu bilgi ve kültür üretimini kontrol altında tutmaya yönelik şiddetin en çok postkolonyal kimlikler ve kültürler üzerinde etkin olduğunu vurgular. Şüphesiz ki söz konusu epistemik şiddet, en çok alt sınıfların (en fazla ezilen sömürge öznelerinin) maruz kaldıkları bir şiddet türü olmasına rağmen, onların asla egemen sömürgeci güçler tarafından kendi şartlarıyla dinlenmemesine yol açması bakımından da bir kimliğin sesinin kısılarak öldürülmesi anlamına gelir ki sesin kısılması ile nefes alamaz hale getirmek; bir kimliğin ve kültürün boğulması anlamındaki mecaz, postkolonyal kimliklerin yaşadığı ölüm kalım savaşını çok güzel

ifade etmektedir. Bunun anlamı, kimin konuşan, etken bir özne olacağının politik olarak belirlendiğidir. Sömürge rejimleri, sömürge halkını pasif, çocuksu veya barbar olarak nitelendirip susturmakla; onları tarihi yapan aktif özneler değil, tarihin kimliksiz ve asimile nesneleri olarak görmektedir. Bu kültürel emperyalizme ve kimlik erozyonuna karşı sürdürülen postkolonyal eleştiri ise bu anlatıyı tersine çevirmeyi, eski sömürge halkları için öznelliği geri kazanmayı (kendi bakış açılarıyla bilgi özneleri olmalarını sağlamayı) amaçlamaktadır. Aynı zamanda bu geri kazanımın zorlu olduğunu da kabul ederler; nitekim ses verme girişimi bile, dışarıdan gelenler tarafından eleştirel bir bakış açısıyla yapılmazsa, bir 'gasp' ya da 'dayatma' haline gelebilir. Bhabha'nın bu konuya en önemli katkısı, daha sonra Zygmunt Bauman (1925-2017) tarafından da ele alınıp geliştirilecek ve "akışkan modernite" kavramına entegre edilecek olan "müphemlik" kavramını postkolonyal eleştiriye dahil etmesi olmuştur. Bhabha'nın "ambivalans" kavramı üzerinden sistematize ettiği "müphemlik" görüşü, sömürgeci söylemin, sömürge halkını asla tamamen ezemeyeceğini, çünkü iktidar ilişkisinde her zaman ambivalans bir geçişkenlik bulunduğunu ileri sürmektedir. Psikiyatride yaygın olarak kullanıldığı anlamıyla birbiriyle bağdaşmayan duygu, düşünce, istek ve amaçların kişide aynı anda yaşantılanması anlamına gelen "ambivalans" terimini tarihte ilk kez bilimsel anlamıyla kullanan kişi, Eugen Bleuler (1857-1939) olmuştur. Kavramı postkolonyal teoriye dahil eden ve sömüren-sömürülen ilişkisindeki gerilimin kendi içindeki diyalektik geçişliliği ifade etmek üzere kullanan kişi ise Hint-İngiliz kökenli postkolonyal eleştirmen Homi K. Bhabha (1909-1966) olmuştur.

Sömürge halkı, sömürgecinin kültürünün bazı yönlerini içselleştirebilir, ancak aynı zamanda ona karşı kin besleyebilir ve onu alt üst edebilirken; bu durum, bölünmüş bir öznellik, bir kimlik yarılması ve kültür bunalımı yaratabilir, ancak aynı zamanda yaratıcılık için potansiyel bir üçüncü alan da oluşturabilir. Bhabha, psikanalitik teori (özellikle Jacques Lacan [1901-1981]) temelinde, sömürgeci kimliklerin merkezden uzak ve istikrarsız olduğunu öne sürer. Sömürgecinin üstün, medeni vb. kimliği, sömürgeci 'Öteki'den sürekli olarak ayrışmasına bağlıdır ve bu nedenle 'Öteki' tarafından takip edilir. Öte yandan, sömürgeci öznenin kimliği, sömürgecinin kategorileri tarafından şekillenir, ancak bu kategoriler tarafından tamamen belirlenmez. Bu karşılıklı yapı, sömürgecilik altındaki öznelliklerin derin bir şekilde iç içe olduğunu ima eder.

Bu nedenle, postkolonyal öznellik, genellikle ‘ötekilik’ ve ‘eylemlilik’ kavramları ile tartışılır. Batı, Doğu’yu (ve Afrika’yı vb.) ‘Öteki’ olarak inşa eder ve sömürgeleştirilen toplulukların sözüm ona kendilerini yönetemeyecek durumda olmaları bahane gösterilerek kurulan bu tahakküm ve ötekileştirme, sömürge egemenliğini meşrulaştırır. Sömürülen halklar, günlük yaşamlarında ve eğitimlerinde bu ötekileştirmeyle karşı karşıya kalmış ve bu durum, sömürgeciyi taklit etmeye, ona özenmeye ve genel olarak özgüvensizliğe yol açmıştır. Ancak sömürge halkları hiçbir zaman ‘boş bir sayfa’ olmamıştır; cesur isyanlar başlatan, kültürel mirası koruma veya sömürgeciyi alaya alma gibi pek çok eylemli direnişi de hayata geçiren örnekler söz konusudur. Dolayısıyla postkolonyal teoride öznellik kavramı, bu direnişleri de göz ardı etmeden, sömürge altındaki insanların kendilerini nasıl anlamlandırdıklarını, bazen dayatılan kimlikleri benimseyerek, bazen de bunları sentezleyerek veya ona karşı direnerek bu karmaşık öz algıların bağımsızlıktan sonra nasıl ortaya çıktığını incelemektedir.

Özetle, postkolonyal kimlik, karışık kültürel kökenlere ait ‘melezlik’ ve yaratıcı ‘üçüncü alan’, sınırların ötesine yayılma ve kimliğin sürekli yeniden şekillenmesi bağlamında ‘diaspora’ ve iktidar tarafından şekillendirilen ’öznellik’ kavramları üzerinden okunabilecek çağdaş bir kimlik krizine işaret etmektedir. Ötekileştirme, içselleştirilmiş baskı ve özerkliği geri kazanma arayışının keskin bir farkındalıkla karakterize edildiği ‘*woke’* hareketi, bu postkolonyal kimlik krizindeki eleştirel tavrın eylemli mücadele alanıdır. ‘Melezlik’, ‘üçüncü alan’, ‘diaspora’, ‘ötekileştirilme’, ‘sömürge’ ve ‘içselleştirilmiş baskı’ gibi kavramlar, ‘woke’ kimlik ile postkolonyal kimlik arasındaki vurgu açısından kritik bir farkı vurgular: Her ikisi de iktidar ve adaletsizlikle ilgilenirken, *woke* söylem genellikle tek bir toplumda süregiden (ırk, cinsiyet vb.) çağdaş sosyal kategorilere ve bunların farkındalığına odaklanırken, postkolonyal kimlik söylemi ise daha kuşatıcı, tarihsel ve küreseldir. Postkolonyal kimlik söylemi, bugünkü kimliklerin, sömürgecilik tarafından harekete geçirilen karşılaşmalar, yerinden edilme ve kültürel dönüşümlerin sonucu olduğunu vurgular.

1.1.4. Yapısöküm (Dekonstrüksiyon) ve Tarihyazımı

Fransız filozof Jacques Derrida (1930–2004), postkolonyal çalışmalar da dahil olmak üzere eleştirel teoriyi derinden etkileyen bir analiz yöntemi olan yapısökümün

kurucusu olarak tanınır. Yapısöküm (dekonstrüksiyon), ikili karşıtlıkları istikrarsızlaştırarak metinlerdeki gizli hiyerarşileri ve varsayımları ortaya çıkarmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Yapısökümün anahtarı, Derrida'nın "farklılık" ve "erteleme" kelimelerini birleştiren *"différance"* kavramıdır. Bu kavram, dildeki anlamın her zaman ertelenmiş olduğunu ama asla tam olarak mevcut olmadığını ve farklılıklar sayesinde ortaya çıkabildiğini ifade etmektedir. Örneğin, 'medeni' kelimesini ancak 'vahşi' ya da 'ilkel' kelimeleriyle karşılaştırarak; yani negatif-pozitif anlamlarını ayrıştırarak bu fark üzerinden biliriz. Derrida, Batı düşüncesinde kavramların genellikle ikili karşıtlıklar halinde (erkek/kadın, beyaz/siyah, ben/öteki, merkez/çevre) ortaya çıktığını ve bu karşıtlıklarda bir terimin ayrıcalıklı addedilip diğerinin ise değersizleştirildiğini göstermiştir. Yapısöküm, metinleri karşı akım olarak okumayı ve bu karşıtlıkların doğal veya sabit olmadığını, sözde 'aşağı' olan terimin aslında 'üstün' olan terimi nasıl takip ettiğini ve zayıflattığını göstermeyi içerir (Güney, 2008).

Sömürgecilik sonrası yazında yapısöküm, sömürgeci söylemi sorgulamak için güçlü bir araç olarak işlevselleştirilmiştir. Öte yandan sömürgeci ideoloji, egemenliği meşrulaştıran ikili karşıtlıklarla dolu olduğundan yapısökümün karşıtlıklar arası fark analizi, sömürgeci/sömürge, medeni/ilkel, modern/geleneksel, Batı/Doğu ayrımları üzerinden işlevselliğini korumaktadır. Derrida'nın yaklaşımını uygulayıp karşıtlıkları parçalayarak, örneğin "medeni Avrupalı" kimliğinin "vahşi yerli" fantezisine nasıl da sıkı sıkıya bağlı olduğunu (ve ona karşı güvensiz bir şekilde tanımlandığını) veya sömürgeci metinlerin, üstünlük iddialarını alt üst eden çelişkiler ve ikilemler içerdiğini ilgili alanyazın betimledi. Özellikle Derrida'nın öğrencisi ve çevirmeni olan Spivak, yapısöküm yöntemini postkolonyal feminizme entegre etmiştir. Spivak, tarihsel arşivler ve edebi metinler de dahil olmak üzere yapısöküm yöntemine konu metinlerin güç iradesini yansıtan *"*farklılık yazıtları*"* içerdiğini savunmuş ve sömürge yöneticileri sömürge halkları hakkında yazdıklarında, yazdıklarının topyekün bir güç dayatması olduğunu öne sürmüştür. Nitekim sömürgecilerin sömürülen halklar üzerine yazdıkları da ötekileştirici, aşağılayıcı ve kendi manipülatif söylemleri altında kendi denetimlerine tabi olduğundan, sömürülen halkların kendi kaderini tayin hakkı kadar, kendini temsil etme, kendi sesini duyurma ve görünür olma haklarını da ellerinden çekip almaktadır. Bu tür üstten bakan, ayrımcı ve ötekileştirici metinleri yapısökümle incelemenin, sözde nesnel bilgide var olan içsel

şiddetin ortaya çıkarılabileceği ve bastırılmış anlamların veya bakış açılarının yeniden ortaya çıkarılabileceği savunulmuştur. Bunun somut bir örneği, Said'in merkez edebiyat ve Doğu hakkında yazılmış akademik eserlere dair analizidir. Said, Michel Foucault'nun 'söylem' ve 'iktidar' kavramlarından etkilenmiş olmakla birlikte, *"Şarkiyatçılık"* isimli eserinde dekonstrüktif bir ruh sergilemekte; Batı metinlerini okuyarak bu metinlerin içsel tutarsızlıklarını denetlerken bir yandan da Doğu'ya karşı duydukları endişeyi ortaya çıkarmayı denemektedir. Derrida'nın "metin dışılık yoktur" (*il n'y a pas de hors-texte*) (Derrida, 1976/1967) fikri tam da burada yankılanır: Sömürgeci söylem, sadece gerçeği yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda "Doğu"nun bir öteki olarak gerçekliğini aktif biçimde inşa etmiş ve sömürgecilere bu metinsel temsiller dışında erişim yolu bırakmamıştır. Bu nedenle postkolonyal dekonstrüktif okuma, kolonyal temsilin katmanlarını irdeleyerek dışarıda bırakılanları veya marjinalleştirilenleri ortaya çıkarmaya çalışır. Örneğin metin, görünüşte sömürge halkının konuşmasına izin vermese bile, sömürge halkının ne söylemiş olabileceğini sorarak onu konuşturur.

Yapısökümün ilgili olduğu bir başka alan da özcü yaklaşıma meydan okumaktır. Sömürgeci ve hatta sömürgecilik karşıtı anlatılar, bazen özcü fikirlere dayanır. Örneğin, "Doğu'nun değişmez bir özü vardır" veya tersine "Sömürge halklarının geri kazanılması gereken saf bir kimliği vardır" gibi kalıp yargılar, özcü zihniyetin kabulleridir. Derrida'nın felsefesi, herhangi bir sabit öz fikrini de metafizik önkabulleri de reddeder; ona göre anlam ve kimlik her zaman ilişkisel ve değişkendir. Postkolonyal teorisyenler bu görüşü, yerlilik ve yerliliğe bağlılık hassasiyetine karşı argüman olarak benimsemişlerdir; onlara göre kolonyal düzen öncesi saf bir öz aramak yerine, kimliklerin melezliğini ve tesadüfi niteliğini vurgulamak çok daha anlaşılırdır. Aynı zamanda bazı postkolonyal aktivistler, dekonstrüktif yöntemi fazlasıyla şüpheci ve politik manevralara yetersiz bulduğundan, bu da teori ve aktivizm arasında bir gerilim yaratmıştır. Söz konusu gerilim, Ahmad (1997) tarafından belirtildiği gibi, postkolonyal çalışmalarda bazen "teorinin kaygısı" olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte yapısökümün postkolonyal tartışmalardaki esas önemi, sömürgeciliğin retoriğini sorgulama yeteneğinde yatmaktadır. Yapısöküm yöntemi, sömürgeci metinlerin otoriteyi nasıl meşrulaştırdığı ve medeni/vahşi gibi ikilikleri nasıl inşa ettiği yönünde muazzam analizler yapıp tüm bu söylemleri paramparça ederek eleştiriye açmaktadır.

Derrida'nın ikili karşıtlıkların sökümü yoluyla darmadağın ettiği bu kutuplaştırılmış ikilikler, sömürgeci söylemin tahakkümünü destekleyip Avrupa'yı bilgi ve ilerlemenin merkezi, kolonileri ise tarih ve rasyonaliteden yoksun çevreler olarak konumlandıran sömürgeci söylemi pekiştirdiğinden, yapısöküm yöntem işte bu ikilikleri dekonstrüksiyona uğratarak işe koyulmakta; 'merkez'in kendisini yalnızca 'çevre' ile karşılaştırarak tanımladığını ve içsel olarak istikrarsız olduğunu ortaya koyar. Örneğin Avrupa hümanizmi, sömürge halklarını 'insanlık' dışı bir pozisyonda tanımlayıp dışlarken aynı anda evrensel değerlerden söz etmeyi nasıl başarabilmektedir? Bu çelişki, sömürge ideolojisinin merkezindeki mantıksal çıkmazı *(aporia)* ortaya çıkarmak için dekonstrüksiyona tabi tutulabilir. Uygulamada, postkolonyal yazarlar ve eleştirmenler, bu tür yapısökümler gerçekleştirir: Chinua Achebe, Joseph Conrad'ın *"Heart of Darkness"* adlı eserine yönelik ünlü eleştirisinde, Conrad'ın romanının Afrikalıları ötekileştirdiğini ve Afrika'yı Avrupa'nın psikolojik dramasının arka planı haline getirdiğini, böylece "sözde aydınlanmış" Avrupa perspektifini merkezden uzaklaştırdığını ortaya koymuştur. Achebe'nin (1988) eleştirisi, ahlaki ve kültürel bir eleştiri iken, Derrida'nın etkisiyle sonraki akademisyenler, Afrika'yı Avrupa'nın yaydığı ışığa karşılık "karanlık" addeden metinsel stratejileri daha ayrıntılı bir şekilde analiz etmişlerdir.

Önemli olan, sömürge sonrası eleştiride dekonstrüksiyonun sadece olumsuz değil, aynı zamanda olumlu bir yönünün de bulunduğunun görülmesidir. Dekonstrüksiyon, sadece alıntıları yıkıp eski bilgi hiyerarşilerini istikrarsızlaştırmaz; aynı zamanda bu yapıcı yıkıcılık sayesinde alternatif anlatılara ve seslere yer açar. Sömürgeci metinlerin mutlak otoriteye sahip değil, koşullu ve önyargılı olduğu gösterilirse, sömürge sonrası sesler bu boşluklara ve sessizliklere müdahale edebilir. Bir anlamda dekonstrüksiyon, Avrupa-merkezci söylemi merkezden uzaklaştırır ve alt sınıfların bakış açılarının ciddiye alınmasını sağlar. Derrida'da söylemsel aygıtın dekonstrüksiyonunun sağladığı fırsat, eski ideolojik yapıları yıkmak ve "daha önce dışlanmış olanların söyleme dahil edilmesini talep etmek" için araçlar sağlamasıdır (Buden & Nowotny, 2009). Derrida'nın kendisinin de Fransız sömürgesi olan Cezayir'de doğduğu hatırlandığında, kendisinin de sömürgeci bir bağlamın ürünü olduğunu unutmamak gerekir. 1997 yılında Önay Sözer'in davetlisi olarak İstanbul'a gelip Boğaziçi Üniversitesi'nde bir konferans veren Derrida, "*Of Hospitality"* (2000) ve "*Specters of Marx"* (1993) gibi metinlerinde milliyetçilik, kozmopolitizm ve

‘Öteki’ne karşı misafirperverlik gibi konulara daha açık bir şekilde değinmiştir. Derrida’nın *“misafirperverlik”* kavramı, asla tam olarak ulaşılamayan, ancak sürekli müzakere edilmesi gereken ‘Öteki’ne açıklık anlamında postkolonyal uzlaşma ve çokkültürlü “bir arada yaşama etiği” üzerinden okunmaktadır. Özetle, Derrida’nın yapısökümcülüğü, postkolonyal teoriye kolonyal iktidarın dilini eleştirmek için bir yöntem ve ayrıca da sabit özler yerine melezlik ve farklılığa vurgu yapan postkolonyal yaklaşıma uygun, akışkan, melez kimlikleri geçerli kılan bir anti-özcü felsefe sunmaktadır.

Emperyalist tarih yazıcılığı başta olmak üzere geleneksel tarih yazıcılığı, genel olarak olayların doğrusal, nesnel bir anlatısı olarak sunulmuştur. Medeniyet tarihini Avrupa ilerlemeciliğine indirgeyen Avrupa merkezli bu tarih anlayışı, özcü bir bakışla tarihin, geçmişin tarafsız bir anlatımı olduğu iddiasına sığınırken; Derrida gibi teorisyenlerden etkilenen postkolonyal akademisyenler, tarihin iktidar ve egemen güçler tarafından şekillendirilen Avrupa merkeziyetçi bakış açısını da geçmişin tarafsız bir anlatımını sunduğu yönündeki asılsız iddiayı da eleştirerek tarihin bir tür hikâye anlatıcılığından ibaret olduğunu savunmuşlardır. Derrida’nın yazma ve metinsellik üzerine görüşleri, tarih yazıcılığının her zaman bir tür hikâye anlatımı olduğunu, herhangi bir metinle mukayese edildiğinde aynı önyargılarla dolu olduğunu ve yorumdan bağımsız olarak geçmişin tam olarak gerçekliğini sunmak ya da yakalamak gibi bir iddianın asla gerçekleşemeyeceğini ortaya koymaktadır. Burada Derrida’nın önemli kavramlarından biri olan ‘arşiv’ kavramı karşımıza çıkmaktadır. Derrida, *”Archive Fever”* (1995) adlı çalışmasında, resmi kayıtlar biçiminde sakladıklarımızın iktidar sahipleri tarafından nasıl yönetildiğini incelemekte ve ‘arşiv’ kelimesinin, “otoritenin evi” anlamına gelen Yunanca ’*arkheion’* kelimesinden türediğini belirtmektedir. Tarihsel olarak hükümet, iktidar ve hukukla bağlantılı bir kavram olan ‘arşiv’, eski zamanlarda yöneticilerin (arkonların) evlerinde tutulan ve “kayıtlı tarih” kelimenin tam anlamına gelen tüm bilgi stoğunu ifade ediyordu.

Derrida, Foucault ile birlikte, arşivin sadece tarafsız verilerin bir koleksiyonu olmadığını, daha ziyade *“*söylenebileceklerin yasası*”* olarak görülmesi gerektiğini savundu ve hangi ifadelerin resmi hafızaya dahil edilmesine izin verilip hangilerine verilmeyeceğinin arşiv bünyesinde kararlaştırıldığını ileri sürdü. Bu kabulün sömürge tarihi için ortaya çıkan sonuçlarından en önemlisi ise sömürge güçlerinin, arşivleri

(idari belgeler, haritalar, etnografik raporlar vb.) kontrol ederek sömürge halklarının anlatısını da kontrol altında tutmuş olmalarıdır. Sömürge anlatısına uymayan gerçekler ve sesler, tarihsel kayıtlarda genellikle görmezden gelinerek ya da marjinalleştirilerek yok edilmiştir. Bu nedenle, postkolonyal tarih yazımı için Derrida'nın görüşü, tarih yazımının arşivlere karşı eleştirel bir tutum içermesi gerektiğini ima eder. Ranajit Guha (1923-2023) veya Dipesh Chakrabarty gibi postkolonyal tarihçiler, sömürge arşivlerini "akıntıya karşı" okumak ve alt sınıfların seslerinin izlerini veya onlarla ilgili alternatif yorumları bulmak görevini üstlendiler. Arşivlerin sömürgeci iktidarın sesiyle konuştuğunu kabul etseler de yapısökümcü bir okuma yoluyla, yokluğun varlığını görebileceğimizi ileri sürmüşlerdir. Nitekim, örneğin eldeki arşiv bir köylü isyanının öyküsünü açıkça anlatmasa bile, sömürge memurlarının huzursuz köylüler hakkındaki şikayetleri, satır aralarında anlatılmamış bir direniş öyküsünün varlığını gösterir. Derrida'nın terimleriyle, ezilenlerin *"yok"* anlatısı sömürge metinlerinde hayalet gibi dolaşır ve araştırmacıların görevi, bu hayaletlere kulak vermektir. Tam da bu nedenle Derrida, bastırılmış tarihlerin hayaletleri tarafından takip edilmek metaforunu kullanmıştır. Ancak postkolonyal tarih yazımı, Spivak'ın da uyardığı gibi, bunu yapmanın zorluğunun ve potansiyel tuzaklarının farkında olarak genellikle bu hayaletleri ortaya çıkaran, alt sınıfların sessizliğini etkili bir şekilde "konuşmaya çeviren" karşı tarihler yazmayı amaçlar.

Derrida, büyük 'H' ile yazılan tekil bir tarih kavramını da sorgulamıştır. Batı tarih yazıcılığı geleneksel olarak evrensel bir zaman çizelgesi varsaymış; Avrupa'yı genellikle ön planda, diğerleri ise onu yakalamaya çalışırken resmeden bir modernite teleolojisine bağlı kalmıştır. Derrida'nın çoğulluğu ve anlamın nihai olarak kavranmasının imkansızlığını vurgulayan felsefesi, çoğul tarihler için postkolonyal argümanlarla örtüşmektedir. Örneğin Dipesh Chakrabarty, Avrupa'yı Taşralaştırmak *(Provincializing Europe)* (2000) adlı kitabında, Avrupa'nın tarihselci anlatılarını merkezden uzaklaştırmamız ve Batı'nın ilerlemeci veya seküler zaman kavramlarıyla uyuşmayanlar da dahil olmak üzere, birden fazla tarihin bir arada var olmasını kabul etmemiz gerektiğini savunur. Aslında Chakrabarty bu eserinde, tarihteki Avrupa'nın, sömürgeciliğin etkisi nedeniyle hem vazgeçilmez bir merkezi konumda bulunduğunu; hem de mecazi olarak "eyaletleştirilmesi" ya da birçok bölge arasındaki bölgelerden biri olarak konumlandırılması gerektiğini öne sürerek dekonstrüksiyonu çağrıştırır. Bu yönelim, Derrida'nın Batı düşüncesindeki hegemonyayı ortadan kaldırmak için Batı

teorisinin bizzat kendindeki dekonstrüktif araçları kullanma fikrine benzer bir dengeleme çabasıdır. Dahası, Derrida'nın "anlamın ertelenmesi" fikri, tarihsel olayların anlamının asla sabit olmadığını, yeni anlatılar ve anılar ortaya çıktıkça içerik ve söylemce değiştiğini ima eder. Postkolonyal tarih yazımı, tarihsel olayları genellikle yeni açılardan yeniden yazarak bu görüşü destekler. Örneğin İngiliz tarihçiler tarafından uzun süre "Sepoy İsyanı" olarak adlandırılan 1857 Hindistan İsyanı, postkolonyal tarihçiler tarafından "Hindistan'ın İlk Bağımsızlık Savaşı" şeklinde yorumlanarak yerli halkın iradesini vurgulamış ve onu daha geniş bir özgürlük mücadelesi çerçevesine oturtmuştur. Dolayısıyla 1857'ye ilişkin anlayış kesin olmasa da postkolonyal söylemdeki yorumlanış şekliyle birlikte yeniden anlam kazanmıştır.

Derrida, tarih ve hafızanın etiği ile de ilgilenmiştir. 1993/1994 yılında yayınlanan Marx'ın Hayaletleri (*Specters of Marx)* adlı eserinde, Marksizm'in mirasına odaklanmakla birlikte, şimdiki zamanın geçmişin hayaletleri tarafından musallat edildiği anlamına gelen "musallatoloji" *(hauntology)* kavramını ortaya atmıştır. Sosyo-kültürel geçmişteki unsurların bir hayalet gibi geri dönüşüne veya kalıcılığına atıfta bulunan bu şiirsel fikir, postkolonyal bağlamlarda pratik bir yankı bulmakta; sömürgeciliğin hayaleti, dil, kurumlar ve nesiller arası travma biçiminde postkolonyal uluslarda hâlâ varlığını sürdürmektedir. Sömürge sonrası tarih yazıcılığı, rahatsız edici geçmişi unutan, temiz ve yeni bir anlatı yazmaya çalışmak yerine, bu hayaletleri kabul etmek anlamına da gelebilir. Bu ihtimal, William Faulkner'in (1987-1962) nitelemesiyle; geçmişin gerçekte geçmiş olmadığı anlamına da gelir. Nitekim eski sömürge toplumları için sömürge tarihi, ekonomik neo-kolonyalizm, kültürel tutumlar vb. yoluyla günümüze sızmaktadır ve dürüst bir tarih yazımı, tarihin tam da bu süregelen varlığını ele almalıdır. Pratikte sömürge sonrası tarih yazıcılığı, metodolojisini ve odak noktasını klasik tarih yazıcılığının aksine sözlü tarihe, halk geleneklerine, edebiyata ve diğer kaynaklara daha fazla yönlendirmiştir. Ayrıca sömürge sonrası tarih yazıcılığı, nesnellik veya kesinlik iddiasında bulunmaktan kaçınmakla, kendi metodolojisini de sorgular ki bu reflektif sorgulama, bir nevi öz-dekonstrüksiyon anlamına gelmektedir. Derrida'nın da söyleyebileceği gibi, her tarih yazımı çabası, tarihçinin içinde bulunduğu bağlamın ve önyargılarının izlerini taşıyan bir metindir. Sömürge sonrası tarihçiler, "Tanrı'nın gözüyle bakma" iddiasında bulunmak yerine, kendi konumlarını açıkça ortaya koyma eğilimindedir. Bu

refleksivite, Derrida'nın, yazar ve/veya tarihçinin her daim ürettikleri metnin bir parçası oldukları yönündeki görüşünü pekiştirir ve yazarın ya da tarihçinin dışsal ve tarafsız bir gözlemci olmaktan ziyade, görüşünü yansıtan bir göz olduğu kabulünü güçlendirir.

Özetle, Derrida'nın tarih yazımı hakkındaki görüşleri, postkolonyal tarih yazımının misyonunu güçlendirir. Arşivlemede gücün rolünü, tarihsel anlatıların metinsel doğasını ve anlamların çokluğunu / kararsızlığını vurgulayan Derrida, postkolonyal akademisyenlerin kolonyal tarihi şüpheyle yeniden okumalarını, susturulan sesleri yükseltmelerini ve genellikle "ötekilerin tarihi" olarak adlandırılabilecek alternatif bir tarih yazıcılığına soyunmalarını haklı çıkarmaya yardımcı olur. Öte yandan *woke* ve postkolonyal kimlikleri karşılaştırmanın anlamı, her ikisinin de tarihsel bilinç gerektirmesidir, ancak postkolonyal teori, tarihe yaklaşmak için eleştirel bir yol sunar: Tarih, geçmişin sabit bir kaydı olarak değil, hikâyenin yeniden yazılması ve geri kazanılmasıyla ancak adaletin sağlanacağı bir anlatı savaş alanı olarak görülür. *Woke* hareketi ise genellikle eğitim-öğretim müfredatlarının ve kamu tarihinin yenilenmesini; sömürgeci heykellerin, kalıp yargıların ve normların yıkılmasını talep eden bir hareket olarak Derrida'nın fikirlerinin şekillenmesi üzerinde belirleyici olan postkolonyal tarih yazımı eleştirisinin pratik uzantılarından biridir.

1.1.5. Kültür Çevirisi

Küreselleşme ve göç, farklı kültürleri; birbiriyle temas, çatışma ve karışım haline getirmiştir. Bu durum, çeviri kavramını kültür alanına genişleten kültürel çeviri ve/veya kültür çevirisi kavramını ortaya çıkarmıştır (krş. Buden vd., 2009). Basit bir ifadeyle, kültür çevirisi şu soruyu sorar: Fikirler, değerler ve uygulamalar bir kültürel bağlamdan diğerine geçerken nasıl 'çevrilir' (yorumlanır, uyarlanır, anlaşılır) (Buden vd., 2009, ss. 197-198)? Sömürge sonrası durumlarda kültür çevirsi kavramı akademik anlamda derinlik kazanmıştır. Bu duruma örnek olarak, antropoloji terimlerine çevrilen yerli ritüeller veya yerel dillere ve uygulamalara çevrilen "demokrasi" ve batı siyasi kavramlarının açımlama veya ödünçleme yoluyla erek kültüre aktarılması verilebilir. Sözcüğü sözcüğüne çevirisinin aksine, kültür çevirisi, varsayımları veya gücü eşit olarak paylaşmayan bağlamlar arasında anlamın müzakere edilmesini içerir (Buden vd., 2009 s. 199). Bu nedenle, kültür çevirinin kritik bir yönü vardır:

düşüncesizce yapıldığında, çeviri bir egemenlik aracı haline gelebilir (bir kültürün terimlerini diğerine dayatmak); eleştirel bir şekilde yapıldığında ise, bir değişim ve yaratıcılık alanı olabilir (krş. Buden vd., 2009).

Sarah Maitland, bu kavramı yorumbilim temelli bir bakış açısıyla inceler. Kültür Çevirisi Nedir? *(What is Cultural Translation?)* (2017) adlı kitabında, Maitland kültür çevirisinin 1980'lerden bu yana bir fikir olarak nasıl geliştiğini izler ve bunu postkolonyal teoriyle ilişkilendirir (krş. Lefevere, 1985, s. 237; Lefevere & Bassnett, 1990, s. 1; Robinson, 1997, s. 11). Aslında, kültür çevirisi, önce akademik bir kavram olarak ortaya çıkan ve postkolonyal temel bir kavramdır. Maitland'ın çalışması, herhangi bir kültürün veya metnin üstünlüğüne meydan okuyarak postkolonyal teoriyi yansıtır. Diğer bir deyişle, Maitland kültür çevirisini hiyerarşileri bozabilecek bir eylem olarak görmektedir: Batı metinlerini veya bakış açısını diğerlerinin basitçe benimsemesi gereken "orijinal" veya üstün olarak ele almak yerine, gerçek kültür çevirisi karşılıklı müzakereyi içerir ve çevrilen kültürün değerlerine saygı duyar. Maitland, kültürel çevirinin bir dilden/kültüre diğerine basitçe bir çeviri olmadığını, sadece bir çeviri değil, bir yaratım (Maitland, 2017, s. 12) olduğunu savunur. Yani, kavramlar seyahat ettiğinde dönüşüme uğrarlar hedef kültürde yeni bir şey yaratılır. Örneğin, Shakespeare'in oyunları Hindistan'da Hintçe olarak sahnelenirse, bunlar sadece Hintçeye çevrilmiş İngilizce oyunlar değildir; Hint kültürüne ait referanslar ve performans tarzlarıyla harmanlanmış yeni bir eser haline gelirler. Bu yaratıcı yön, anlamın evrensel veya statik olmadığını, her bağlamda yeniden yaratılması gerektiğini vurgular (krş. Basnett & Trivedi, 1999).

Maitland (2017) ayrıca, kültür çevirisinin naif veya tamamen metaforik kullanımına karşı uyarıyor. Çevirinin çokkültürlü çatışmaların 'her derde deva' bir çözüm olarak romantikleştirme eğiliminden ziyade bu kavramın süreç içerisindeki mücadeleleri ve güç dinamiklerini vurgulayabileceği potansiyelinden söz edilebilir. Maitland, kültür çevirisinin; kültürün sahiplenilmesi söz konusu olduğunda geçerliliği, yani kültürün çevirisi ne zaman kültürün sahiplenilmesi haline gelir diye de bir hipotetik soru sormaktadır. Örneğin, egemen bir kültür, kendi tüketimi için bir yerli geleneği "çevirir" (örneğin, kutsal bir ritüeli turistik bir gösteriye dönüştürür), bu bir çeviri biçimi mi, yoksa bir suistimal ve çarpıtma mıdır (krş. Lefevere, 1992, s. 10)? Maitland'ın postkolonyal bakış açısı, çevirmenleri özeleştirel ve etik olmaya, çevirinin

bir kültürün diğerine üstünlüğünü pekiştirmemesini, aksine bir diyalog açmasını sağlamaya çağırır.

Boris Buden ve Stefan Nowotny'nin (2009) forumu, kültürel çeviriye teorik ve politik bir boyut katıyor. Buden'in (2006) Kültür Çevirisi *(Cultural Translation)* başlıklı makalesinde, bu terimin küresel kültür politikası bağlamında nasıl kullanıldığını sorguluyor. Buden, liberal çokkültürcülüğün kültür çevirisini sığ bir şekilde, uyumlu bir arada yaşama amaçlayan *"kültürlerarası çeviri"* olarak algılama eğiliminde olduğunu belirtir. Bu görüşe göre çeviri, farklı kültürlerin çatışma olmadan birbirlerini anlamalarını ve böylece istikrarlı bir sosyal düzeni korumalarını sağlayan bir araçtır. Bu olumlu gibi görünse de Buden (2006) eleştirel yaklaşmaktadır: çeviri sadece farklılıkları yumuşatmak olarak düşünülürse, kültürleri daha iyi iletişim kurmaya ihtiyaç duyan farklı, tutarlı varlıklar olarak donduran bir 'kimlik politikası' aracına dönüşebilir. Bu yaklaşım, güç dengesizliklerini göz ardı edebilir ve her kültürün bir kimliğe hapsedildiği, ancak artık kibarca etkileşim halinde olduğu bir çıkmaza yol açabilir.

Buden ve Nowotny (vd., 2009), Bhabha'dan yararlanarak, melezlik ve altüst etme ile ilişkili daha 'radikal' bir kültürel çeviri kavramını savunurlar. Buden'in özetlediği gibi; Bhabha, kültür çevirisini melezlikle eşanlamlı olarak ele alırsak, bunun "siyasi olarak altüst edici" hale geldiğini öne sürer. Bhabha'nın üçüncü alan kavramında, çeviri sabit kimlikleri onaylamakla değil, kimlikleri aşmak ve dönüştürmekle ilgilidir. Buden, Bhabha'nın çeviri/müzakereyi, doğrudan çatışma yerine, dünyayı dönüştürmek ve politik olarak yeni bir şey yaratmak için tek olası yol olarak gördüğünü vurgular. Bu, açık isyanın bastırılabileceği, ancak kültürel etkileşimin sömürgeci egemenliğini incelikle zayıflatabileceği postkolonyal yaşanmışlıklarla da uyumlu olduğu öne sürülebilir. Buden bunu, göç ve entegrasyon sorunlarının kültür çevirisi yoluyla görülebildiği çağdaş Avrupa'ya genişletir. Ona göre acil soru, göçmenlerin kültürlerini nasıl asimile ettikleri veya korudukları değil, yeni kültürel unsurların çeviri yoluyla eklenmesiyle Avrupa kimliğinin dokusunun nasıl değiştiğidir. Buden, Judith Butler'ın kültürel çeviri kullanımını örnek verir: Butler, gerçek evrenselliğin (evrensel insan hakları gibi) ancak dışlananların çevirisi yoluyla ortaya çıkabileceğini savunur. Buden'in alıntıladığı Butler'ın formülü, evrenselliğin "sadece kendi dışladığı şeylere tepki olarak" kendini ifade ettiği

şeklindedir. Bir kültür, dışladığı kişilerle (örneğin hak talep eden mülteciler) karşılaştığında, yeni gelenleri dahil etmek için değerlerini (eşitlik veya demokrasi gibi) çevirmek zorunda kalır ve bunu yaparken kültürün kendi kavramlarının anlamı da değişir. Marjlardan gelen baskıların evrenselin yeniden ifade edilmesine neden olduğu bu süreç, çeviri olarak da tanımlanabilir. Bu anlamda, kültür çevirisi toplumsal değişimi tetikler.

Buden, bu tür bir değişimin diyalektik değil, transgresif olduğunu vurgulamaktadır. Bu, bir tarafın kazandığı basit bir çatışma değil, sınırların sürekli olarak aşılmasıdır "demokratik, çevrimsel müzakereler yoluyla mevcut sosyal ve kültürel sınırların sonsuz bir şekilde aşılmasıdır". Bu tanım, kültürel çeviriyi çeşitli toplumlarda süregelen bir siyasi pratik olarak tasvir etmektedir: Değişim, iktidarın dilini eskiden iktidarsız olanları da kapsayan yeni bir şeye çevirerek gerçekleşir. Örneğin, yerli hukuk veya toprak yönetimi kavramları küresel insan hakları tartışmalarına girdiğinde, her iki taraf da bir çeviri sürecinden geçer, yerli kavram evrensel bir dile çevrilir ve insan hakları kavramı bu karşılaşma ile genişler veya yeniden şekillenir.

Buden ve Nowotny ayrıca rehavete karşı uyarıyorlar. Bhabha ve Butler gibi kültür çevirisinde özgürleştirici bir potansiyel görseler de çevirinin istismar edilebileceğinin farkındalar. Buden, kültür çevirisinin çokkültürlü kavramının liberal düzenin çatışmasız ilişkilerdeki çıkarlarına hizmet edebileceğini belirtir. Dolayısıyla, tüm çeviriler radikal değildir; bazıları statükoyu korumaya yöneliktir. Öyleyse onlara göre; görev, adalet ve kapsayıcılığı ön plana çıkaran bir şekilde çeviriyi eleştirel bir şekilde teorileştirmek ve uygulamaktır yani çeviriye dekolonyal bir yaklaşımdır.

Özetle, postkolonyal teoride kültür çevirisi çok yönlü bir kavramdır. Maitland'ın bakış açısına göre, yaratıcı uyarlama ve kültürel hiyerarşilere meydan okumayı içerir. Buden ve Nowotny'nin bakış açısına göre, kültürel çeviri doğası gereği politik bir kavramdır; ya iktidarı maskeleyen yüzeysel bir biçim ya da melezlik ve dışlanmışların dahil edilmesiyle birleştiğinde radikal bir değişim gücü. Sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası göçlerin tetiklediği kültürlerin kesişmesinden oluşan kimliklerin hala daha etkin olarak devam ettiği bir statükoda kültür çevirisi kavramının gerekli olduğundan söz edilebilir. *Woke* ve postkolonyal kimlik bağlamında kültür çevirisinin ayrıca önem taşıdığına değinilebilir çünkü 'woke' kimlik siyaseti genellikle

akademik veya hukuki kavramları (örneğin "kesişimsellik" veya "ayrıcalık") popüler bilince ve farklı kültürel bağlamlara çevirmeyi gerektirir. "Irkçılık" veya "feminizm" gibi terimlerin kültürler arasında nasıl çevrildiği, küresel dayanışma hareketlerinin başarısını belirleyebilir. Postkolonyal kuramlar, kültür çevirisi yoluyla, tek bir çözümün herkese uymayacağını, adalet ve kimlik kavramlarının eleştirel yönünü kaybetmeden yerel tarihlere uyarlanması gerektiğini hatırlatabilir. Bu da esasen bir çeviri eylemidir.

1.1.6. Edebiyat

Postkolonyal söylemin en görünür etkilerinden biri edebiyat alanında olmuştur. Bu alanda, zengin bir postkolonyal edebiyat eserleri külliyatının ortaya çıkmasına neden olmuş ve dünya çapında edebiyatın incelenme biçimini etkilemiştir. Postkolonyal edebiyat, sömürgecilik yaşamış bölgelerden (Afrika, Güney Asya, Karayipler, Orta Doğu, Amerika kıtasındaki yerli halklar vb.) yazarların eserlerini ifade eder ve genellikle imparatorluk, kimlik ve direniş temalarını ele alır (krş. McLeod, 2010). 20. yüzyılın ortalarında yaşanan dekolonizasyon döneminde, yeni bağımsızlıklarını kazanan uluslar (ve diasporadaki halklar) kendi hikayelerini anlatmak için bu tür eserleri bolca üretmiştir. Bunun edebi bir gelişmeden ziyade kültürel ve siyasi bir görüngü olduğu öne sürülebilir. Postkolonyal edebiyatın İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıktığı, daha önce sessizliğe mahkûm olanlara ses verdiği ve sömürge halklarının deneyimlerini ve bakış açılarını paylaşmaları için bir platform sunduğu önerilebilir. Bu duruma örnek olarak, İngiliz sömürge güçleri ile Nijerya'daki Igbo toplumu arasındaki karşılaşmayı Afrika perspektifinden anlatan Chinua Achebe'nin Parçalanma (*Things Fall Apart*) (1958) ve Kenyalı Mau Mau isyanını anlatan Ngũgĩ wa Thiong'o'nun Bir Buğday Tanesi (*A Grain of Wheat*) (1967) adlı eserleri sayılabilir. Bu eserler, sömürge edebiyatının hâkim anlatılarına meydan okudukları için devrim niteliğinde olduğu önerilebilir. Bu eserlerde, genelde, Afrikalılar veya Asyalılar, Avrupa maceralarında vahşiler veya yan karakterler olarak tasvir edilmeyip kendi ulusal destanlarının ana kahramanları haline geldiler. Edebiyatın imparatorluğun ideolojisine karşı 'kelimelerle savaşan' bir kültürel direniş aracı haline geldiği yorumu yapılabilir (krş. Ashcroft vd., 1995). Nitekim, birçok postkolonyal yazar aynı zamanda siyaset veya sosyal hareketlerde de

aktif olmasından dolayı (örneğin, Martinik'te Aimé Césaire, Nijerya'da Wole Soyinka, Senegal'de Léopold Senghor) edebiyatları siyasi söylemle iç içe geçti.

Postkolonyal edebiyat, geçmişte olduğu gibi bugün de küresel bir görüngü olarak izlenebilir. Asya'dan (Salman Rushdie, Anita Desai, Pramoedya Ananta Toer), Karayipler'den (Derek Walcott, V.S. Naipaul, Jamaica Kincaid), Afrika'dan (Achebe, Soyinka, Nadine Gordimer, Chimamanda Ngozi Adichie) ve yerli topluluklardan (Eden Robinson, Alexis Wright) yazarlar, bu zengin edebiyat birikimine katkıda bulunmuştur. Bu yazarlar genellikle toplumlarının karmaşıklıklarını ve postkolonyal dönemde karşılaştıkları zorlukları ele alarak, sömürgeciliğin travmasını ve bağımsızlığın belirsizliklerini tasvir etmektedir.

Önemli bir şekilde, sömürge sonrası edebiyat dünya edebiyatını ve kültürel anlayışı dönüştürmüştür. Avrupa dışı bakış açılarından anlatılar sunarak sömürgeleştirilmiş halklar hakkındaki klişeleri yıkmış ve önyargıları sorgulamıştır. Salman Rushdie'nin Geceyarısı Çocukları (*Midnight's Children*) (1981) adlı romanında büyülü gerçekçilik ve hiciv yoluyla Hindistan'ın bölünmesi ve mirası hakkında, Avrupa merkezli tarihlerden çok uzak bir bakış açısı okuyuculara önerilmektedir. Benzer şekilde, Latin Amerika'nın iç sömürgecilik ve ABD emperyalizmi deneyimiyle sık sık ilişkilendirilen Gabriel García Márquez'in Yüzyıllık Yalnızlık (*One Hundred Years of Solitude*) (1967) romanı, Batı modernitesinin doğrusal ve rasyonel anlatılarını eleştirmektedir. Bu eserler, 'öteki' olarak nitelendirilen postkoloni milletlerin 'insanileştirilmesini' ve kültürlerarası diyaloğu teşvik ettiği öne sürülebilir.

Postkolonyal söylemin edebiyat üzerindeki etkisi, Batı edebiyat merkezinin (kanonunun) yeniden değerlendirilmesinde de izlenebilir. William Shakespeare'in Fırtına (*The Tempest*) (1611) adlı oyununda, köleleştirilmiş yerli Caliban ve Avrupalı dük-büyücü sömürgeci Prospero karakterleri, postkolonyal bir bakış açısıyla yeniden okunmuştur (Caliban, sömürgeleştirilenlerin sembolü olarak, Aimé Césaire'in *Une Tempête* (1969) adlı *The Tempest*'in postkolonyal yeniden yazımı gibi eserlerde sesini bulmuştur).

Charlotte Brontë'nin *Jane Eyre* (1847) isimli eserinde yer alan "çatı katındaki deli kadın" (Karayipler kökenli Bertha Mason) Jean Rhys'in Geniş, Geniş Bir Deniz (*Wide Sargasso Sea*) (1966) adlı eserinde kendi hikayesine kavuşarak Brontë'nin

romanının sömürgeci alt metnini ortaya çıkardı. Genellikle 'kanona cevap yazmak' (krş. Tiffin, 1995, s. 97-98) olarak adlandırılan bu eğilim, postkolonyal edebiyatın Batı edebiyatıyla olan diyalog ilişkisini, esasen bir tür kültürel çeviri ve anlatı otoritesinin yeniden yazılması olarak örneklendirilebilir.

Küresel bir perspektiften bakıldığında, postkolonyal edebiyatın edebi merkezi/kanonu yeniden şekillendirdiği öne sürülebilir. 20'nci yüzyılın sonlarında prestijli ödüller ve akademi dünyası, Batı dışı yazarları giderek daha fazla takdir etmeye başlaması ana akım söylemden radikal bir kopuşu temsil edebilir. Örneğin, Nobel Edebiyat Ödülü, Wole Soyinka (1986), Naguib Mahfouz (1988), Derek Walcott (1992), Toni Morrison (1993) ve J.M. Coetzee (2003) gibi isimlere verildi. Bu yazarların uluslararası tanınırlığı, eski sömürge dünyasının edebiyatının çağdaş edebiyatın kenarında değil, merkezinde olduğunu gösterdi.

Edebiyat çalışmalarında, postkolonyal teori, edebiyatın imparatorluk iktidar yapılarını nasıl yansıttığını ve bunlara nasıl karşı çıktığını analiz eden önemli bir yaklaşım haline geldi. Örneğin, edebiyatta postkolonyal dönem, "kölelik, göç, baskı ve direniş, farklılık, ırk, cinsiyet ve yer" gibi konularla ilgilenmeyi ve tarih veya antropoloji gibi alanlarda Avrupa söylemlerine yanıt vermeyi içerir (Quayson, 2020). Ayrıca, postkolonyal dönemin batı kanonik edebiyatının yeni bakış açılarından yeniden yorumlanması anlamına da gelebileceği belirtilmektedir (Quayson, 2020). Böylece, bunun bir etkisi, artık Avrupa edebiyatının bile sömürgeci bağlamın bilinciyle okunmasıdır.

Postkolonyal söylemin küresel edebiyata bir başka katkısı da sözlü edebiyat ve yerel üslupların değer kazanmasıdır. Birçok postkolonyal yazar, eserlerinde sözlü gelenekleri, yerel lehçeleri ve Batı dışı anlatı yapılarını kullanarak standart İngilizce veya Fransızca edebi üslupların hakimiyetine meydan okumaktadır. Ngũgĩ wa Thiong'o, topluluğuyla doğrudan bağlantı kurmak için İngilizce yazmayı bırakıp Gikuyu dilini kullanmaya başladı ve *Decolonising the Mind* (Zihnin Dekolonize Edilmesi) (1986) adlı eserinde dilin kültürün taşıyıcısı olduğunu ve Afrikalı yazarların ana dillerine geri dönmeleri gerektiğini savundu. Her ne kadar diğer yazarlar Ngũgĩ'nin yolunu izlememiş olsa da sömürge dillerinde yazanlar bile eserlerine yerel deyimler katmaktadır (Rushdie'nin İngilizcesi, Hint yerel lehçesiyle iç içe geçmiş ve yeni bir "chutneyfing" İngilizce yaratmıştır [Butt, 2017, s. 37]). Bu dilsel yenilik,

kabul edilebilir veya yüksek kaliteli edebi üslup kavramını genişletmiş ve dünya edebiyatını dünyanın gerçek dilsel çeşitliliğini daha iyi yansıtan bir hale getirmiştir (Özellikle 'pidgin' ve 'crole' kullanımı için krş. Selvon, 1956).

Esasen, postkolonyal edebiyatın yükselişi, edebi manzarayı demokratikleştirdi. Okurları ve eleştirmenleri, modernliğin hikayesinin çok sesli olduğunu kabul etmeye zorladı. Postkolonyal edebiyatın kullandığı küresel mercek 21. yüzyılın birbirine bağlı dünyasını önceden haber veriyor. Kimlik siyasetini uyandıran ırkçılık ve temsil gibi konular, postkolonyal roman ve şiirlerde genellikle güçlü bir şekilde dramatize edilerek kamuoyunun bilincini etkilediği öne sürülebilir. Örneğin, Chimamanda Ngozi Adichie'nin (1977 - hayatta) romanları (*Americanah*, 2013 gibi) ırk, kolonyal miras ve göçmen deneyimlerini açıkça ele alarak geniş bir kitleye ulaşmakta ve *woke* söyleminin ele aldığı konular hakkında tartışmalar başlatmaktadır.

Sonuç olarak, postkolonyal söylem küresel edebiyat üzerinde iki yönlü bir etkiye sahiptir: marjinalleştirilmiş sesleri ve melez kimlikleri merkeze alan yeni bir edebiyat üretmiştir, bu eserler artık dünya edebiyatı müfredatının ayrılmaz bir parçasıdır ve (2) mevcut edebiyatı yeniden yorumlamak ve hikâye anlatımının güç dinamiklerini sorgulamak için eleştirel çerçeveler sağlamıştır. Böylelikle, küresel hayal gücünde kültür, kimlik ve tarihin daha çoğulcu ve nüanslı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. *Woke* ve postkolonyal kimliklerin karşılaştırmalı analizi, kimlik bilincinin ve eleştirisinin anlatı biçiminde nasıl ortaya çıktığını ve hikâye anlatıcılığının kendisinin nasıl bir direniş veya uyanış alanı olduğunu gösteren zengin bir kaynak olarak postkolonyal edebiyattan yararlanabilir.

1.1.7. Postkolonyal Sosyoloji

Sosyoloji veya toplum bilimi, toplumun oluşumunu, değişimini, işleyişini ele alan bilim alanının ismidir. Sanayi inkılabıyla birlikte oluşan yeni toplumsal statükoyla birlikte toplumun işleyişine ve yapısına yönelik düşün, alanın ortaya çıkışındaki en önemli tetikleyici olay olarak işaret edilebilir. Geleneksel ve kanıksanmış yargıların sorgulanmasına giden süreçte özellikle farklı sınıflardaki insanların tek bir yerde çalışması, 'korunma' veya 'barınma' gibi temel ihtiyaçların yerini 'maaş' gibi bir kavrama bırakmasının öneminden bahsedilebilir. Bahsedilen bu görüngü, Karl Marx (1818-1883), Emile Durkheim (1858-1917), Herbert Spencer (1820-1903), Auguste

Comte (1798-1857) ve Max Weber (1864-1920) gibi dönemin düşünürleri tarafından ele alınmış ve çeşitli bakış açılarından tanılama ve çözümleme girişimleri gerçekleştirilmiştir. Spenser'in 'sosyal Darwinizm' ve 'evrim' üzerine çalışmaları, Marx'ın politik ve sosyal dizgelere geliştirdiği yenilikçi yaklaşımlar, Durkheim'in sosyoloji alanının işleyişine ve bir bilim alanı olarak araştırmalara yönelik yöntemsel önerileri sosyolojinin özerk bir bilim alanı olarak ortaya çıkmasına neden olduğu önerilebilir (Tischler, 2010, s. 14).

Sosyoloji alanının, özellikle yapısalcılık sonrası dönemde (20.yy) disiplinlerarasılığı ön plana çıkardığı izlenebilir. Bu savın en iyi örneklerinden biri sosyolojinin, bireyi değil, toplumu bütüncül olarak ele alıp çeşitli alanlardaki insan davranışını anlamaya yönelik yöntem ve kuramları da kapsayarak insanı ve sosyal olguları şekillendiren 'toplumu' anlamak olduğu önerilebilir. Ancak, geleneksel sosyoloji kuramlarının modern toplumu açıklarken sömürgeciliği 'doğal bir olgu' olarak kabul ederek oluşumunu ve etkilerini yorumlama konusunda güdük kaldığı öne sürülebilir. Toplumların sınırlı birimler olarak ele alınması (genellikle Avrupa ulus devleti model alındı) ve modernliği Avrupa'nın iç gelişmelerinin bir ürünü olarak görülmesi bu 'doğal bir olguya' örnek olarak verilebilir (Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi vb.). Bu, Avrupa'nın yolunu evrensel model olarak alan ve 'diğer' toplumları geri kalmış veya sapkın olarak çerçeveleyen, derin bir Avrupa merkezli sosyal teoriye yol açtı. Postkolonyal sosyoloji, bu kör noktayı ele almak, modern dünyayı şekillendirmede imparatorluğun, sömürgeci şiddetin ve Avrupa dışı halkların rollerini merkeze alarak sosyal teoriyi yeniden formüle etmek için yapılan bir çabadır.

Postkolonyal sosyolojinin önde gelen isimlerinden sosyolog Gurminder K. Bhambra, ana akım sosyolojinin 'dar görüşlü' olduğunu, sömürgeleştirilenlerin katkılarını ve deneyimlerini silip süpüren bir modernite öyküsü anlattığını savunur (Bhambra, 2007, 2014, 2018a, 2018b, 2021, 2023). Bhambra, örneğin, vatandaşlık, ulus, kapitalizm ve hatta demokrasi gibi kavramların sömürgecilik olmadan tam olarak anlaşılamayacağını belirtir: Fransa veya İngiltere'deki modern vatandaşlık, sömürgeleştirilmiş halkların dışlanmasıyla birlikte şekillendi; Avrupa'da endüstriyel kapitalizmi besleyen zenginlik, büyük ölçüde sömürgecilikten (plantasyonlarda köle emeği, kaynak yağmalama vb.) kaynaklanıyordu; Avrupa'daki eşitlik fikirleri, sömürge halklarına dayatılan aşırı eşitsizlikle bir arada var oluyordu. Bu nedenle,

imparatorluktan bahsetmeden sınıf, devlet veya modern bireycilik hakkında teorik tartışmalar yapmanın mümkün olduğunu iddia etmek yanlış bir soyutlamadır. Bhambra'nın *Connected Sociologies* (2014) adlı kitabı da dahil olmak üzere çalışmaları, bu küresel tarihsel bağları yeniden kurmanın önemini vurgulamaktadır. Bhambra, Avrupa ve sömürge tarihlerini ayrı hikayeler olarak değil, birbiriyle bağlantılı tek bir süreç olarak gören bağlantılı tarihler yaklaşımını önermektedir (Bhambra, 2010, s. 137-138). Onun vizyonunda, postkolonyal sosyoloji, "sosyolojiyi yeniden düşünerek, mülksüzleştirme, sömürgecilik, köleleştirme ve gasp tarihlerini disiplinin merkezine" koyar (Bhambra, 2016, s. 963).

Böylece, postkolonyal sosyoloji, sosyal teoriyi çeşitli şekillerde yeniden yapılandırır. Klasik anlatı olan, feodal Avrupa - endüstriyel Avrupa - modernitenin başka yerlere yayılması gibi lineer bir düşünce tarzının yerine, sömürgecilikle karşılaşmaların (Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, köle ticareti, Asya/Afrika'nın sömürgeleştirilmesi gibi) modern kapitalizmin ve ulus devletlerin yükselişinde nasıl ayrılmaz bir rol oynadığını ele alır. Örneğin, sosyolog Aníbal Quijano (her ne kadar daha çok Latin Amerika'nın dekolonyal geleneğinden gelse de), *iktidarın sömürgeciliği* kavramını ortaya attı (Quijano, 2024, s. 95-96). Bu kavram, sömürgeciliğin iktidar yapılarının (ırk hiyerarşileri, emek sömürüsü) dekolonizasyonun ardından ortadan kalkmadığını, küresel kapitalizm ve bilgi sistemlerinde yerleşik olarak varlığını sürdürdüğünü ifade eder. Postkolonyal sosyoloji, bu tür içgörülerden yola çıkarak, bu küresel iktidar dinamiklerini açıklamak için sosyolojik tabakalaşma veya gelişme teorilerini nasıl yeniden yazmak gerektiğini sorar.

Yine postkolonyal sosyoloji bağlamında tüm toplumların doğal olarak aşamalar (gelenekten moderniteye gibi) üzerinden ilerlediği fikri eleştirilmektedir. Bunun yerine, çoklu yörüngeler kabul edilmektedir. Bhambra (2007, s. 56-57), farklı kültürel moderniteleri tanımayı amaçlayan *"*çoklu moderniteler*"* gibi teorilerin bile genellikle Avrupa'yı referans noktası veya köken olarak koruduğunu belirtmektedir. O, küresel bağlantılar kabul edildiğinde, modernitenin yalnızca Avrupa'da ortaya çıktığı fikrinin *"*tam da reddedilmesi gereken 'gerçek'" olduğunu provokatif bir şekilde öne sürmektedir (Bhambra, 2007, s. 56-57). Yayılmacı modelin (Avrupa icat

eder, diğerleri benimser) yerine, postkolonyal sosyoloji, örneğin kolonilerdeki direnişin Avrupa'daki siyasi değişikliklere nasıl geri beslendiğini vurgulayabilir.

Ulus ve milliyetçilik kavramları bağlamında klasik sosyoloji, genellikle Batı Avrupa'da Westfalya devletleriyle ortaya çıkan ve daha sonra yayılan kavramlar olarak ele almıştır. Postkolonyal sosyoloji, sömürge karşıtı milliyetçiliğin Avrupa'yı etkileyen modern milliyetçiliğin önemli bir biçimi olduğunu belirtir (örneğin, kolonilerde ortaya çıkan kendi kaderini tayin etme fikirleri, sonunda uluslararası normların yeniden şekillenmesine katkıda bulunmuştur). Ayrıca, Avrupa ulus devletlerinin kendilerinin imparatorluk devletleri olduğunu da belirtir; 19. yüzyılda İngiliz veya Fransız kimliği, kısmen imparatorluk gücü olmaya dayanıyordu ve ulusal vatandaşlar kendilerini, tebaa olan ancak vatandaş olmayan sömürge "ötekiler" ile karşılaştırarak algılıyorlardı. Postkolonyal sosyoloji, büyük ölçüde kolonyal bağlamda şekillenen bir kavram olan ırkın (beyaz üstünlüğü fikri vb.), küresel olarak modern sosyal hiyerarşileri anlamak için temel olduğunu savunur. Benzer şekilde, sosyolojideki bilgi üretimi de sorgulanmaktadır: Batı'da kurulan sosyoloji kendini tarafsız olarak göstermiştir, ancak postkolonyal eleştiriler (antropolojideki eleştirilere benzer şekilde) sosyolojik kavramların (Afrika'daki "kabile" veya Hindistan'daki "kast" gibi) sömürgeci önyargılar tarafından nasıl şekillendirildiğini sorgulamaktadır.

Yeniden yapılandırılmış teorinin bir örneği, modernite araştırmalarıdır. Klasik teori, moderniteyi genellikle Avrupa'nın iç faktörlerine (Protestan ahlakı, Aydınlanma vb.) atfeder. Bhambra (2007) ve Julian Go (2023) gibi postkolonyal akademisyenler, "karışık moderniteler" veya "bağlantılı sosyolojiler"i savunurlar. Örneğin, Avrupa Aydınlanma döneminin özgürlük fikirlerinin sömürgeci sömürüyle birlikte ortaya çıktığını ve bu durumun temel bir gerilim yarattığını gösterirler. Bunu kabul etmek, sömürgecilik hakkında bir dipnot eklemekle kalmaz; modernitenin ahlaki anlatısını değiştirir ve sosyolojiyi, modernitenin mağdurlarının seslerini de dahil etmeye zorlar. Bu nedenle, modern vatandaşlık gibi bir kavram, modern devletlerin genellikle ikili rejimlere sahip olduğu gerçeğini de içerecek şekilde yeniden düşünülmelidir (kendi ülkelerinde vatandaş, sömürgelerde ise tebaa).

Postkolonyal sosyoloji, Batı epistemolojisinin merkez olarak konuşlanışına da tepki göstermektedir. İbn Haldun (14. yüzyıl Arap tarihçisi, bazen proto-sosyolog olarak kabul edilir) gibi düşünürleri kanona dahil etme veya Du Bois (1900'lerin

başında ırk ve imparatorluğu analiz eden) gibi sömürgeleştirilmiş entelektüellerin sosyolojinin temellerini attığını, ancak Avrupamerkezcilik nedeniyle kenara itildiklerini kabul etme yönünde adımlar atılmıştır. Raewyn Connell'in Güneyli Kuramı (*Southern Theory*) (2007) adlı eseri de benzer şekilde, sömürgeleştirilmiş veya çevresel bölgelerde üretilen sosyal teorinin, sadece veri kaynağı olarak değil, Kuzey teorisiyle eşit değerde değerlendirilmesi gerektiğini savunur.

Sömürge sonrası içgörülerini dahil ederek, sosyoloji küresel olarak daha alakalı ve öz farkındalıklı hale gelmiştir. "Batı modern toplumu"nun dar kapsamlı bir incelemesinden gerçek bir küresel sosyolojiye doğru ilerler. Bhambra (2016) bunu, diğer ülkeleri vaka çalışmaları olarak ekleyen değil, teorileri kapsayıcı olacak şekilde temelden yeniden inşa eden, eleştirel bir küresel sosyolojiye doğru ilerleme olarak özetler. O, sosyolojinin kendisinin "sosyolojinin yapısında 'sömürgeci küreselliğini' kabul eden bir sosyolojiyi savunur. Bu, sosyolojinin bir disiplin olarak sömürgeci bir dünyada ortaya çıktığı ve önyargılarını özümsediği, şimdi ise sorgulanması gereken bir disiplin olduğu anlamına gelir. Ancak bu şekilde sosyoloji, sömürge tarihinin çözülmemiş adaletsizliklerinin damgasını vurduğu çağdaş dünyayı, yani onun "sömürge sonrası ve sömürgecilikten arındırılmış şimdiki zaman" olarak adlandırdığı şeyi yeterince ele alabilir.

Özetle, sömürge sonrası sosyoloji, imparatorlukla ilgili tarihsel gerçekçilik ve ahlaki refleksiviteyi sosyal teoriye katarak onu yeniden yapılandırır. Özerk bir Batı modernitesinin mitolojisini yıkar ve yerine sömürgeci ve sömürge halkları tarafından şekillendirilmiş, birlikte inşa edilmiş modern bir dünya görüşü koyar. Böylelikle, küreselleşme, göç, etnik çatışmalar ve kalkınma gibi güncel sorunları izole fenomenler olarak değil, uzun bir küresel tarihin sonuçları olarak gören daha sağlam bir çerçeve sunar. *Woke* kimliği ile postkolonyal kimliği karşılaştırmalı olarak incelemek için, postkolonyal sosyoloji, *woke* hareketlerinin mücadele ettiği mevcut eşitsizliklerin altında yatan tarihsel yapıların (kolonyal ırkçılık gibi) nasıl işlediğini anlamak için araçlar sunar ve bu derin kökleri görmezden gelen analizlere karşı uyarıda bulunur. Esasen, postkolonyal sosyolojinin eleştirel yönelimi, kimlik siyasetine ilişkin her türlü tartışmanın imparatorluğun ve onun mirasının maddi ve tarihsel gerçeklerine dayalı kalmasını sağlar ve böylece *woke* analizini küresel güç ilişkilerinin uzun vadeli dinamikleriyle ilişkilendirerek derinleştirir.

Bu bölüm, sömürgecilikten postkolonyalizme geçiş sürecini, postkolonyal teorinin yükselişini, kimlik kavramının temel unsurlarını, Derrida'nın yapısökümcülüğünü, tarih yazımını, kültürel çeviriyi, edebi etkilerini ve sosyolojik yeniden yönelimini ele alarak, *woke* ve postkolonyal kimlikleri karşılaştırmak için kapsamlı bir teorik çerçeve oluşturmuştur. Hem *woke* hem de postkolonyal söylemler, tarih ve iktidar eşitsizliklerinin kimliği nasıl şekillendirdiğiyle yakından ilgilenir. Ancak postkolonyal teori, çağdaş kimlik mücadelelerini imparatorluğun mirasıyla ilişkilendiren ve bilgi ve anlatıların (tarihsel veya edebi) kolonyal iktidar tarafından nasıl etkilendiğini sürekli sorgulayan bir küresel tarihsel bilinç üzerinde ısrar eder. Bu, *woke* kavramının kapsamını yerel veya ulusal adaletsizliklerin ötesine, sömürgecilik ve onun devam eden yapılarına dayanan küresel bir adaletsizlik anlayışına genişletir. Melezlik, diaspora ve öznellik aracılığıyla, postkolonyal kimliğin asla basit bir verili olgu olmadığı izlenirken; kimlik, genellikle egemenlik koşulları altında, temas bölgelerinde, çeviri ve müzakere yoluyla oluşur. *Woke* kimlik de benzer şekilde, ırk ve cinsiyet gibi kategorilerin tarihsel sosyal kurgular olduğu bilinci etrafında döner. Postkolonyal teori, somut örnekler ("kolonileştirilmiş zihin", melez postkolonyal benlik) sunarak ve iç çeşitliliği veya değişimin olasılığını kabul etmeden bazen katı karşıtlıklar (örneğin, baskıcı kimlikler ve ezilen kimlikler) yaratma riski taşıyan hareketler için yararlı bir uyarıda bulunarak bunu pekiştirir. Derrida'nın da desteğiyle postkolonyal eleştiri, eşitsizliği sürdüren dili ve temsilleri (kolonyal stereotipler gibi) inceler. *Woke* söylem de dile büyük önem verir (örneğin, mikro saldırganlıkları veya önyargılı medya tasvirlerini eleştirmek). Yapısökümün teorik derinliği, "ırk" veya "medeniyet" gibi terimler üzerindeki mücadelede daha ince önyargıları ve anlamın istikrarsızlığını ortaya çıkararak *woke* analizi güçlendirebilir. Ayrıca, susturulmuş olanların konuşmasına izin vermenin önemini vurgular; bu, *woke* ve postkolonyal çabaların ortak bir amacıdır (örneğin, "marjinalleştirilmiş sesleri dinle" *woke* mantrası, Spivak'ın alt sınıfların sesine verdiği önemle örtüşür). Günümüzün *woke* kültürü de benzer şekilde anlatıları vurgulamaktadır (marjinalleştirilmiş deneyimlerle ilgili anıların, romanların, filmlerin yaygınlaşmasını düşünün). Postkolonyal edebiyat kanonu, hikâye anlatıcılığını direniş olarak kullanma konusunda öncü bir rol oynamıştır (örneğin, başkalarının sesini yükseltmek yerine onların *adına* konuşmak; postkolonyal yazarlar kendi deneyimlerini yazarak bu tuzağı aşmışlardır). Dahası, postkolonyal edebiyatın küresel bakış açısı, *woke* gibi hareketlerin sınırlar ötesinde

dayanışmalar kurmasını teşvik edebilir. Kültürel çeviri kavramı, farklılıklar arasında diyalogun mümkün olduğunu, ancak bunun çaba, alçakgönüllülük ve değişime istekli olmayı gerektirdiğini vurgular. Bu, genellikle farklı geçmişlere sahip gruplar arasında diyalog (veya çatışmalar) içeren *woke* kimlik siyasetiyle ilgilidir. Buden ve Bhabha gibi postkolonyal düşünürler, basit bir çeşitlilik çerçevesinin ötesine geçerek daha radikal bir melezliğe geçilmesini ve yeni kültürel anlayış biçimleri yaratılmasını önerir. Uygulamada bu, woke/postkolonyal karşılaştırmalı analizlerin, aktivizm ve akademide Batı ve Batı dışı paradigmaların birlikte çözümler üretebileceği *"üçüncül alanlar"* oluşturulmasını teşvik ettiği anlamına gelebilir (örneğin, yerli bilginin iklim adaleti hareketlerine entegre edilmesi, aktivizmde bir tür kültürel çeviri). Son olarak, postkolonyal sosyoloji, teorik araçlarımızın da dekolonize edilmesi gerektiğini hatırlatır. *Woke* ve postkolonyal kimliklerin karşılaştırılması, "kimlik siyaseti"nin sosyolojik analizlerinin bunu tarih dışı bir fenomen olarak değil, yüzyıllardır süren küresel eşitsizliklerden ortaya çıkan bir fenomen olarak ele almasını sağlayarak postkolonyal sosyolojinin içgörülerinden faydalanabilir. 'Woke'ların sistemik değişim talepleri (polislik, tazminatlar, müfredat vb. alanlarda), aslında sömürgeci geçmişin günümüze bıraktığı izleri ele alma çağrılarıdır. Postkolonyal teori, böyle bir izlerin varlığını kanıtlamakla kalmaz, aynı zamanda karmaşıklığı gözden kaçırmadan değişimi sürdürmek için çerçeveler (bağlantılı tarihler, alt sınıf perspektifleri, stratejik özcülük gibi) de sunar.

Sonuç olarak, burada ortaya konan teorik çerçeve, *woke* ve postkolonyal kimliklerin karşılaştırmalı analizini zengin bir akademik geleneğe dayandırır. Kimliklerin yalnızca kişisel veya çağdaş özellikler olmadığını, tarihte şekillendiğini ve kültür, siyaset ve söylemde sürekli olarak yeniden biçimlendiğini vurgular. *Woke* kimliği, belki de farkında olmadan, önceki postkolonyal ve sivil haklar eleştirilerine çok şey borçlu olan, eleştirel bilincin güncel bir varyantı olarak görülebilir. Postkolonyal kimlik, ayrıntılı olarak açıkladığımız gibi, çok yönlüdür; kolonyal ötekileştirmenin acısını, melezliğin yaratıcılığını, diasporanın dağınıklığını ve sesini ve adaleti geri kazanmak için süren mücadeleyi kapsar. Bu boyutları anlayarak, nüanslı bir karşılaştırma için zemin hazırlıyoruz: *Woke* kimlik söylemi, baskı, özerklik ve değişim anlayışlarında postkolonyal kimlik söylemiyle nasıl örtüşüyor veya ayrılıyor? Aşağıdaki karşılaştırmalı analiz (sonraki bölümlerde), bu teorik temele dayanarak, örneğin 'woke' siyasetin kolonyal tarihi yeterince hesaba

katıp katmadığını veya postkolonyal çerçevelerin dijital çağın 'woke' aktivizm fenomenine daha fazla uyum sağlaması gerekip gerekmediğini değerlendirebilir. Böyle bir diyalog sayesinde, her iki kavram da aydınlatılabilir. Bu bölümde gösterildiği gibi, sömürgeci geçmişten postkolonyal günümüze uzanan küresel ve eleştirel bir bakış açısı, kimlik kavramını daha iyi anlamamızı sağlar ve günümüz dünyasındaki adaletsizlik ve güçlendirme sorunlarıyla daha derinlemesine ilgilenmemiz için bizi hazırlar.

1.2. Woke

21.yüzyılda kimlik politikaları ulus-devlet ve sömürgecilik sınırlarının ötesine geçerek küresel dijital alanlara taşınmıştır. *Woke* hareketi, sistemsel ırkçılık, cinsiyetçilik ve diğer sosyal adaletsizliklere karşı farkındalık ve mücadeleyi ifade etmektedir (Palancı, 2024, s. 1179). Özellikle 2010'ların ortasında Black Lives Matter protestoları ile birlikte "uyanık kalmak/*being woke*" ifadesi ana akım bir kimlik ifadesine dönüşmüştür. '*Woke* kimlikler', klasik postkolonyal kimliklerden farklı olarak, coğrafi veya kültürel sınırlara bağlı değildir; kesişimseldir ve çoklu kimlik mücadelelerini (ırksal adalet, cinsiyet eşitliği, LGBTQ+ hakları, iklim adaleti vb.) kapsar. Bu kimlikler, sosyal medya aracılığıyla oluşturulmakta ve yayılmaktadır. Twitter başlıkları, Instagram gönderileri veya TikTok videoları, bireylerin ortak sosyal adalet değerleri etrafında yeni dijital kimlikler ve topluluklar kurmasına olanak sağlamaktadır. Hakikat-sonrası siyasetin (post-truth politics) etkisiyle, *woke* hareketi duygusal çağrılar üzerinden güçlenmektedir (krş. Özer, 2023). Nesnel gerçeklerin etkisinin azaldığı bir ortamda, yaşanmış deneyimlerin ve kişisel anlatıların kamusal alandaki gücü artmıştır. Bununla birlikte, bu süreç doğruluk ile dezenformasyon arasındaki sınırların bulanıklaşmasına da yol açabilmektedir. Dijital kimlik oluşumu, postkolonyal bağlamdaki kimlik inşasından önemli ölçüde farklıdır. Postkolonyal kimlikler, tarihsel süreçlerin, sömürge yönetiminin ve kültürel direnişin ürünüyken; dijital kimlikler bireysel seçime, öz yönetim ve performatif sunuma dayalıdır. Çevrimiçi kimlikler hızlı, değişken ve çok katmanlıdır. Bireyler farklı platformlarda farklı kimlikler sergileyebilirler. Öte yandan, postkolonyal kimlik inşası kolektif bir hafızaya ve uzun süreli kültürel müzakereye dayanır. Kimliklerin geri kazanılması (writing back to empire) edebi üretimler, siyasi hareketler ve akademik çalışmalarla desteklenmiştir. Buna karşın dijital çağın kimlikleri, birkaç tıklamayla

değiştirilebilmekte ve bazen derinlemesine toplumsal değişim yerine yüzeysel bir görünürlük sunabilmektedir. Sosyal medya platformları, yalnızca kimliklerin ifade edildiği alanlar değil, aynı zamanda bu kimliklerin nasıl şekilleneceğini belirleyen aktif aktörlerdir. Algoritmalar, viralite dinamikleri ve fact-checking gibi mekanizmalar, belirli kimlik anlatılarının güçlenmesine ya da marjinalleşmesine sebep olmaktadır. Bu platformlar, *woke* hareketi gibi kolektiflerin hızla büyümesine zemin hazırlarken, aynı zamanda kutuplaşmanın güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Hakikat sonrası politika, deneyim temelli anlatıların ve duygusal çekiciliğin kamusal tartışmalarda merkezi bir rol üstlenmesine yol açmıştır. Bu durum, uzun süre marjinalleştirilmiş grupların deneyimlerini görünür kılma imkânı sağlamakla birlikte, aynı zamanda dezenformasyon ve kutuplaşmaya da zemin hazırlamaktadır. *Woke* hareketi, bu bağlamda hem kişisel hakikatleri güçlendiren hem de bilgi ekosisteminde kırılganlık yaratan bir dinamik içinde faaliyet göstermektedir. 20'nci yüzyılın akademik ve edebi merkezli postkolonyal eleştirileri ile 21. yüzyılın dijital tabanlı kimlik hareketleri arasında belirgin bir paradigma değişimi olduğu öne sürülebilir. Eleştirel söylem artık yalnızca akademik çevrelerle sınırlı kalmamakta, sosyal medya aracılığıyla kitleselleşmekte ve farklı aktörler tarafından yeniden üretilmektedir. Yetkinlik kaynağı uzmanlık yerine toplumsal onay ve viral etkiye dayanmaktadır.

'Woke' kavramı, sosyal adaletsizliğe karşı 'uyanık' olmak anlamına gelir. Modern kullanımda, ırk ayrımcılığı, eşitsizlik ve diğer baskı biçimleri gibi konularda artan farkındalığı ifade eder. Merriam-Webster sözlüğü, 'woke' sözcüğünü "önemli gerçeklerin ve sorunların (özellikle ırk ve sosyal adaletle ilgili sorunların) farkında olmak ve bunlara aktif olarak dikkat etmek" olarak tanımlar (Rose, 2020). Bu kavram, Afro-Amerikan halk İngilizcesinden ortaya çıkmıştır. Siyahi topluluklarda 'woke' olmak, sistemik adaletsizlikler ve ırk eşitsizliği konusunda bilgili, eğitimli ve bilinçli olmak anlamına gelir (Alfonseca, 2025).

'Wokeness' kavramının kökleri 20. yüzyılın başlarında Afro-Amerikan tarihine dayanmakta olup aktivistler, adaletsizliğe karşı uyanıklığı teşvik etmek için sıklıkla 'woke' dilini kullanırlardı. 1938'de Afro-Amerikan blues müzisyeni Huddie "Lead Belly" Ledbetter, Scottsboro Boys hakkında bir protesto şarkısının sonunda siyahi dinleyicilere "uyanık kalın, gözlerinizi açık tutun" diye tavsiyede bulunarak, ırkçı tehlikelere karşı uyanık olmaları konusunda uyarıda bulunmuştur (Alfonseca, 2025).

Bu kullanım, ‘woke’ sözcüğünün özgün anlamını, yani ırkçılık ve sosyal adaletsizliğe karşı uyanık olmayı yansıtmaktadır. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, ‘woke’ terimi siyahi topluluklarda siyasi veya kültürel anlamda *bilgili veya farkında* anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle, 1962 yılında New York Times’ta yayımlanan *”If You’re Woke You Dig It”* başlıklı makalede, ‘woke’ terimi bu bağlamda kullanılmış ve terimin, ırk dinamiklerinin farkında olmak anlamına gelen Afro-Amerikan argosunun bir parçası olduğunu göstermiştir. *“Staying woke”* (uyanık kalmak) ethosu, 1970’lerin siyahi edebiyatında ve konuşmalarında da ortaya çıktı. Örneğin, Marcus Garvey hakkında 1971’de yazılan bir oyunda bir karakter, aydınlandıktan sonra “‘*gon*’ *stay woke*” diye haykırır ve diğerlerinin de uyanmasına yardım edeceğini söyler. Terim, 2000’lerin sonlarında ve 2010’larda büyük bir canlanma yaşadı. Dönüm noktası, 2008 yılında R&B/soul şarkıcısı Erykah Badu’nun *”Master Teacher”* adlı şarkısını yayınlaması ve bu şarkının nakaratında ”*I stay woke*” ifadesinin yer almasıydı (Romano, 2020). Badu’nun *“stay woke”* ifadesini kullanması, bu ifadeyi kültürel bağlamda yeni bir nesle tanıttı. *Master Teacher*, sosyal adaletle ilgili bir şarkı değildi, ancak *”stay woke”* ifadesinin akılda kalıcı olması büyük yankı uyandırdı. Hayranlar ve yorumcular bu ifadeyi öz farkındalık ve daha iyi bir toplum için çabalamakla ilişkilendirmeye başladı. Bu dönemde ‘woke’, sosyal bilinçli anlamında bir argo terim olarak sosyal medyada yayılmaya başladı. Şarkıcı Erykah Badu (2012’de sahnede), 2008 tarihli şarkısı ”Master Teacher” ile *“stay woke”* teriminin popülerleşmesine katkıda bulundu. Şarkının nakaratı “*I stay woke*” internette ilgi gördü (Montanaro, 2020) ve sonraki birkaç yıl içinde bu ifade, adaletsizliğe karşı uyanık olmak anlamında bir kısaltma haline geldi. 2010’ların başında, özellikle Twitter ve diğer platformlarda, birine ‘woke’ demek, onun sosyal konulara duyarlı olduğunu övmek anlamına geldiği öne sürülebilir.

Bu ifade, 2010’ların ortalarında Black Lives Matter (BLM) hareketinin yükselişiyle birlikte gerçekten kamuoyunun bilincine girdi. 2014 yılında, Michael Brown’ın polis tarafından vurulmasının ardından Missouri eyaletinin Ferguson kentinde protestolar patlak verdi. Sokaklarda göstericiler birbirlerine ”uyanık kalın” diye seslenerek polis şiddetine ve diğer tehditlere karşı uyanık olmaları konusunda uyarıyorlardı (Montanaro, 2020). *#StayWoke* hashtagi de bu protestolar sırasında sosyal medyada trend oldu ve terimi ırk adaleti için bir slogan olarak daha da popüler hale getirdi (Montanaro, 2020). O andan itibaren, *woke* ırkçılık, eşitsizlik ve

devlet şiddetine ilişkin olayların yarattığı farkındalık ve aciliyetle yakından ilişkilendirilmeye başladı. 2017 yılına gelindiğinde, bu kelimenin kullanımı o kadar yaygınlaştı ki, 'woke' Oxford İngilizce Sözlüğü'ne eklendi ve bu da kelimenin genel kelime dağarcığının bir parçası olarak kabul edildiğini gösterdi (Rose, 2020)

Woke ve *woke* kültürü yaygınlaştıkça, kullanımları ve böylelikle kullanıcıları da kutuplaşmaya başladı. Bir yandan, aktivistler *wokeness*'i olumlu bir ideal olarak benimsedi, adaletsizliklere karşı uyanık olmak ve bunları düzeltmek, öte yandan, diğer kullanıcılar "*woke*" sözcüğünü aşağılayıcı bir etiket olarak kullanmaya başladı. 2010'ların sonlarına ve 2020'lere gelindiğinde, muhafazakâr yorumcular ve politikacılar, solun aşırı hevesli veya politik olarak doğru davranışları için genel bir terim olarak "*woke*" kelimesini rutin olarak kullanmaya başladı (Alfonseca, 2025). Örneğin, Donald Trump da dahil olmak üzere birçok ABD'li Cumhuriyetçi isim, konuşmalarında sık sık "*woke* gündemi" aleyhine demeçler vermişlerdir. Benzer şekilde, Vivek Ramaswamy, 2021 yılında yayınlanan kitabına "*Woke,* Inc." adını vererek, performatif sosyal adaletle uğraşan şirketleri eleştirdi. Bu şekilde, *woke* tartışmalı bir terim haline geldi: destekçileri bu terimi gerçek sosyal bilinci ifade etmek için kullanırken, karşıtları ise sözde aşırı sol ideolojiyi ifade etmek için kullanıyor.

Birçok aktivizm kampanyası ve hareketi, *woke* kültürü idealleriyle yakından bağlantılıdır. Bunun en önemli örneği, ırkçı adaletsizliğe ve polis şiddetine karşı mücadele eden Black Lives Matter hareketidir. BLM protestocuları, sistemik ırkçılığa karşı uyanık kalmak için bir slogan olarak "stay *woke*" sloganını benimsemiştir. Gösterileri ve topluluk örgütlenmeleri, toplumu ırkçı önyargılara karşı çıkmayı ve değişim talep etmeye teşvik etti. Benzer şekilde, *#MeToo* hareketi cinsel taciz ve cinsiyet eşitsizliği konusunda kamuoyunun farkındalığını artırdı. Kadın aktivistler, *woke* kültürünün adaletsizliği ortaya çıkarmaya verdiği önem doğrultusunda, kişisel istismar hikayelerini paylaşarak hesap verebilirlik ve reformlar için gündeme geldiler. Bu hareketler, *woke* olmanın sokaklarda yürüyüş yapmak, sosyal medyada sesini yükseltmek veya politika değişikliklerini savunmak gibi kolektif eylemlere nasıl dönüştüğünü gösterebilir. Popüler medya, *woke* kültürü ile uyumlu temaları ve anlatıları giderek daha fazla içeriğine dahil ederek sosyal sorunları ele alan film ve televizyon dizilerinde oyuncu çeşitliliği bunun bir sonucu olarak izlenebilir. 2018

yapımı "*The Hate U Give*" filmi, etrafındaki adaletsizliklere uyanıp aktivist olan genç bir siyahi kahramanı takip ederek, polis cinayetleri ve Black Lives Matter hareketini açıkça ele almaktadır (Rose, 2020). Filmin başarısı ve eleştirmenlerden aldığı övgüler, hikâye anlatımının gerçek dünyadaki eşitsizlikleri yansıtmak ve farkındalık yaratmak için nasıl kullanıldığını göstermektedir. Benzer şekilde, süper kahraman ve fantastik seriler, toplumun daha geniş bir kesimini temsil etmek amacıyla daha fazla kadın, farklı ırklardan insanlar ve LGBTQ+ karakterleri önemli rollerde yer almaya başladı (krş. Ilchenko, 2024). *Woke* kültürü/akımı, birçok şirketin sosyal nedenlere veya iç çeşitliliğe yönelik kamuoyuna taahhütlerde bulunmasıyla iş ve kurumsal dünyayı da etkilemiştir. 2020'deki protestolarının (George Floyd'un öldürülmesinden sonra) ardından, Amerikan şirketlerinin çoğu, sistemik önyargıları ele almak için yeni çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık girişimlerini destekledi. Büyük ve küçük şirketler, yeterince temsil edilmeyen grupları işe almak ve terfi ettirmek için politikalar açıkladı, önyargı karşıtı eğitim programlarına yatırım yaptı ve sivil hak örgütlerine bağışta bulunma sözü verdi. Bu kurumsal sosyal sorumluluk dalgası, *woke* kültürün baskısına, çalışanların ve tüketicilerin işletmelerin ırkçılık ve eşitsizliğe aktif olarak karşı çıkması beklentisine, doğrudan bir yanıt oldu. Pazarlama ve markalaşma alanında da birçok firma sosyal adalet temalarına uyum sağladı. Örneğin, spor giyim devi Nike, 2018 reklam kampanyasında NFL oyuncusu ve aktivist Colin Kaepernick'i "Bir şeye inan. Her şeyi feda etmek zorunda kalsan bile." sloganıyla kullandı. Irkçılığa karşı protesto etmek için milli marş sırasında diz çöken Kaepernick, modern sivil haklar hareketinin sembolü haline geldi. Nike'ın onu reklamının merkezine koyma kararı, tartışmalara yol açma riskine rağmen, ırk eşitliğini ve ifade özgürlüğünü destekleyen "*woke*" değerlerini benimsediği şeklinde yorumlandı. Diğer markalar da benzer amaçlı kampanyalar (bazen "*woke* reklamcılık" olarak adlandırılır) yürüttü. Örneğin Gillette, bir reklamında toksik erkekliği ele aldı ve bazı şirketler pazarlama faaliyetlerinde LGBTQ+ Pride'ı kutladı. Bu kurumsal eylemler karışık tepkiler aldı: *woke* kültürünün savunucuları, şirketleri kapsayıcılığı teşvik etmek için platformlarını kullandıkları için alkışlarken, şüpheciler bunun bir kısmının sadece "erdem gösterisi" olduğunu veya işletmeler için uygun olmadığını savunmuşlardır. Her halükârda, büyük şirketlerin sosyal sorunlara yanıt verme baskısı hissetmesi, *woke* kültürünün toplum üzerindeki etkisinin örneği olduğu öne sürülebilir.

Aktivizm, medya ve iş dünyasındaki bu örneklerin her biri, *woke* kültürünün pratikte nasıl göründüğünü göstermektedir. Bu örnekler, tarihsel önyargıları ve mevcut eşitsizlikleri bilinçli olarak ele almaya çalışan insanları ve kuruluşları göstermektedir. Özetle, *woke* kültürü, dünyadaki adaletsizliklere karşı uyanık olmak ve çeşitli alanlarda bunları düzeltmek için çabalamakla ilgilidir. Hashtag kampanyalarından Hollywood filmlerine ve şirket yönetim kurullarına kadar, *woke* kültürünün etkisi, çağdaş yaşamda daha fazla farkındalık, çeşitlilik ve adalet sağlamak için sürdürülen çabalarda görülebilir.

1.3. Faillik Dansı: İnsan, Sosyal Medya ve Woke Hareketi

Andrew Pickering'in "faillik dansı" bilim ve teknoloji çalışmalarından gelen bir kavram olup insan niyetleri ile materyal eyleyici arasındaki sürekli, performatif etkileşimi tanımlar (krş. Pickering 1993, 1995, 2008a, 2008b). Pickering, *The Mangle of Practice* (1995) adlı eserinde, bilimsel pratiğin pasif bir dünyaya tek taraflı olarak insan iradesinin dayatılması değil, insan eyleyiciler ile insan dışı eyleyiciler/unsurlar arasındaki direniş ve uyum diyalektiği olduğunu savunur. Daha basit bir ifadeyle, insanlar araçlar veya teknolojilerle hareket ettiğinde, bu araçlar genellikle niyetlerimize direnir (beklenmedik şekillerde davranarak veya şaşırtıcı sonuçlar vererek) ve bizi hedeflerimizi veya yöntemlerimizi değiştirmeye zorlar (Pickering, 2010). Pickering, bu uyumsal gidip gelmeyi faillik dansı yani insan hedefleri ve materyal tepki arasındaki temel iletişim olarak adlandırır. Bu dansın ucu açık olduğu öne sürülebilir *(open-ended),* insan ve insan dışı eyleyiciler zaman içinde karşılıklı olarak uyum sağlar ve birbirlerinin eylemlerini kendilerine göre sürekli olarak ayarlar (Pickering, 2008a). Özetle, Pickering'in çerçevesi ortak yaratımı vurgular: sonuçlar ne insanlardan ne de makinelerden tek başına ortaya çıkar, ancak bunların etkileşiminden ortaya çıkar. Bu fikir, bilimsel araştırma ve mühendislik bağlamında geliştirilmiş olsa da günümüzün sosyal medya platformları da dahil olmak üzere sosyo-teknik sistemleri incelemek için güçlü bir bakış açısı sağlayabilir.

Sosyal medya, kullanıcılar ve platform algoritmalarının birbirlerini sürekli olarak etkilediği bir sosyo-teknik dans pisti olarak tanımlanabilir. Bir tarafta, çevrimiçi davranışları hakkında paylaşımlar yapan, yorumlar yazan, tepki veren ve seçimler yapan kullanıcılar gibi insan eyleyiciler vardır. Diğer tarafta ise, hangi içeriğin gösterileceğini, bilginin nasıl akacağını ve hangi eylemlerin mümkün

olacağını şekillendiren platformun materyal (veya makine) eyleyicileri vardır: yazılım kodu, algoritmalar, teyit mekanizmaları gibi. Örneğin, sosyal medya kullanıcıları (sıradan katılımcılardan '*influencer*'lara kadar) algoritmik yapıları öğrenir ve bunlara 'yanıt verir'. Instagram '*influencer*'ları, algoritmayı "oynamak" ve görünürlüklerini artırmak için paylaşım zamanlarını, hashtaglerini veya içerik tarzlarını nasıl değiştireceklerine dair ipuçları paylaşmalarıyla ünlüdür. Bu kullanıcılar, platformun kendilerine sunduğu her şeyi pasif olarak tüketen kişiler olmaktan uzak, istenen sonuçları (daha fazla erişim, daha iyi etkileşim) elde etmek için davranışlarını kasıtlı olarak ayarlayarak, algoritma ile etkili bir şekilde pazarlık yaparak materyal eyleyicileri *(agency)* kullanırlar. Kullanıcılar, eylemleri yoluyla algoritmaları etkilemeye veya "eğitmeye" çalışır (örneğin, gelecekteki önerileri şekillendirmek için stratejik olarak içeriği beğenir veya takip eder), bu da "sistemle birlikte çalışan reaktif bir eyleyiciyi" sergiler. Aynı zamanda, algoritma belirli gönderilere öncelik vererek veya beslemeleri özelleştirerek kullanıcı davranışını sürekli olarak etkiler ve kullanıcılar da içerik seçimlerinde buna uyum sağlar. Bu şekilde, kullanıcı davranışı ve platform algoritmaları gerçek zamanlı olarak birbirini oluşturur, her iki tarafın da birbirine yanıt olarak uyum sağladığı bir faillik dansı.

Daha uzun zaman dilimlerinde, sosyal medya kullanıcıları ve teknoloji arasındaki etkileşim, sosyal medya ekosisteminin evrimine yol açabilir. Pickering'in *"mangle"* modelinde olduğu gibi, sosyal medya platformları ve kullanıcı toplulukları da birbirlerinin gelişimini şekillendirir. Martini vd. (2013), Pickering'in *mangle* kuramı ışığında bir şirketin sponsor olduğu sosyal medya platformunu incelemiştir. Platformun "dinamik materyalliği" (algoritmaları, arayüzü ve özellikleri) kullanıcıların etkileşim biçimlerini sürekli olarak şekillendirdiğini ve yeniden şekillendirdiğini ve tersine, kullanıcıların uygulamalarının platformun kullanım şeklini yeniden düzenlediğini bulmuşlardır. Bu vaka çalışmasında yazarlar, "*double dance of agency*" kavramına da örnek sunmaktadırlar: bir dans müşteriler (kullanıcılar) ile platform arasında, diğeri ise şirket (platformu kuran insan aktör) ile platform arasında gerçekleşmektedir. Şirket, kullanıcı davranışlarını yönlendirmek (yenilikçi fikirler toplamak) amacıyla sosyal platformu kurmuştur, ancak kullanıcılar platformu yaratıcı veya beklenmedik şekillerde kullanarak şirketin stratejilerini etkilemiştir. Bu, sosyal medyadaki normlardan yani, insan ve teknoloji arasındaki tekrarlayan danstan ortaya çıkıyor. Sistem, yeni değişiklikler/davranış örüntülerindeki

değişiklik dengeyi bozana kadar ”geçici bir istikrara” ulaşır. Önemli olan nokta ne kullanıcı topluluğunun ne de teknolojinin statik kalmamasıdır. İkisi birlikte, birbirine bağlı bir dans gibi evrimleşir: platform kullanıcı davranışını şekillendirir, kullanıcı davranışı ise platformu şekillendirir.

Rose ve Jones (2005), Pickering'in fikirlerini, teknolojik sistemlerdeki sonuçlara ”eşit katkıda bulunanlar” olarak etkileşimde bulunan insanları ve makineleri tanımlamak için *“double dance of agency”* kavramını önerirler. Bu bakış açısı, teknolojileri (sosyal medya algoritmaları gibi) tarafsız araçlar olarak değil, kendi özellikleri ve eğilimleri olan eyleyiciler olarak ele alır. Böylece, sosyal medyanın kullanımı, insan eyleyici ile teknolojik eyleyici arasında bir dans haline gelir. Sosyal medya “*choice recommendation engines*” (algoritmalar) ve kullanıcılarını inceleyen Stephen J. McConnell'ın (2022) tezinde *“Social Media Choice and Algorithmic Dance”* (SCMAD) kavramını içeren bir model oluşturmuş ve bireylerin algoritma odaklı beslemelerle etkileşimde çeşitli eyleyici stratejilerini (bilişsel ve davranışsal) kullandıklarını, çevrimiçi deneyimleri üzerinde kontrolü elinde tutmak için “makine” ile etkili bir şekilde dans ettiklerini izlemiştir. Bu çalışma, kullanıcıların güçsüz olmadığı fikrini yansıtmaktadır: kullanıcılar, istenmeyen algoritmik dürtülere direnebilir ve çevrimiçi hedeflerine ulaşmak için yeni yollar bularak uyum sağlayabilir, platformlar ise aynı anda kullanıcı kalıplarına göre kendini ayarlar. Belirli sosyal medya uygulamalarına ilişkin ampirik çalışmalar bu dansı daha da örneklemektedir. Örneğin Cotter (2019), içerik oluşturucuların Instagram'ın sürekli değişen algoritmasını nasıl deşifre edip yanıtladıklarını belgelemiş ve algoritmik değişiklikleri öğrenilmesi ve sosyal medya stratejisine dahil edilmesi gereken bir şey olarak ele almıştır. Velkova & Kaun (2021) da benzer şekilde, kullanıcıların *“*algoritmik direniş*”* olarak adlandırdıkları, öneri sistemini istenen içeriği göstermeye zorlamak için kullandıkları küçük günlük taktiklerden bahsetmiştir. Bu çalışmalar, ortak etkenlik kavramının gerçek dünyadaki kanıtlarını sunmaktadır: sonuçlar (hangi içeriğin viral olduğu, hangi kullanıcının popülerlik kazandığı veya bir kişinin *feed*'inin nasıl göründüğü) tek başına kullanıcı seçimlerinden veya algoritmik işlemlerden değil, bunların etkileşiminden ortaya çıkmaktadır. Son olarak, iletişim, sosyoloji ve medya çalışmaları gibi alanlardaki akademisyenler, Pickering'in çerçevesine benzer bir şekilde, sosyal medyaya giderek daha fazla sosyo-materyal bir bakış açısı benimsemektedir. *Affordances* (teknolojinin sunduğu eylem olanakları)

gibi kavramlar, kullanıcıların bir platformda yaptıklarının kısmen platformun tasarımına göre yönlendirildiğini ve kullanıcıların da bu olanakları yeni yollarla kullanarak platformların gelişmesine yol açabileceğini vurgulamaktadır. Tüm bu bakış açıları, sosyal medyanın sadece bir insan alanı veya sadece bir teknoloji alanı olmadığı, kullanıcılar ve dijital algoritmaların karşılıklı olarak şekillendirdiği bir bütün olduğu fikrinde birleşmektedir. Pickering'in "faillik dansı" tam da bunu özetlemektedir.

1.4. Dijital Sosyoloji

Dijital sosyoloji; internet, sosyal medya ve akıllı cihazlar gibi dijital teknolojilerin toplumu nasıl şekillendirdiğini ve toplum tarafından nasıl şekillendirildiğini inceleyen sosyolojinin bir alt dalıdır. Dijital medyanın günlük yaşamın bir parçası olarak kullanımı ve bu teknolojilerin insan davranış kalıplarını, sosyal ilişkileri ve benlik kavramlarını nasıl etkilediğine odaklanır. Temelde, dijital sosyoloji, teknolojinin sosyal etkileşim ve değişim üzerindeki gelişimini ve etkisini sosyolojik bir bakış açısıyla inceler. 'Dijital sosyoloji' terimi ilk olarak 2009 yılında Jonathan Wynn tarafından önerilmiştir. Wynn (2009), ortaya çıkan dijital araçların sosyolojik araştırma ve öğretim için yeni zorluklar ve fırsatlar yarattığını belirtmiştir. Dijital sosyolojinin kapsamı Lupton (2015) tarafından dört maddede özetlenmiştir (s. 5):

- Profesyonel dijital uygulama: akademik alanda sosyal ve dijital medya araçlarını kullanma (örneğin, ağ oluşturma, çevrimiçi profil oluşturma veya araştırma paylaşma).
- Dijital medya kullanımının sosyolojik analizi: insanların dijital medya (sosyal medya dahil) kullanımının kimliklerini, bedenlerini ve ilişkilerini nasıl etkilediğini incelemek.
- Dijital veri analizi: sosyal araştırma (nicel veya nitel) için dijital verileri (büyük veri veya küçük veri) ve hesaplama araçlarını kullanmak.
- Eleştirel dijital sosyoloji: dijital uygulamaların bilgi üretimini nasıl etkilediğine dair refleksif analiz dahil olmak üzere, sosyal teoriyi kullanarak dijital medyayı eleştirel bir şekilde incelemek.

Özellikle, dijital sosyoloji, önceki "internet sosyolojisi" çalışmalarından daha geniş bir kapsamdadır. Yalnızca çevrimiçi toplulukları ve sosyal medyayı değil, aynı zamanda diğer dijital yenilikleri (örneğin akıllı telefonlar, giyilebilir cihazlar, nesnelerin interneti, artırılmış gerçeklik ve büyük veri) ve bunların sosyal etkilerini de ele alır. Bu, genel olarak "dijital çağda sosyoloji" değil, dijital teknoloji ve sosyal yaşamın kesişimini inceleyen ayrı bir alandır.

Dijital sosyolojinin kapsamı konusunda aşağıdaki başlıklar önerilebilir (Zhao & Wang, 2023, s. 5- 13):

- **Dijital Ekonomi ve Emek:** Dijital teknolojilerin iş, ekonomi ve üretim üzerindeki etkisi. Buna, 'gig' ekonomisinin yükselişi, platform emek ve yeni dijital emek biçimleri dahildir. Örneğin, araç paylaşımı veya yemek dağıtımı uygulamaları gibi çalışma düzenlemeleri ve sosyal medyada influencerların ortaya çıkışı, dijital platformların nasıl yeni çalışma uygulamaları ve ekonomik fırsatlar (ve kırılganlıklar) yarattığını göstermektedir.

- **Dijital Siyaset ve İktidar:** Siyaset, yönetim ve kolektif eylemde sosyal medya ve dijital ağların rolü. Dijital sosyoloji, platformların çevrimiçi siyasi katılım ve aktivizmi nasıl mümkün kıldığını incelemektedir. Güç dinamikleri, gözetim ve kontrol açısından da incelenmektedir. Örneğin, devletlerin ve şirketlerin dijital verileri izleme amacıyla nasıl kullandığı ve sosyal medyanın hem yukarıdan aşağıya gözetlemeyi hem de akranlar arasında incelemeyi nasıl mümkün kıldığı.

- **Sosyal İlişkiler ve Günlük Etkileşim:** Dijital aracılı iletişim, sosyal bağlantıları, toplulukları ve kişisel ilişkileri nasıl yeniden şekillendiriyor? Sosyologlar, Facebook, Twitter veya Instagram gibi platformların sosyal sermayeyi artırıp artırmadığını veya izolasyona katkıda bulunup bulunmadığını inceleyerek çevrimiçi toplulukları ve ağa bağlı sosyal bağları araştırmaktadır. Dijital çağda samimiyet ve arkadaşlık önemli bir odak noktasıdır: örneğin, insanların sosyal medya ve mesajlaşma yoluyla nasıl ilişkiler kurup sürdürdüğü ve topluluk kavramlarının çevrimiçi ortamda nasıl geliştiği. Araştırmalar, çevrimiçi kişiliklerin nasıl oluşturulduğunu ve çevrimdışı kişiliklerden nasıl farklı olabileceğini, ayrıca sürekli bağlantılı olmanın aile dinamiklerini ve arkadaşlık ağlarını nasıl etkilediğini araştırmıştır Turkle (2011) gibi bazı akademisyenler, dijital iletişime aşırı bağımlılığı eleştirerek, çevrimiçi

etkileşimlerin yüz yüze karşılaşmaların özgünlüğünden yoksun olabileceğini savunmaktadır.

- **Kimlik, Beden ve Benlik:** Dijital medyanın benlik ve bedenleşme üzerindeki etkisi. Dijital sosyoloji, bireylerin çevrimiçi ortamda kendilerini nasıl sunduklarını (örneğin, özenle hazırlanmış profiller veya avatarlar aracılığıyla) ve ağa bağlı kamusal alanlarda kimliklerini nasıl müzakere ettiklerini inceler. Bu, sosyal medyada kişisel markalaşma kavramını ve kişinin kendi imajı üzerinde sürekli geri bildirimlerin (beğeniler, yorumlar) psikolojik sonuçlarını içerir. Araştırmacılar ayrıca teknolojiyle ilişkili *bedenleşme* kavramını da incelerler. Örneğin, Quantified Self hareketi ve giyilebilir sağlık takip cihazları, vücutla ilgili veriler (kalp atış hızı, adım sayısı vb.) üretir ve insanların vücutlarını anlama biçimlerini potansiyel olarak değiştirebilir "Vücutların İnterneti" (vücuda takılan veya vücudun içine yerleştirilen ağa bağlı cihazlar) kavramı, Nesnelerin İnterneti'nin bir uzantısı olarak ortaya çıkmakta ve gizlilik, irade ve insan-makine sınırlarının bulanıklaşması gibi sosyolojik soruları gündeme getirmektedir. Genel olarak, bu tema dijital bağlamların kişisel kimliği ve hatta duygusal ifadeyi nasıl aracılık ettiğini incelemektedir.

- **Sosyal Eşitsizlik ve Dijital Uçurum:** Dijital teknolojinin tabakalaşma etkileri, dijital kaynaklara kimlerin erişimi var ve faydalar ve riskler toplumda nasıl dağılıyor? Dijital uçurum üzerine yapılan ilk araştırmalar, farklı sosyoekonomik veya demografik gruplar arasında internet erişimindeki eşitsizliğe odaklanmıştır. Çağdaş dijital sosyoloji, dijital eşitsizliğin çok katmanlı yapısını kabul ederek bu araştırmaları temel almıştır. Bunlar arasında dijital beceri ve okuryazarlıkta (sadece erişimde değil) eşitsizlikler veya sosyal medyayı kullanma şekillerindeki farklılıklar (örneğin eğitim ve eğlence amaçlı kullanım) ve marjinal grupları orantısız şekilde etkileyen algoritmik önyargılar yer almaktadır. Araştırmalar, dijital teknolojinin mevcut eşitsizlikleri hem hafifletebileceğini hem de şiddetlendirebileceğini göstermektedir: örneğin, çevrimiçi eğitim ve tele-sağlık, uzak bölgelerdeki nüfusun erişimini genişletebilir, ancak bağlantı veya beceri eksikliği, halihazırda marjinalleşmiş grupları daha da dezavantajlı duruma düşürebilir. Araştırmalarda, ayrıca, otomatik karar sistemlerinin (kredi puanlama veya polislik gibi alanlarda kullanılan) ırk veya sınıf önyargılarını sürdürebileceği algoritmik ayrımcılık gibi yeni dışlanma biçimleri de izlenmiştir.

- **Metodolojik Yenilikler:** Dijital sosyoloji, teknolojinin toplumda ne olduğunu incelemekle kalmaz, aynı zamanda bunu nasıl incelediğimizi de değiştirir. Bu alan, dijital dünyaya uygun yeni araştırma yöntemleri ve araçları geliştirme konusunda öncüdür. Sosyal medya ve diğer çevrimiçi platformlardan elde edilen büyük veriler, sosyal davranışlar hakkında zengin bilgi kaynakları sağlar ve sosyologlar, daha önce elde edilmesi zor olan içgörüler elde etmek için bu dijital izleri (*tweet*ler, arama günlükleri vb.) inceleyebilirler. Sosyal ağ analizi, metin madenciliği ve makine öğrenimi gibi hesaplamalı yöntemler, geleneksel anket ve görüşmelerin yanı sıra giderek daha fazla kullanılmaktadır. Aynı zamanda, dijital sosyoloji, bu tekniklerin bağlam ve teori ile bütünleştirilmesini vurgular ve bağlamından çıkarılan nicel büyük verilerin sosyal anlamdan yoksun olabileceğini kabul eder. Araştırmacıların çevrimiçi topluluklara katıldığı veya katılımcıların kendi dijital araçlarını kullanarak sosyal fenomenleri içeriden anladıkları dijital etnografi/netnografya gibi yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Nitel ve hesaplamalı yaklaşımların harmanlanması (örneğin, etnografiyi veri analitiği ile birleştiren *"etno-madenciliği"* yöntemleri - *triangulation*) dikkat çekici bir eğilimdir.

Sosyal medya hem araştırma konusu hem de sosyoloji pratiğini dönüştüren bir araç olarak dijital sosyolojide merkezi bir yer tutmaktadır. 2000'li yıllarda MySpace ve Facebook'tan Twitter, Instagram ve TikTok'a kadar sosyal ağ platformlarının yükselişi, dijital sosyolojinin büyümesinin en önemli tetikleyicilerinden biri olmuştur. Bu platformlar, insanların iletişim kurma, topluluklar oluşturma ve sosyal olarak harekete geçme biçimlerini önemli ölçüde değiştirerek sosyolojik araştırmalar için verimli bir zemin hazırladı. Dijital sosyoloji alanındaki araştırmaların çoğu, sosyal medyanın toplumsal etkilerine odaklanmıştır: örneğin, platformların yeni kişisel etkileşim biçimlerine ve ağ topluluklarına nasıl katkıda bulunduğu gibi. Hashtag aktivizmi (örneğin *#MeToo* veya *#BlackLivesMatter* hareketleri), çevrimiçi hayran toplulukları veya memlerin ve yanlış bilgilerin yayılması gibi fenomenlerin incelenmesi de bu kapsamda yer almaktadır. Sosyal medya, esasen sosyal davranışları gerçek zamanlı olarak gözlemlemek için bir "laboratuvar" haline gelmiştir ve dijital sosyologlar, platform verilerini kullanarak siyasi kutuplaşma, kültürel değişim ve kişilerarası bağlantılar gibi alanlardaki eğilimleri analiz edebilmektedir.

Dijital sosyoloji nispeten yeni bir alan olmakla birlikte, sosyoloji ve ilgili alanlarda (medya çalışmaları, bilim ve teknoloji çalışmaları gibi) daha önceki araştırmalara dayanmaktadır. Bu alanı şekillendiren çalışmalardan ilki Jonathan Wynn'in 2009 yılında *Sociological Forum* dergisinde yayınlanan makalesi ("*Digital Sociology: Emergent Technologies in the Field and the Classroom*") *dijital sosyoloji* terimini kullanan ilk akademik yayın olarak kabul edilir ve dijital araçların sosyoloji araştırmalarını ve öğretimini nasıl dönüştürmeye başladığını özetler. Bunu, 2010'ların başında dijital medyanın teorik ve metodolojik etkilerini ele alan çok sayıda makale izledi. Dijital sosyolojiyi ele alan, Orton-Johnson ve Prior (2013) Dijital Sosyoloji: Eleştirel Perspektifler (*Digital Sociology: Critical Perspectives*) isimli kitapta, dijital kültür ve uygulamaları inceleyen çeşitli akademisyenleri bir araya getirdi. Kısa bir süre sonra, Deborah Lupton'un Dijital Sosyoloji (*Digital Sociology)* (2015) adlı kitabı, bu alanın kilometre taşı eserlerinden biri haline geldi. Lupton'un monografisi, dijital toplumu teorileştirmeden sosyologların araştırmalarında dijital araçları nasıl kullanabileceklerini tartışmaya kadar, temel kavramlara kapsamlı bir genel bakış sunmuştur ve hala önemli bir referans kaynağı olmaya devam etmektedir. Takip eden yıllarda, Noortje Marres'in *Digital Sociology: The Reinvention of Social Research* (2017) ve Neil Selwyn'in *What is Digital Sociology?* (2019) gibi önemli eserler ortaya çıktı ve bu eserler, alanın kuramsal hafızasını ve metodolojilerini daha da geliştirdi. Bu metinler, temel kavram ve temaları tanımlamakla kalmadı, aynı zamanda dijital fenomenleri sosyoloji içinde incelemek (bunu yalnızca bilgisayar bilimcileri veya iletişim akademisyenlerine bırakmak yerine) önemini de savundu.

Dijital sosyolojinin kurumsal büyümesi, yeni dergiler ve araştırma gruplarında açıkça görülmektedir. Dijital sosyolojiye özel olmasa da *Big Data & Society* (2014'te yayın hayatına başlayan) ve *Social Media + Society* (2015'te yayın hayatına başlayan) gibi yayınlar, sosyal medya, veri ve toplum üzerine birçok etkili sosyolojik çalışma yayınlamıştır. Geleneksel sosyoloji dergileri (örneğin *Sociology*, *American Behavioral Scientist*) de dijital konulara özel sayılar yayınlamıştır. Sherry Turkle'ın *The Second Self* (1984) ve *Life on the Screen* (1995) gibi erken dönem çalışmaları, insanların bilgisayarlarla nasıl etkileşime girdiğini ve çevrimiçi kimliklerini nasıl oluşturduğunu inceleyen öncü araştırmalardır. Turkle'ın daha sonraki kitabı *Alone Together* (2011), sosyal medya çağında ilişkilerin niteliğini

sorgulayarak geniş çaplı bir tartışma başlattı. Manuel Castells, daha geniş kapsamlı "ağ toplumu" teorisiyle tanınsa da *Networks of Outrage and Hope* (2012, 2015) adlı kitabında dijital çağın sosyal hareketlerini ele alarak internet ve sosyal medyanın yeni protesto biçimlerini nasıl mümkün kıldığını analiz etti. Barry Wellman, internetin topluluk bağlarını yer bazlı gruplardan kişiselleştirilmiş ağlara nasıl dönüştürdüğünü anlatan "ağ bireycilik" gibi kavramları ortaya attı (örneğin, 2006 tarihli *The Strength of Internet Ties* [İnternet Bağlarının Gücü] çalışması).

Ellison, Steinfield ve Lampe'nin (2007) çalışması, Facebook kullanımının üniversite öğrencileri arasında sosyal sermayenin oluşumu ile nasıl bağlantılı olduğunu göstermiş ve belirli koşullar altında olumlu sosyal faydalar olduğunu ortaya koymuştur. Daha yakın zamanda, Bail vd. (2018) sosyal medyada karşıt siyasi görüşlere maruz kalma üzerine deneyler yapmış ve bunun bazen kutuplaşmayı artırabileceğini ortaya koymuştur. Sosyolog Juliet Schor'un "paylaşım ekonomisi" üzerine yaptıkları araştırmalar, idealize edilmiş eşler arası etik ile platformlarda yaşanan işgücü sömürüsü arasındaki gerilimi ortaya çıkarmıştır. Büyük veri alanında yapılan çalışmalar, Google arama trendlerini veya Twitter'daki duyguları analiz etmenin geleneksel sosyal göstergeleri nasıl tamamlayabileceğini göstermiştir (örneğin, grip salgınlarını tahmin etmek veya kamuoyunun ruh halini ölçmek). Yeni veriler ve klasik teorilerden yararlanan bu katkılar, dijital çağın sosyolojik bilgisini zenginleştirmiştir.

Dijital sosyoloji, sosyal yaşamın neredeyse tüm alanlarına (ekonomi, siyaset, kültür vb.) değindiği için, meta düzeyde bir tartışma ortaya çıkmaktadır: Tüm sosyologlar dijital analizi çalışmalarına dahil etmeli mi, yoksa dijital sosyoloji özel bir alt alan mıdır? Bazıları, dijital teknolojinin artık toplumun bir parçası olduğu için, bu teknolojinin incelenmesinin niş bir alan değil, ana akım sosyolojinin bir parçası olması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, dijital yönler her sosyolojik konuya entegre oldukça, "dijital sosyoloji" terimi sonunda ortadan kalkabilir. Diğerleri ise, dijital dünyanın niteliksel olarak yeni görüngüler ortaya çıkardığı ve özel teoriler ve yöntemler gerektirdiği için ayrı bir odaklanmanın hala gerekli olduğunu savunur. Zhao ve Wang'ın (2023) vurguladığı üzere, *"dijital sosyoloji, dijital çağda sosyoloji olarak anlaşılmamalıdır ve bilgisayarlı sosyal bilimlerle [computational humanities] aynı şey değildir"* (s. 15). Zhao ve Wang (2023) tarafından belirtildiği gibi, dijital sosyoloji

oluşum aşamasındadır ve *"ele alınması gereken birçok temel konu vardır"*, bu da dünya çapındaki sosyologlar arasında sürekli bir diyaloga davet etmektedir.

Özetle, dijital sosyoloji, dijital çağın görüngülerine sosyolojik perspektifler getiren, canlı ve hızla gelişen bir alandır. Sosyal medyanın sosyal yaşamı nasıl yeniden şekillendirdiğini anlamak için tanımlar ve çerçeveler sağlar ve dijital çağda çevrimiçi emek ve aktivizmden kimlik ve eşitsizliğe kadar önemli temaları ele alır. Bu alan, toplum ve teknoloji arasındaki etkileşime ilişkin anlayışımızı derinleştiren önemli akademik katkılar (hem temel teoriler hem de ampirik çalışmalar) sağlamıştır. Aynı zamanda, dijital sosyoloji, çevrimiçi etkileşimlerimizin değeri, veri etiği ve alanın kendisinin yönü gibi konularda aktif tartışmalarla karakterizedir. Bu tartışmalar, dijital sosyolojinin yapay zekadan her yerde bulunan bilgisayarlara kadar yeni gelişmelere uyum sağlarken eleştirel bir öz yansıtma özelliğini korumasını sağlar. Dijital medyanın hayatımızdaki rolünün giderek artması nedeniyle, dijital sosyolojinin sosyal medya ile ilişkisi merkezi önemini korumaya devam edecektir: sosyal medya hem araştırma konusu (sosyal değişimin itici gücü olarak) hem de sosyolojik bilginin aktarıldığı bir ortamdır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

Bu çalışma, postkolonyal kimlik oluşumları ve *woke* hareketini incelemek amacıyla karma araştırma yöntemini benimsemiştir. Karma araştırma yöntemleri, nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarının güçlü yanlarını birleştirerek, tek başına uygulanmalarına göre daha zengin ve bütüncül bulgular sunar (Baki & Gökçek, 2012, Kara, 2023). Bu çalışmada, dijital platformlarda şekillenen kimliklerin doğasını, oluşum süreçlerini ve bu süreçte insan ile teknolojik aktörler arasındaki karmaşık etkileşimleri anlamak için hem derinlemesine bağlamsal analizlere hem de objektif ve sayısal verilere ihtiyaç duyulmuştur. Nitel araştırma yöntemi olarak netnografi seçilmiştir. Netnografi, çevrimiçi topluluklarda ortaya çıkan kültürel pratikleri, söylemleri ve etkileşimleri doğal ortamında derinlemesine incelemeye imkân tanıyan bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde kullanıcıların sosyal medya platformlarında sergiledikleri söylemsel pratikler ve kimlik inşa süreçleri, kültürel ve sosyal bağlamlarıyla ayrıntılı olarak analiz edilebilmiştir. Özellikle *woke* hareketine ait hashtag ve paylaşımlar üzerinden yapılan analiz, kullanıcıların dijital ortamda kimliklerini nasıl şekillendirdiklerini ve bu sürecin arka planında yatan söylemsel ve kültürel dinamikleri ortaya çıkarmıştır. Nicel araştırma yöntemi olarak ise duygu analizi uygulanmıştır. Sosyal medya içeriklerinin duygusal tonunu, yoğunluğunu ve dağılımını ölçmek amacıyla kullanılan bu yöntem, nitel bulguları destekleyici nitelikte veriler üretmektedir. Duygu analizi sayesinde, paylaşımların hangi duygular etrafında şekillendiği, kullanıcıların duygusal olarak nasıl etkilendiği ve dijital platformlardaki kimlik oluşumunun duygusal boyutları sayısal ve görsel olarak sunulabilmiştir. Bu analiz, kullanıcıların kimlik ve söylem pratiklerinin duygusal boyutlarını anlamak açısından kritik bir katkı sağlamıştır. Karma yöntem yaklaşımı, araştırma sorularına daha kapsamlı yanıtlar sunmakla birlikte, çalışmanın sonuçlarının geçerliliğini ve güvenirliğini de artırmaktadır. Nitel ve nicel verilerin entegrasyonu, birbirini tamamlayan bulgular üretmiş ve dijital sosyoloji, postkolonyal teori ve kimlik siyaseti arasındaki karmaşık ilişkilere ilişkin derinlemesine ve çok boyutlu analizler gerçekleştirilmesini mümkün kılmıştır. Bu bağlamda karma yöntem, dijital platformlardaki kimlik dinamiklerini daha iyi anlamaya yönelik güçlü ve esnek bir araç olarak tercih edilmiştir.

2.1. Netnografi

Sosyal medyanın araştırma nesnesi olarak ele alınabilmesi için gereksinim duyduğu yöntemsel çerçevelerden biri de netnografidir. Netnografi, geleneksel etnografiyi çevrimiçi ortamlara uyarlayan nitel bir araştırma yöntemidir ve araştırmacıların internet üzerindeki zengin etkileşim izleri aracılığıyla kültürleri ve toplulukları incelemesine olanak tanır. Bu yöntem, kullanıcıların bilgisayar aracılı iletişimle oluşturdukları dijital içeriklerin (metin, görüntü, video) toplanması ve yorumlanmasıyla, çevrimiçi sosyal yaşamın anlamlarını ve pratiklerini çözümlemeyi amaçlar (Kozinets, 2010). İlk olarak Robert V. Kozinets tarafından 1990'ların ortalarında çevrimiçi fan topluluklarını araştırmak üzere geliştirilen netnografi, günümüzde pazarlama, tüketici araştırmaları, eğitim, sosyoloji ve bilgi bilimleri gibi çok çeşitli alanlarda uygulanmaktadır (Kozinets, 2015). Netnografi yönteminin tarihsel gelişimi, Kozinets'in (2010, 2015, 2021) öncü çalışmalarıyla şekillenmiştir. Kozinets, başlangıçta Star Trek hayranlarının oluşturduğu çevrimiçi forumları inceleyerek yöntemi geliştirmiş ve "netnografi" terimini ortaya koymuştur. Bu terim, "internet" ve "etnografi" kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir. 2000'li yılların başlarında tüketici ve marka toplulukları üzerine yoğunlaşan netnografik çalışmalar, zamanla sosyal medya platformları ve dijital etkileşim türlerinin çeşitlenmesiyle genişlemiştir (Hine, 2000; Kozinets, 2010). Netnografik süreç, araştırma planlaması, saha seçimi, dijital verilerin toplanması, çevrimiçi ortama daldırma, etik değerlendirmeler, veri analizi ve bulguların sunumu gibi bir dizi sistematik adımdan oluşur (Kozinets, 2015). Bu süreç, katılımcıların doğal çevrimiçi ortamlarında ürettikleri içeriklerin derinlemesine analizini içerir. Kozinets'e göre araştırma sahası seçimi, aktif, etkileşimli ve veri açısından zengin platformların belirlenmesini gerektirir. Araştırmacı, katılım düzeyine göre pasif veya aktif netnografiyi tercih edebilir. Pasif netnografide araştırmacı gözlemci olarak kalırken, aktif netnografide ise topluluğa katılarak doğrudan etkileşimde bulunabilir (Kozinets, 2010). Veri toplama aşamasında, çevrimiçi platformlardan elde edilen dijital içerikler, sistematik olarak toplanır ve yorumlanır. Araştırmacı, daldırma sürecinde kültürün dilini, normlarını ve ritüellerini içselleştirir. Bu süreçte saha notları ve refleksif günlük tutmak, araştırmacının öznelliğini ve yorumlarını şeffaf bir şekilde kaydetmesine yardımcı olur (Kozinets & Gretzel, 2023). Veri analizi, genellikle tematik analiz veya temelli teori gibi yöntemlerle yapılır. Verilerdeki anlamlı kalıplar, temalar ve kültürel kodlar

belirlenir ve yorumlanır (Kozinets, 2015). Güncel gelişmeler, netnografinin metodolojik uyarlamalarını gerektirmiştir. Sosyal medya platformları (örneğin Twitter, Instagram), yapay zekâ destekli içerikler ve metaverse gibi yeni dijital fenomenler, netnografinin kullanım alanlarını genişletmiştir (Kozinets & Gretzel, 2023). Bu bağlamlarda, araştırmacıların dijital medya okuryazarlığı ve algoritmik farkındalığı, metodolojik sürecin önemli bileşenleri hâline gelmiştir. Ayrıca, insan olmayan ajanların (örneğin botlar, algoritmalar) çevrimiçi kültürlerdeki rolü ve etkisi giderek daha fazla dikkate alınmaktadır. Netnografi, sağladığı derin kültürel içgörüler ve doğal veri toplama avantajlarıyla öne çıkar. Ancak yöntemin bazı sınırlılıkları bulunmaktadır; bunlar arasında fiziksel bağlamın eksikliği, kullanıcıların kimliklerinin doğrulanamaması ve büyük veri hacimlerinin yönetim zorlukları yer alır (Kozinets, 2010). Ayrıca, etik açıdan kamuya açık dijital içeriklerin kullanımı konusunda tartışmalar devam etmektedir. Bu sınırlamaları aşmak için netnografinin sıklıkla görüşmeler, anketler veya nicel analiz gibi yöntemlerle desteklenmesi önerilir (Kozinets, 2015).

Pazarlama ve tüketici araştırmalarıyla hız kazanan netnografi, akademisyenlerin çevrimiçi etnografinin değerini fark etmesiyle hızla diğer alanlara yayılmıştır. 2000'li yıllarda, benzer yaklaşımlar "sanal etnografi" (Hine, 2000) veya "siber etnografi" olarak adlandırılmaya başlanmış ve etnografların interneti hem bir kültür alanı hem de bir araştırma ortamı olarak benimsemeleri gerektiği vurgulanmıştır. Kozinets'in çalışmaları, dijital nitel yöntemlere yönelik bu geniş dönüşümün ortasında somut bir çerçeve sağladı. 2010 yılında, çevrimiçi ortamlarda etik ve titiz etnografik araştırma yapmak için sistematik adımları ortaya koyan ilk kapsamlı kılavuz olan *Netnography: Doing Ethnographic Research Online* (Netnografi: Çevrimiçi Etnografik Araştırma Yapmak) adlı kitabını yayınladı. Bu temel metin, netnografiyi kendi terminolojisi ve süreciyle ayrı bir metodoloji olarak kabul ettirerek akademik çevrelerde meşruiyet kazanmasına yardımcı oldu. Kozinets, netnografinin geleneksel etnografiden esinlenmekle birlikte, eski tekniklerin çevrimiçi ortamda uygulanmasından daha fazlası olduğunu, çevrimiçi iletişim ve verilerin benzersiz doğası nedeniyle yeni beceriler ve duyarlılıklar gerektirdiğini vurguladı (Kozinets, 2010).

2015 yılında Kozinets, önceki on yılda yöntemin olgunlaşmasını ve yeniden kavramsallaştırılmasını yansıtan *Netnography: Redefined* (Netnografi: Yeniden Tanımlanma) adlı kitabının ikinci baskısını yayınladı. Bu eserinde, netnografiyi "tamamen yeniden tanımlayarak ve kavramsallaştırarak […] dijital etnografi ve dijital antropolojiden daha belirgin bir şekilde özelleştirmiştir" (s. 4-5). Kozinets (2015, s. 19), tümü "I" harfiyle başlayan (introspection, investigation, immersion, interpretation, iteration vb.) bu aşamaları resmileştirerek, yönteme netlik ve titizlik kazandırırken, esnekliği ve araştırmacıların yaratıcılığını da teşvik ettiği öne sürülebilir. Yeni baskı, etikle ilgili uzun süredir devam eden belirsizlikleri de ele aldı ve netnografların kamuya açık ve özel çevrimiçi veriler arasındaki bulanık sınırları ve Kozinets'in "insanların dijital ikizleri" (yani çevrimiçi kişilikleri ve verileri) olarak adlandırdığı şeyin nasıl ele alınacağı konusunda kapsamlı kılavuzlar sundu.

Netnography Unlimited (ileri düzey netnografik araştırmalara ilişkin bir derleme) kitabının giriş bölümü olan *Netnography Today: A Call to Evolve, Embrace, Energize, and Electrify* (Kozinets, 2021) adlı makalesinde Kozinets, 2020 yılındaki son gelişmeleri değerlendirmiştir. COVID-19 salgınının ortasında yazdığı yazısında, sosyal yaşamın büyük bir kısmının çevrimiçi ortama kayması nedeniyle netnografinin "her zamankinden daha alakalı" olduğunu vurgulayan Kozinets (2021, s. 3), bu yöntemin yeni bağlamlara ve zorluklara sürekli olarak uyum sağlaması gerektiğini savunmaktadır. Web 1.0 forumlarının ilk günlerinden bu yana internet teknolojilerinin dramatik bir şekilde değiştiğini, yaygın, mobil, görsel ve algoritmik olarak aracılık edilen hale geldiğini, ancak birçok temel sosyal dinamiğin devam ettiğini, yani önceki netnografik bulguların hala güncel fenomenleri aydınlatabileceğini gözlemlemektedir (Kozinets, 2021). Aynı zamanda, araştırmacıların metodolojik yeniliklere açık olması gerektiğini belirten Kozinets, netnografları yeni veri biçimlerini benimsemek, yaratıcı tekniklerle analizlerini canlandırmak ve sınırlarını zorlayan yeni uygulamalarla alanı "heyecanlandırmak" suretiyle gelişmeye davet ettiği öne sürülebilir (Kozinets, 2021). Bu geleceğe yönelik bakış açısı, teknoloji ve kültürün birlikte evrimleştiği fikrini içeren tekno-kültür kavramıyla uyumlu olduğunu ve netnografinin sadece dar anlamıyla çevrimiçi toplulukları değil, çağdaş yaşamın daha geniş "bağlantılı tekno-kültürünü" incelemesi gerektiğini öne sürebilir (Kozinets, 2020). Pratik olarak, netnografi geleneksel mesaj panolarının ötesine, sosyal ağlar, video paylaşım platformları ve sanal dünyalar gibi alanlara genişletmek ve yeni ortaya çıkan

görüngülerin (örneğin pandemiler, sosyal hareketler veya yeni medya trendleri) çevrimiçi söylemde nasıl ortaya çıktığına odaklanılmasını sağlayabilir.

Kozinets, en son olarak, en son dijital gelişmelere yönelik metodolojiyi güncelleyen "*Netnography Evolved: New Contexts, Scope, Procedures and Sensibilities*" (Kozinets & Gretzel, 2023) adlı makalede, netnografiyi "sürekli gelişen" bir nitel yöntem olarak yeniden teyit etmekte ve turizm araştırmaları gibi alanlarda çok yönlülüğünü göstermektedir. Kozinets ve Gretzel (2023), yapay zekâ, sürükleyici medya ve yeni kültürel uygulamalar gibi gelişmelerin netnografik araç setinde prosedürel ayarlamalar gerektirdiğini özetlemektedir. Netnografinin, çevrimiçi ortamda yaşanan deneyimlerin derin, bağlamsal ve empatik bir şekilde anlaşılması için uyarlanabilir ancak titiz bir yaklaşım olmaya devam ettiğini vurgulamaktadırlar. Netnografiyi yalnızca "teknoloji" konularını incelemek için kullanışlı bir yol olarak görmek yerine, dijital iletişimin dokunduğu her alanda insan anlamını ortaya çıkarmak için sağlam bir yöntem olarak konumlandırmışlardır (Kozinets & Gretzel, 2023). Kozinets ve Gretzel (2023), netnografinin "gelişen bağlamlarını, kapsamını, prosedürlerini ve duyarlılıklarını" haritalandırarak, bu yöntemin ne kadar ilerlediğini kutluyor ve onu ileriye taşıyor. Sosyal alanlarda insan dışı ajanların (botlar, yapay zekâ) entegrasyonu ve hızla değişen platformlar çağında araştırmacı refleksivitesinin ve dalma günlüklerinin önemi gibi güncel konuları ele alıyorlar. Özetle, yaklaşık yirmi beş yıl içinde netnografi, deneysel bir fikirden köklü bir metodolojik çerçeveye dönüşmüştür.

Netnografi, geleneksel etnografiyle paralel olan, ancak çevrimiçi bağlama uyarlanmış bir dizi birbiriyle ilişkili adım ve etik-pratik hususları içerir. Kozinets'in çerçevesi (özellikle *Netnography: Redefined* (2015) kitabında ayrıntılı olarak açıklanan), netnografik bir çalışmanın her aşamasının nasıl gerçekleştirileceğine dair net bir kılavuz sağlar. Bu bölümde, ilk planlama ve site seçiminden veri toplama ve çevrimiçi alana dalma, bulguların analizi, yorumlanması ve sunumuna kadar temel metodolojik bileşenler açıklanmaktadır. Bu aşamalar boyunca netnografi, araştırmacının dijital kültürün dalmış bir katılımcı-gözlemci ve yorumlayıcı rolüne vurgu yapan yorumlayıcı, insan merkezli bir yaklaşımı sürdürürken, aynı zamanda titizliği sağlamak için sistematik prosedürler de içerir (Kozinets, 2015). Aşağıdaki tartışma, pratik adımları epistemolojik gerekçeleriyle birleştirerek, bir netnografın bir

soruyu formüle etmekten çevrimiçi sosyal deneyim hakkında bilimsel içgörüler üretmeye nasıl geçtiğini göstermektedir.

Her bir araştırma projesi gibi, netnografi de dikkatli bir planlama ve yönteme uygun araştırma sorularının formülasyonuyla başlar. Tipik olarak, netnografik araştırma soruları, belirli toplulukların çevrimiçi ortamlarda nasıl veya neden oluştuğunu, etkileşime girdiğini ve anlam ürettiğini anlamaya odaklanır (ne kadar çok olduğunu ölçmek veya bir hipotezi test etmek yerine). Kozinets (2015), araştırmacıların ilgi alanlarını ve parçası oldukları sosyal fenomenleri düşünerek, çevrimiçi katılım yoluyla keşfedilebilecek ilgi çekici konuları belirlemek için başlangıçta bir iç gözlem aşaması önerir. Netnograf, net bir soru veya konu belirlendikten sonra, bunu araştırmak için en uygun çevrimiçi alanları seçer. Bu aşama, araştırma ve alan seçimi aşamasıdır. Netnografide alan seçimi, geleneksel etnografide bir köy veya topluluk seçmeye benzer, ancak burada "topluluk" çevrimiçi bir forum, sosyal medya platformu veya alt grubu, bir hashtag, çok oyunculu bir oyun, bir sohbet odası veya hedef kültürel olgunun gözlemlenebileceği herhangi bir dijital alan olabilir.

Etkili bir site seçimi, ilgilenilen nüfusun toplandığı çevrimiçi mekanların yapısını anlamayı gerektirir. Araştırmacı, zengin ve odaklanmış tartışmaların nerede gerçekleştiğini görmek için birden fazla platformu incelemesi gerekebilir. Kozinets'in ilk kılavuzları (1998, 2002), ilgili, aktif, etkileşimli, önemli, heterojen ve veri açısından zengin çevrimiçi topluluklar aranmasını önerir. Bu, topluluğun odak noktasının araştırma sorusuyla alakalı olması, katılımcılar arasında düzenli ve sürekli iletişim vardır, bu iletişim etkileşimlidir (üyeler birbirlerine yanıt verir), topluluk yeterli sayıda katılımcıya ve gönderiye sahiptir, farklı bakış açıları sunar ve ayrıntılı veya arşiv verileri içerir (Kozinets, 2002). Örneğin, vegan tüketici kültürünü inceleyen bir araştırmacı, en anlamlı verileri hangisinin sağlayacağına karar vermek için bir subReddit, bir Facebook grubu, bir Instagram hashtag topluluğu ve özel bir vegan forumunu değerlendirebilir. Önemli pratik hususlar arasında sitenin kamuya açık veya özel niteliği (açık forumlar ve kapalı gruplar veya sohbetler), verilere erişilebilirlik (gönderiler üyelik olmadan okunabilir mi, araştırmacının üye olması veya davet edilmesi gerekiyor mu?) ve topluluğun normları sayılabilir. Bazı durumlarda, araştırmacılar karşılaştırmalı netnografi için veya bir topluluğun platformlar arası

hareketini takip etmek için birden fazla site seçerler, ancak yeni başlayanlar genellikle derinlemesine dalmak için birincil siteye odaklanırlar.

Planlama aşamasında, araştırmacı katılım düzeyine de karar verir. Netnografi tamamen gözlemsel mi olacak (genellikle pasif netnografi olarak adlandırılır, esasen gönderi paylaşmadan "gözlemleme"dir) yoksa araştırmacının sohbetlere katıldığı ve muhtemelen kendini araştırmacı olarak tanıttığı katılımcı-gözlemsel mi olacak (aktif netnografi)? Bu karar, sahaya girişin nasıl yönetileceğini etkiler. Bazen etik kurallar veya topluluk bekçileri, kişinin varlığını belli etmesini gerektirir; diğer zamanlarda, özellikle açık kamu forumlarında, ortamı anlamak için bir süre gizli gözlem yapmak kabul edilebilir (daha sonra veya yayınlarda kimlik açıklanabilir). Kozinets (2015), çevrimiçi kültürel girişin fiziksel bir alana girmeyi yansıtmayabileceğini belirtir: Kişi basitçe bir hesap oluşturup gözlemlemeye başlayabilir, ancak araştırmacı, etkileşim gerekiyorsa, bir etnografın ilişki kurması gibi, kültürel normları öğrenmek ve güven inşa etmek için zaman harcamalıdır. Özetle, netnografinin planlama aşaması, araştırma tasarımını çevrimiçi bağlamla uyumlu hale getirmeyi içerir: uygun soruların formüle edilmesi, uygun dijital mekanların seçilmesi, gerekli erişimin sağlanması ve gözlemci veya katılımcı modların belirlenmesi, tüm bunlar etkili veri toplama için zemin hazırlar.

Araştırma alanları seçildikten sonra, netnografinin özü bu alanlardan veri toplamaktır. Çevrimiçi bağlamda veriler, öncelikle insan etkileşiminin dijital izlerinden oluşur: Metin gönderileri, yorumlar, mesajlar, görüntüler, videolar, profil bilgileri ve topluluk üyeleri tarafından oluşturulan ve platformda bırakılan diğer içerikler. Kozinets (2015), izleri verilerden ayırmanın önemini vurgular: izler, gerçek ortamda var olan ham çevrimiçi eserlerdir ve ancak araştırmacı bunları analiz amacıyla kasıtlı olarak toplar ve arşivler.henryjenkins.orghenryjenkins.org. Bu nedenle netnograf, bağlamsal bilgileri (yorumlama için gerekli olan zaman damgaları, kullanıcı takma adları, konu başlığı yapısı vb.) korurken, bu izleri yakından okunabilir ve kodlanabilir bir biçimde sistematik olarak toplamalıdır.

Netnografide veri toplama, genellikle tek seferlik bir olaydan ziyade, yinelemeli ve sürekli bir süreçtir. Genellikle, araştırmacının ortama aşina olmak için topluluğun etkileşimlerini sessizce gözlemlediği, katılımcı olmayan gözlemle başlar. Bu aşamada, son ve geçmiş tartışma dizilerini okuyabilir, kullanıcılar tarafından

oluşturulan videoları izleyebilir veya sosyal medya akışlarını tarayabilir, tekrarlayan temalar, davranışlar ve terminoloji hakkında notlar alabilirsiniz. Burada önemli bir uygulama, araştırmacının gözlemlerini, düşüncelerini ve çevrimiçi olaylara tepkilerini içeren bir daldırma günlüğü veya saha notları tutmaktır. Kozinets, daldırma günlüğünün "asla vazgeçilmemesi gereken tek netnografi aracı" olduğunu belirtmiştir (Kozinets, 2020), çünkü bu araç refleksiviteyi ve derinliği teşvik eder. Netnograflar, çevrimiçi toplulukla etkileşim halindeyken izlenimlerini ve ortaya çıkan yorumlarını yazarak, öznel deneyimlerinin ve öğrenme süreçlerinin objektif dijital iz verileriyle birlikte belgelenmesini sağlar. Bu, saha notları tutma etnografik geleneğine paraleldir ve daha sonra analizde, ham iletişimleri araştırmacının o andaki bakış açısıyla bağlamsallaştırmaya yardımcı olur.

Netnografi ilerledikçe, araştırmacı etkileşimli veri toplamaya geçebilir ve çevrimiçi topluluğa aktif olarak katılabilir. Çalışmanın amaçlarına ve etik duruşuna bağlı olarak, bu, bireylere sorular sormaktan (yorumlar veya özel mesajlar yoluyla), tartışma konuları yayınlamaktan, düzenli olarak içerik katkısında bulunan sıradan bir üye olarak tamamen dahil olmaya kadar değişebilir. Örneğin, bir çevrimiçi fitness topluluğunu inceleyen bir netnograf, sonunda tanıtımlar yayınlayabilir, kendi fitness yolculuğunu paylaşabilir ve başkalarının gönderilerine yanıt verebilir, böylece topluluğu içeriden bir bakış açısıyla deneyimleyebilir. Bu çevrimiçi katılımcı gözlem, ek veriler (topluluk üyeleriyle doğrudan konuşmalar gibi) sağlayabilir ve araştırmacının grup normları ve anlamları hakkındaki içgörüsünü derinleştirebilir, çünkü araştırmacı da etkileşimin bir parçası haline gelir. Kozinets (2010, 2015), bu tür katılımda şeffaf ve etik bir yaklaşımı savunur: Mümkünse, araştırmacılar aktif bir rol üstlenerek bir topluluğa girerken kendilerini ve varlıklarının genel amacını belirtmeli veya en azından aldatmacadan kaçınmalıdır. Ancak, kendini tanıtmanın topluluğu bozabileceği veya verileri çarpıtabileceği durumlarda (örneğin, çok hassas bir destek grubunda), araştırmacılar etik ödünleşimleri değerlendirmeli ve belki de daha sonra site dışında yapılacak bilgilendirme görüşmeleriyle birlikte göze çarpmayan gözlemlere daha fazla güvenmelidir.

Pratik olarak, çevrimiçi veri toplama, ilgili içeriğin kopyalanması veya indirilmesini içerir. Bu, metinleri ve ekran görüntülerini bir belgeye kopyalayıp yapıştırmak kadar basit veya büyük hacimli gönderileri toplamak için yazılım araçları

ve komut dosyaları kullanmak kadar karmaşık olabilir. Kullanılan teknolojinin düzeyi, verilerin ölçeğine bağlıdır: Küçük, odaklanmış topluluklar manuel toplama yapılmasına izin verebilirken, Twitter veya Instagram araştırmaları genellikle yüzlerce veya binlerce gönderiyi toplamak için API'ler veya üçüncü taraf araçlar kullanır. Her durumda, netnografi, salt nicelikten çok niteliği ve bağlamı ön plana çıkarır. Kozinets (2015), araştırmacılara mevcut tüm gönderileri yakalamaya çalışmak yerine, özenle seçilmiş, yüksek kaliteli iletişim örnekleri olan "küçük verilere" odaklanmalarını tavsiye eder. Amaç, içgörü sağlamak ve olguyu temsil edecek kadar zengin, ancak derinlemesine inceleme ve yorumlamayı engelleyecek kadar hantal olmayan bir veri kümesi toplamaktır. Örneğin, on yıllık bir arşivi olan bir forumu inceleyen bir netnograf, tüm arşivi körü körüne indirmek yerine, stratejik olarak önemli konuları (belki de önemli olaylar veya tekrarlanan konularla ilgili olanları) örnekleyebilir. Bu seçici kürasyon, kültürde neyin önemli olduğuna dair ortaya çıkan anlayış tarafından yönlendirilir ve araştırmacı daha fazla daldıkça veri toplama ile paralel olarak ilerleyen bir süreçtir.

Veri toplama süresince, etik veri işleme son derece önemlidir (daha sonra tartışılacak daha geniş etik hususlarla yakından bağlantılıdır). Araştırmacılar, verilerin güvenliğini sağlamaya (özellikle kişisel veya hassas bilgiler içeriyorsa), platformların hizmet şartlarına uymaya ve notlarında ve daha sonraki raporlarında kimlikleri nasıl gizleyeceklerine karar vermeye özen göstermelidir. Yaygın bir uygulama, veri setindeki kullanıcılara takma adlar atamak ve doğrudan kimlik belirleyicileri kaldırmaktır. Diğer bir uygulama ise veri üçgenlemesi, yani çevrimiçi izleme verilerini diğer kaynaklarla tamamlamaktır. Birçok netnograf, çevrimiçi gözlemlerini zenginleştirmek için birkaç önemli topluluk üyesiyle (anahtar bilgi kaynakları) e-posta veya görüntülü sohbet yoluyla derinlemesine görüşmeler veya anketler yapar. Diğerleri, nitel bulguları bağlamsallaştırmak için nicel ölçütleri (gönderim sıklığının temel istatistikleri veya etkileşim kalıplarının sosyal ağ analizi gibi) entegre edebilir. Bu tamamlayıcı yöntemler, çalışmanın güvenilirliğini güçlendirebilir ve çevrimiçi davranışları daha kapsamlı bir şekilde yorumlamaya yardımcı olabilir. Kozinets'in yaklaşımı, çekirdek kısmı çevrimiçi yaşamın yorumlayıcı ve kapsamlı incelemesi olduğu sürece bu çok yöntemli esnekliği teşvik eder (Kozinets, 2015). Veri toplama aşaması sona erdiğinde, araştırmacı dijital metinler ve eserler, saha notları ve

muhtemelen görüşme transkriptlerinden oluşan bir külliyat oluşturmuş olacaktır. Bunların tümü, bir sonraki analiz aşamasının temelini oluşturur.

Netnografik analiz, toplanan çevrimiçi verileri kültürel açıdan anlamlandırmayı amaçlayan yorumlayıcı, nitel bir analizdir. Daldırma aşamasından sonra veya bu aşama sırasında, araştırmacı araştırma sorusuyla ilgili kalıpları, temaları ve anlamları belirlemek için içeriği sistematik olarak incelemeye başlar. Uygulamada bu, metin verilerinin kodlanması, yani kavramları veya kategorileri ifade eden metin (veya görüntü) bölümlerine etiketler atanmasını içerebilir. Birçok netnograf, temelli teori veya tematik analizden teknikler ödünç alır ve önce gönderileri ve tartışmaları açık kodlayarak hangi konuların ve duyguların ortaya çıktığını görür, ardından bunları daha üst düzey temalara veya içgörülere dönüştürür. Amaç, gözlemlenen sosyal fenomenleri, genellikle katılımcıların kendi terimleriyle (ancak araştırmacının teorik bakış açısıyla yorumlanarak) zengin bir şekilde tanımlamak ve açıklamaktır.

Kozinets (2015), netnografide analitik süreci tanımlamak için "karşılıklı nüfuz" terimini kullanır. Bu çağrışımlar uyandıran terim, analizin verilerdeki anlam katmanlarına nüfuz ederken bunları insani bir bakış açısıyla yorumlamayı içerdiğini vurgular. Netnografik yorumlama, sadece kelime sıklıklarını içerik analizine tabi tutmak veya yüzeysel konuları kodlamak yerine, o topluluğun bir üyesi olmanın ve bu uygulamalara katılmanın ne anlama geldiğini derinlemesine anlamaya çalışır. Kozinets, incelenen bağlamda "insan olmanın anlamına uyum sağlamak"ı en önemli yorumlama eylemi olarak vurgular. Araştırmacı, gözlemlenebilir etkileşimlerin altında yatan ince imaları, değerleri ve dünya görüşlerini ortaya çıkaran bir kültür çevirmeni olarak hareket eder. Örneğin, bir çevrimiçi oyun topluluğunun netnografisinde, analiz, sohbette sadece şaka gibi görünen şeyin aslında grup bağlarını güçlendirme ve hiyerarşi müzakeresi ritüeli olduğunu ortaya çıkarabilir. Bu tür içgörüler, satır aralarını okumak ve topluluğun alt metnini anlamaktan gelir ve bu, araştırmacının uzun süreli dalma süreciyle kolaylaşır.

Netnografide veri analizi genellikle yinelemeli ve doğrusal değildir. Netnograf, yorumlama ve doğrulama döngülerinden geçebilir: Bir şeyin ne anlama geldiğine dair bir hipotez geliştirir, ardından verilerde bunu doğrulayan veya çürüten kanıtlar arar. Bu, Kozinets'in yorumlama ve yineleme aşamalarına karşılık gelir. Bu süreçte araştırmacı, yorumlarının gerçek örneklerle desteklenmesini sağlamak için sürekli

olarak ham verilere (alıntılar, ekran görüntüleri) başvurur. Ayrıca, belirsiz anlamları netleştirmek veya bir olguyu doğrulamak için ek örnekler toplamak amacıyla sahaya (çevrimiçi siteye) geri dönebilir. Daldırma günlüğü ve saha notları, belirli kalıpların neden öne çıktığını açıklayabilecek araştırmacının anlık düşüncelerini içerdiğinden, analiz sırasında çok değerlidir. Ayrıca, netnografiye röportajlar veya katılımcı doğrulaması (üye kontrolü) dahil edilmişse, bunlar analizi iyileştirmek için kullanılabilir: Örneğin, araştırmacının belirli bir mem veya uygulamaya ilişkin yorumunun kendi deneyimleriyle örtüşüp örtüşmediğini bir topluluk üyesine sorabilir.

Modern netnografi, analizde dijital araçlardan da yararlanabilir. Nitel veri analizi yazılımları (NVivo, Atlas.ti veya Dedoose gibi), büyük veri setlerini düzenlemeye ve kodlama ve tema oluşturmayı kolaylaştırmaya yardımcı olabilir. Bu araçlar, karmaşıklığı yönetmek için yararlıdır, ancak yorumlamanın entelektüel çabasının yerini almaz. Bazı durumlarda, özellikle çok büyük metin derlemelerinde (binlerce *tweet* gibi), netnograflar geniş kalıpları belirlemek için hesaplamalı metin analizini kullanabilir (örneğin, kelime bulutları, konu modelleme veya etkileşimlerin sosyal ağ diyagramları). Ancak Kozinets ve diğerleri, netnografiyi "büyük veri" analitiği ile eşitlemeye karşı uyarıyorlar. Netnografiyi ayıran şey, otomatik analizin insan katılımı ve içgörüsü ile entegre edilmesidir. Tamamen hesaplamalı yaklaşımların aksine, netnografi araştırmacıyı bir araç olarak görür: insan etnografın kültürel anlayışı, algoritmaları yardımcı araçlar olarak kullanarak analizi yönlendirir, ancak anlamın nihai karar vericisi değildir. Bu, makine destekli analizlerin ardından araştırmacının çıktıları niteliksel olarak yorumlayarak bunları topluluğun yaşam deneyiminin bağlamına yerleştirdiği anlamına gelir.

Analiz boyunca netnograf, nicel araştırmalardaki geçerlilikle benzer şekilde, güvenilirlik ve inandırıcılığı korumaya özen gösterir. Güvenilirliği artırmak için kullanılan teknikler arasında veri üçgenlemesi (bir bulgunun birden fazla kaynak veya veri türü tarafından desteklendiğini kontrol etmek), kalın betimleme (okuyucuların yorumların makul olup olmadığını belirleyebilecekleri kadar ayrıntılı bilgi sağlamak) ve refleksif yorum (araştırmacının kendi rolünü ve olası önyargılarını açıkça tartışmak) sayılabilir. Akademik bir tez bölümünde, kodların nasıl geliştirildiği, kaç adet gönderi analiz edildiği açıkça belirtilebilir ve verilere dayandığını göstermek için her bir ana tema için örnek alıntılar verilebilir. Analiz aşaması sonunda, araştırmacı,

araştırılan çevrimiçi kültür hakkında tutarlı bir anlayışa ve anlatıma sahip olmalı, bu anlayış ve anlatım orijinal araştırma sorularını ele almalı ve başkalarına aktarılabilir olmalıdır.

Netnografik metodolojinin son bileşeni, bulguların sunumudur: Araştırmacının çalışma sonuçlarını nasıl ifade ettiği ve paylaştığı. Netnografi, etnografiye paralel olarak, araştırma çıktılarını sadece veri raporlama olarak değil, bir tür hikâye anlatımı ve kültürel temsil olarak görür. Kozinets (2015), netnografi yazmanın ses tonu, katılımcı alıntılarının dahil edilmesi ve topluluğun dış izleyicilere sunulma şekli gibi seçimleri içerdiğini belirterek, temsilin bir uygulama olarak önemine dikkat çeker. Amaç, katılımcıların gerçekliğini yansıtarak akademik bir bakış açısı sunarken, çevrimiçi deneyimi ilgi çekici ve akademik açıdan sağlam bir şekilde aktarmaktır.

Yaygın bir temsil tekniği, çevrimiçi topluluktan alınan alıntıları (forum gönderileri, sohbet günlükleri, *tweet*ler vb.) anlatıya dahil etmektir. Bu alıntılar, belirlenen temaları örnekleyen kanıtlar görevi görür. Örneğin, bir forumun üyelerinin bir aile duygusu oluşturduğu teması varsa, araştırmacı bu duyguyu örneklemek için bir kullanıcının "bu grup benim için ikinci bir ev gibi" dediği alıntıyı ekleyebilir. APA stilinde raporlamada, bu tür alıntılar herhangi bir nitel veri alıntısı gibi ele alınabilir ve genellikle italik veya girintili olarak yazılır. Ancak, çevrimiçi katılımcıları alıntılarken onların anonimliğini korumak çok önemlidir. Araştırmacılar genellikle kullanıcı adlarını kaldırır veya değiştirir ve hatta alıntıda gerekli olmayan ayrıntıları (anlamını değiştirmeden) değiştirebilir, böylece doğrudan arama yapıldığında kaynağın ortaya çıkmasını önler. Bazı netnograflar, özellikle materyal hassas ise, kimlikleri daha da gizlemek için yayınlanan raporlarda topluluğun adını belirtmemek ve genel terimlerle (örneğin "popüler bir ebeveynlik forumu") atıfta bulunmak tercih ederler. Bu önlemler, Kozinets'in tartıştığı etik en iyi uygulamalarla uyumludur ve temsilin, araştırmaya katılanlara istemeden zarar vermemesini veya onları ifşa etmemesini sağlar.

Netnografik çözümleme yaparken açıklığın ve tutarlılığın önemli olduğu önerilebilir. Bölüm, topluluğun hikâyesini yapılandırılmış bir şekilde, genellikle tematik bulgulara göre düzenlenmiş olarak anlatmalıdır. Tipik bir yapı, her ana tema veya araştırma sorusu için alt bölümler içermektir ve her biri verilerden kanıtlar ve yorumlar sunar. Araştırmacının sesi, alıntıların önemini yorumlar ve uygun şekilde

teoriye veya önceki literatüre bağlantı kurar. Çözümleme sunumu ise genellikle araştırmacının rolü ve çalışmanın sınırlamaları hakkında bir değerlendirme içerir. Netnografinin refleksif doğası gereği, yazarlar genellikle sürecin şeffaflığı için, dalma sürecini nasıl gerçekleştirdiklerini, verileri ne kadar süreyle topladıklarını vb. anlatan bir yöntem bölümü yazarlar. Bölüm, topluluk hakkında öğrenilenler ve bunların neden önemli olduğu hakkında bir özetle sonlanabilir. İyi hazırlanmış bir sunum sayesinde, netnografi, araştırmacının bilgili yorumlarıyla yönlendirilen dışardan bakanlar (okuyucular) için çevrimiçi kültürü dolaylı olarak deneyimleme ve nüanslarını takdir etme fırsatı sunar.

Dijital sosyal ortamlar, internetin ilk dönemlerindeki metin tabanlı forumlar ve bloglardan günümüzün çok yönlü sosyal ağlar, mobil uygulamalar, akış platformları ve sanal gerçeklik alanlarından oluşan ekosistemine kadar sürekli olarak gelişmektedir. Bir metodoloji olarak netnografi, etkinliğini sürdürmek için bu değişikliklere uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Son yıllarda, netnografik araştırma için hem fırsatlar hem de zorluklar sunan birkaç önemli gelişme olmuştur. Bunlar arasında sosyal platformlarda yapay zekâ tarafından üretilen içerik ve eyleyicilerin yükselişi, TikTok ve Instagram gibi görsel açıdan zengin ve algoritma odaklı platformların hakimiyeti ve genellikle metaverse olarak adlandırılan sürükleyici çevrimiçi dünyaların ortaya çıkışı sayılabilir. Netnografinin temel ilkeleri: dalma, katılım, etik ve yorumlama; genel olarak geçerliliğini korumakla birlikte, bunların uygulanma şekilleri bu yeni ortamlarda farklılık gösterebilir.

Çevrimiçi ortamdaki önemli değişikliklerden biri, yapay zekâ tarafından oluşturulan veya etkilenen içeriğin artan varlığıdır. Buna, gönderiler oluşturan veya kullanıcılarla etkileşime giren sosyal botlar (ör. Twitter botları, otomatik müşteri hizmetleri hesapları veya algoritmik olarak düzenlenmiş haber akışları) ve metin veya sanat eserleri üretmek için AI araçlarını kullanan kullanıcıların kendileri. Netnograflar için bu, şu soruyu gündeme getirir: İnsan olmayan "katılımcılar" veya kültürel eserlerle nasıl başa çıkacağız? Kozinets ve Gretzel (2023), modern netnografinin "dijital izler ve çevrimiçi olaylar aracılığıyla temsil edilen çok çeşitli insan ve insan dışı faaliyetleri" hesaba katması gerektiğini belirtir. İnsan olmayan eyleyiciler (AI botları gibi) tekno kültürün bir parçasıdır ve topluluk dinamiklerini önemli ölçüde şekillendirebilir. Örneğin, botlar sohbetleri canlandırabilir, bilgi veya yanlış bilgi

yayabilir veya kullanıcıların topluluğun gerçek üyeleri olarak gördüğü karakterleri kişileştirebilir.

Metodolojik açıdan, YZ tarafından üretilen verileri dahil etmek, netnografların kendi alanları ve bilgi kaynakları olarak gördükleri şeyleri genişletmeleri gerekebileceği anlamına gelir. Pratik bir uyarlama, verilerdeki bot faaliyetlerini tanımayı ve kabul etmeyi öğrenmektir. Başka bir bakış açısı, araştırmacılar tarafından AI araçlarının kullanılmasıdır. Çağdaş netnografi, veri toplama ve analizinde AI'dan yararlanabilir; örneğin, makine öğrenmesini kullanarak büyük veri kümelerinde temaları veya duyguları tespit edebilir veya hatta YZ'yi katılımcıların yanıtlarını önceden simüle etmek için kullanabilir. Ancak, netnografinin özü hala insan yorumlaması ve anlayışıdır, bu nedenle YZ en iyi şekilde bir tamamlayıcı olarak kullanılır, bir yedek olarak değil. Kozinets'in görüşü, netnografinin değerinin, yapay zekanın tek başına taklit edemeyeceği empatik ve bağlam açısından zengin analizinde yattığıdır. Bununla birlikte, hesaplama yöntemlerine aşinalık, çağdaş dijital alanları incelemede netnografik beceri setinin giderek daha fazla bir parçası haline gelmektedir.

TikTok ve Instagram gibi sosyal medya platformları büyük bir popülerlik kazanmış ve görsel içerik (kısa videolar, fotoğraflar) ve algoritma odaklı içerik sunumuna doğru bir geçişi temsil etmektedir. Bu platformlardaki toplulukları veya trendleri incelemek, netnografların başlangıçta metin odaklı ortamlar için geliştirilen teknikleri uyarlamasını gerektirir. Bu uyarlamalardan biri, veri toplama ve analizinde görsel ve multimedya okuryazarlığı ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Örneğin TikTok'ta kültürel ifadenin çoğu müzikli videolar, ekran metinleri ve görsel memler şeklinde. Bir netnograf, yalnızca metin transkriptlerine güvenemez; videoları, belki de birkaç kez izlemeli ve o toplulukta anlamlı olan görsel sembolleri, düzenleme stillerini ve ses ipuçlarını yorumlamalıdır. Bu, yabancı bir dilde etnografi yapmaya benzer: Video düzenleme ve mem kültürünün "dilini" öğrenmek gerekir. Medya çalışmaları veya görsel antropolojiden gelen analitik yaklaşımlar, popüler video challenge'larının semiyotiğini veya TikTok danslarının ritüel olarak performatif yönlerini incelemek gibi, netnografiyi bu noktada tamamlayabilir. Benzer şekilde Instagram'da da önemli veriler arasında fotoğrafların görüntüleri, filtre kullanımı, profilin düzeni vb. yer

alabilir. Netnograflar genellikle yorumları ve başlıkları okumanın yanı sıra görüntüler için semiyotik veya içerik analizi de yaparlar.

Bu platformların bir başka özelliği de içeriğin algoritmik olarak düzenlenmesidir. Tüm kullanıcıların aynı gönderileri gördüğü bir mesaj panosundan farklı olarak, TikTok'un "Sana Özel Sayfa"sı veya Instagram'ın feed'i içeriği her kullanıcıya göre özelleştirir. Bu, araştırmacının deneyiminin kişiselleştirildiği anlamına gelir ve bu da araştırmacının gördüklerinin diğerlerinin gördüklerinden farklı olabileceği için dalma için bir zorluk oluşturur. Netnograflar, belirli alt toplulukları kasıtlı olarak arayarak (örneğin, ilgili içeriğin görünmesini sağlamak için belirli hashtagleri veya içerik oluşturucuları takip ederek) veya farklı kullanıcı kişiliklerini simüle etmek için birden fazla araştırma hesabı oluşturarak (örneğin, TikTok'un bu yönünü görmek için sadece iklim aktivistlerini takip eden bir hesap ve farklı bir feed görmek için iklim şüphecilerini takip eden başka bir hesap) bu sorunu aşarlar. Bu, geleneksel etnografik gözlemin ötesine geçse de bu tür platformlardaki söylemin genişliğini yakalamak için gerekli bir yeniliktir. Ayrıca, araştırmacılar, algoritmanın kendilerinden gizleyebileceği ilgili materyalleri belirlemek için topluluk tarafından derlenen derlemelere (hashtag sayfaları veya TikTok trendlerini kataloglayan üçüncü taraf web siteleri gibi) güvenebilirler.

TikTok videoları, Instagram Hikayeleri ve canlı yayınlar geçici olabilir veya daha sonra bulunması zor olabilir. Netnograflar, içeriği hızlı bir şekilde arşivlemek için proaktif olmalıdır. Bu, fikri mülkiyet haklarına ve adil kullanıma saygı göstererek videoları indirmeyi veya canlı oturumlar sırasında ekran yakalama yazılımı kullanmayı içerebilir (araştırma amaçlı olarak bu tür içeriği kaydetmek genellikle kabul edilebilir, ancak topluluk kapalıysa izin gerekebilir). Bu platformlarda trendlerin yükselme ve düşme hızı da netnografları daha çevik araştırma tasarımlarına yöneltir. Geleneksel bir etnografik çalışma yıllar sürebilir, ancak bir TikTok trendi bir ay içinde zirveye ulaşıp ortadan kaybolabilir. Bu nedenle, netnografik çalışmalar daha kısa süreli ancak daha yoğun olabilir veya tarihsel izleme ile birleştirilmiş bir "anlık görüntü" yaklaşımı benimseyebilir (örneğin, bir viral memin yaşam döngüsünü belirli zamanlarda veri toplayarak analiz etmek).

Çağdaş internet araştırmaları, gelişen normlar, düzenlemeler ve kamuoyunun hassasiyetleriyle ilgilenir. Netnograflar, İnternet Araştırmacıları Derneği (AoIR) etik

önerileri, platforma özgü kurallar ve ilgili durumlarda GDPR gibi yasalar gibi kılavuzlar hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Kozinets (2015) tarafından önerildiği gibi, tek tip bir yaklaşımdan kaçınarak ve bunun yerine her çalışma için "değişen risk ve bağlam düzeylerini" değerlendirerek, vaka bazında etik kararlar almaya hazır olmalıdırlar. Örneğin, halka açık TikTok videolarını toplamak düşük riskli olabilir, ancak bir akıl sağlığı uygulamasının destek grubundan veri toplamak (teknik olarak halka açık olsa bile) etik açıdan yüksek risklidir.

Yeni çevrimiçi kültür biçimleri ortaya çıktıkça (bunların bazıları dışarıdan bakıldığında yabancı veya önemsiz görünebilir), netnograf, bunları yargılamadan, kendi şartlarına göre anlamaya çalışarak yaklaşmalıdır. İster genç influencerların kültürü ister YZ sohbet robotlarıyla etkileşim normları olsun, araştırmacı, yabancı bir fiziksel kültürde olduğu gibi aynı antropolojik merakı ve şüpheyi askıya alma yaklaşımını uygulamalıdır. Kozinets ve Gretzel (2023), "empati"yi önemli bir duyarlılık olarak vurgulamaktadır.

Bu bölümün sonunda, çağdaş netnografi hareket halindeki netnografidir, temel ilkeleri yeni dijital alanlara genişletir. Kozinets'in son çalışması, netnografları "titizlik ve uyarlanabilirlik arasında denge kurmaya", yerleşik adımları ve etik protokolleri takip etmeye, ancak araştırma bağlamının gerektirdiği şekilde yöntemlerde yenilik ve deneme yapmaya teşvik eder. İster yapay zekâ odaklı bir forumla uğraşıyor ister sanal gerçeklik şehrinde saha çalışması yapıyor olsun, netnograf, pratikle sürekli olarak geliştirilen esnek bir araç setiyle donanmış, çevrimiçi kültürün hikâye anlatıcısı olmaya devam eder.

Metodolojik bir yaklaşım olarak netnografi, dijital çağda sosyal araştırma için belirgin avantajlar sunar, ancak aynı zamanda bazı sınırlılıklar ve eleştirilerle de karşı karşıyadır. Bu güçlü ve zayıf yönleri anlamak, araştırmacıların netnografiyi ne zaman kullanacaklarına karar vermelerine yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda netnografiyi diğer nitel (ve nicel) yöntemlerle ilişkili olarak konumlandırır. Bu bölüm, netnografinin metodolojik profili üzerine eleştirel bir değerlendirme sunar. Netnografinin veri zenginliği, doğal gözlem ve kültürel içgörü açısından üstün olduğu alanları ve özgünlük, genelleştirilebilirlik ve etik karmaşıklık gibi karşılaştığı zorlukları veya kısıtlamaları tartışır. Ayrıca, netnografiyi geleneksel etnografi ve içerik analizi gibi diğer yaklaşımlarla karşılaştırarak hem benzersiz katkılarını hem de

örtüşen yönlerini vurgular. Bu analiz sayesinde, netnografinin araştırma yöntemleri arasındaki konumu netleşecektir: belirli sorular ve bağlamlar, özellikle çevrimiçi topluluklar ve anlamlar ile ilgili olanlar için paha biçilmez bir araç olmakla birlikte, dikkatli bir araştırma tasarımıyla yönetilmesi gereken tuzakları da vardır.

Netnografinin en büyük güçlerinden biri, sosyal fenomenleri doğal ve spontane bir şekilde inceleyebilmesidir. Katılımcıların araştırmacının sorularına yanıt verdiği (bu da önyargı veya sosyal kabul edilebilirlik etkilerine yol açabilir) görüşme veya anketlerden farklı olarak, netnografi, insanların kendi seçtikleri çevrimiçi ortamlarda organik bir şekilde iletişim kurmasını gözlemler. Bu, verilerin genellikle, bireylerin resmi araştırma ortamlarında paylaşmaktan çekinebilecekleri hassas veya kişisel konular da dahil olmak üzere, özgün ifadeleri yakaladığı anlamına gelir. Kozinets (2015), netnografinin, araştırmacıların damgalanmış konular hakkında dürüst tartışmalara, kendi varlıkları söylenenleri etkilemeden tanık olabilmeleri açısından bir tür "röntgencilik niteliği" taşıdığını belirtmiştir. Örneğin, bir çevrimiçi bağımlılık kurtarma forumunun netnografisi, utanç nedeniyle yüz yüze görüşmelerde filtrelenebilecek veya saklanabilecek, samimi akran desteği diyaloglarını ve ayrıntılı olarak anlatılan nüksetme vakalarını ortaya çıkarabilir. Böylece, netnografi, insanların özgürce konuştuğu sosyal yaşamın gizli kayıtlarına, yani sahne arkasına erişerek davranışlar, motivasyonlar ve grup normları hakkında paha biçilmez içgörüler sunabilir.

Benzer şekilde, netnografi en az düzeyde müdahaleci bir yöntemdir. Gizli olarak (kamuya açık forumlarda) yapıldığında, katılımcılar genellikle gözlem altında olduklarının farkında olmadıkları için doğal davranırlar; açık olarak yapıldığında bile, araştırmacının varlığı bir kamera ekibi veya fiziksel olarak etrafta dolaşan bir yabancıdan daha az rahatsız edicidir. Veriler, topluluk etkileşiminin bir yan ürünü olarak zaten üretilmektedir, bu nedenle araştırmacı genellikle insanlardan ekstra bir şey yapmalarını istemek zorunda kalmaz. Bu etik açıdan hassas olabilir, ancak kamusal bağlamlarda araştırmanın katılımcılara hiçbir yük getirmediği anlamına gelir. Pratik açıdan, netnografi geleneksel etnografiye kıyasla maliyet etkin ve verimlidir. Araştırmacı, seyahat etmeden, genellikle evinden veya ofisinden dünyanın dört bir yanındaki topluluklarla etkileşim kurabilir. Fiziksel lojistik veya ses transkripsiyonu (veriler başlangıçta metin biçimindeyse) gerekmez. Kozinets (1998) ve diğerleri,

netnografinin odak grupları veya anketler gibi yöntemlere kıyasla veri toplama konusunda daha hızlı ve ucuz olma eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Örneğin, yıllarca süren çevrimiçi konuşmaları birkaç günlük web taramasıyla derlemek mümkündür; bu, çevrimdışı saha çalışmasıyla imkânsız bir başarıdır. Bu verimlilik, tipik araştırma zaman dilimleri içinde birden fazla grubun veya uzun zaman aralıklarının incelenmesine olanak tanır.

Diğer bir güçlü yanı, mevcut verilerin genişliği ve derinliğidir. Çevrimiçi topluluklar genellikle arşivlere sahiptir, bu da araştırmacının sadece mevcut durumu değil, aynı zamanda topluluğun zaman içindeki evrimini de gözlemlemesine olanak tanır (bu, etnografiyle karşılaştırmalarda bahsedilen geriye dönük avantajdır). Örneğin, on yıllık forum gönderilerini okuyarak iklim değişikliği hakkındaki tartışmaların nasıl değiştiğini görebilirsiniz; bu, çevrimdışı bir etnografın tüm bu süre boyunca sahada bulunmadıkça yakalaması zor bir şeydir. Dahası, tek bir araştırmacı aynı anda birkaç topluluğu izleyebilir (derinliği kaybetmemeye dikkat ederek) ve böylece daha fazla katılımcıyı kapsayabilir veya kültürleri karşılaştırabilir. Netnografi, gerektiğinde büyük nitel verileri içerecek şekilde ölçeklendirilebilir, ancak bağlamsal anlayışa bağlı kalır. Bu esneklik, bazen nitel ve nicel yaklaşımların avantajlarını birleştirebileceği anlamına gelir: nitel gibi doğal, ancak nicel gibi potansiyel olarak büyük ölçekli veya uzun vadeli.

Netnografi, bazı durumlarda katılımcıların güçlendirilmesini ve bilginin birlikte yaratılmasını da destekler. Araştırmacılar, topluluk üyeleriyle yerinde doğrudan etkileşime girebildikleri için, katılımcılar işbirlikçi haline gelebilir, anlamları netleştirebilir veya araştırmacıyı kültürde önemli olan konulara yönlendirebilir. Bazı netnograflar, geri bildirim almak için (bir tür üye kontrolü) ön analizlerini toplulukla paylaşır. Bu, geçerliliği artırabilir ve katılımcıların kendilerini dinlendiğini hissetmelerini sağlayabilir. Ayrıca, netnografik bulgular genellikle topluluğun güçlü yönlerini ve zorluklarını ortaya çıkardığından, topluluklara geri verilerek öz farkındalığı veya hatta savunuculuğu teşvik edebilir. Örneğin, bir sağlık forumunda hastaların tartışmalarının netnografisi, topluluğun birbirini daha iyi desteklemek için kullanabileceği veya hasta bakımını iyileştirmek için sağlık hizmetleri sağlayıcılarına sunulabilecek içgörüler sağlayabilir. Bu, "alanınız" erişilebilir ve internet üzerinden bağlantılı olduğunda, araştırmacılar ve katılımcılar

arasında sürekli diyaloga olanak tanıyan, sosyal fayda için araştırmayı kullanma olan insancıl netnografi yönelimiyle bağlantılıdır.

Epistemoloji açısından, netnografinin gücü yorumlama derinliğinde yatmaktadır. Sadece yüzeysel davranışları kataloglamakla kalmaz, şeylerin insanlar için neden anlamlı olduğunu açıklamaya çalışır. Daldırma ve yinelemeli yorumlama genellikle daha geniş sosyal fenomenleri aydınlatabilecek nüanslı, zengin anlatılar (Geertz'in "yoğun betimleme" olarak adlandırdığı) ortaya çıkarır. Örneğin, çevrimiçi hayran topluluklarının netnografileri, dijital çağda kimlik oluşumu ve kolektif yaratıcılığın genel süreçlerine ışık tutmuştur (Kozinets, 2001; Baym, 2000). Üretilen bilgi genellikle bağlamsal olarak geçerlidir: Kültürün içindekiler için doğru gelir ve dışarıdakiler için empatik bir anlayış sağlar. İstatistiksel olarak genelleştirilemez olsa da bu tür bulgular analitik veya aktarılabilirlik değeri taşıyabilir: okuyucular diğer bağlamlarla paralellikler görebilir veya teorik içgörüler kazanabilir (örneğin, çevrimiçi anonimliğin kendini ifşa etmeye nasıl etki ettiği, bu birçok toplulukta geçerli olabilir). Bu şekilde, netnografi sadece betimleyici anlatılara değil, teori oluşturmaya da katkıda bulunur.

Avantajlarına rağmen, netnografi birkaç sınırlamayla karşı karşıyadır. Başlıca endişe, gözlemlenebilir sözsüz ipuçlarının ve somut varlığın olmamasıdır. Çevrimiçi ortamda, araştırmacılar genellikle yüz ifadelerini, vücut dilini göremez veya ses tonunu duyamaz (video tabanlı topluluklar veya ses kullanıldığı durumlar hariç). Bu, etnografların anlamı yorumlamak için güvendikleri bazı bilgilerin eksik olduğu anlamına gelir. İroni, alaycılık veya duygusal durumlar metinde tespit edilmesi daha zor olabilir (emoji ve noktalama işaretleri bir dereceye kadar yardımcı olsa da). Anında açıklama isteyemediğinizde veya bir katılımcının cesur bir ifade kullanırken güldüğünü fark edemediğinizde yanlış yorumlama riski vardır. Netnograflar bu nedenle dikkatli olmalı, bazen doğru anladıklarından emin olmak için takip soruları veya bağlamı çapraz kontrol ederek anlamı doğrulamalıdır. Fiziksel olarak aynı anda bulunmama, araştırmacının katılımcıların çevrimiçi ortamda paylaşmadıkları yaşamlarının bazı yönlerini (çevrimdışı sosyoekonomik durumları, aile durumları vb.) kaçırabileceği anlamına da gelir. Bazı çalışmalarda bu sorun değildir, çünkü odak noktası çevrimiçi kimliktir, ancak diğerlerinde bu durum anlayışı sınırlayabilir

(örneğin, kullanıcıların çevrimdışı demografik özelliklerini bilmeden çevrimiçi bir iş piyasasını incelemek, kör noktalara yol açabilir).

Diğer bir sınırlama, verilerin doğruluğu ve gerçekliğiyle ilgilidir. Çevrimiçi ortamda, insanlar kendileri hakkında idealize edilmiş veya yanlış bilgiler sunabilir; kimlikler anonim veya değişken olabilir. Kozinets (2010), etnografyanın (ve netnografyanın) gerçeği doğrulamaktan çok yorumları incelemeye odaklandığını savunur. Başka bir deyişle, yalanlar veya performanslar bile kültürle ilgili verilerdir. Ancak, araştırmanın geçerliliği açısından bir endişe vardır: Bir toplulukta tek bir kişi birden fazla kişi gibi davranıyorsa (*sockpuppets*), netnograf, aslında uydurulmuş olan geniş bir uzlaşı veya eğilim olduğunu düşünebilir. Ya da bir forumda birçok kullanıcı belirli bir deneyime sahip olduğunu iddia ediyorsa (örneğin, bir destek grubundaki askeri gaziler), ancak bazıları abartıyor veya uyduruyorsa, analiz çarpıtılabilir. Uzun süreli temas yoluyla bir kişinin kimliğini üçgenleme yoluyla tespit edebileceğiniz çevrimdışı etnografiden farklı olarak, netnografide bu belirsiz kalabilir. Profil tutarlılığını kontrol etme veya dış doğrulama (etik ise) gibi teknikler bunu azaltabilir, ancak tamamen ortadan kaldıramaz.

Bununla ilgili bir diğer sorun, demografik bilgilerin veya olağan örnekleme belirteçlerinin olmamasıdır. Çevrimiçi kullanıcı adları genellikle yaş, cinsiyet, konum vb. bilgileri açıklamaz. Netnografi istatistiksel temsil gücüne sahip olmayı amaçlamasa da bu durum katılımcıların kim olduğunu ve daha geniş bir nüfusu yansıtıp yansıtmadığını anlamayı zorlaştırır. Netnograf, ilgiliyse bu tür bilgileri çıkarsamak veya açıkça sormak zorunda kalabilir (bazı topluluklarda yardımcı olan profil sayfaları veya tanıtım başlıkları vardır). Yüz yüze temasın olmaması, yüz yüze etnografların elde ettiği türden derin bir ilişki kurmayı da engelleyebilir. Bu ilişki, bazen salt gözlemle elde edilemeyen içeriden bilgiler sağlar. Netnograflar, daha uzun süreli katılım veya yöntemleri karıştırarak (örneğin, önemli bilgi kaynaklarını yazdıkları mesajların ötesinde tanımak için video görüşmeleri yaparak) bunu telafi edebilir.

Tek bir bağlamda derinlemesine incelemeye odaklanan nitel bir yöntem olan netnografi, bulgularının istatistiksel anlamda geniş bir şekilde genelleştirilememesi açısından etnografinin sınırlamalarını paylaşır. Araştırmacılar ve okuyucular, bir çevrimiçi topluluktan elde edilen sonuçları diğerlerine aşırı genelleştirmekten

kaçınmalıdır. Aynı platform içinde bile kültürler farklılık gösterebilir (bir subReddit'in tonu başka bir subReddit için geçerli olmayabilir). Netnografi genellikle kasıtlı olarak belirli bir niş (belirli bir ilgi grubu gibi) seçer, bu nedenle bu nişin dışındaki farklı bakış açılarını yakalayamayabilir. Kozinets (1998, 2002), netnografi sonuçlarının bağlama bağlı olduğunu kabul etmiş ve daha geniş çıkarımlar isteniyorsa birden fazla yöntem veya karşılaştırmalı siteler kullanılmasını önermiştir. Genelleme önemliyse, araştırmacılar birkaç paralel netnografi yapabilir veya anketler kullanarak bulguların daha geniş bir nüfus için geçerli olup olmadığını test edebilir. Ancak bu, saf etnografik yöntemden uzaklaşmak anlamına gelir.

İnternet potansiyel olarak aşırı veri bolluğu sunar. Sınırlar belirlenmezse, netnograflar bilgi içinde boğulabilir. Her zaman okunabilecek daha fazla içerik vardır, gerçek zamanlı olarak daha fazla konu başlığı ortaya çıkar. Bu durum çok zorlayıcı olabilir ve geceleri kapanan veya sezonları olan fiziksel sitelerin aksine, çevrimiçi topluluklar 7/24 ve sürekli aktif olabilir. Araştırmacı, veri toplamayı ne zaman durduracağına karar vermelidir ve bu psikolojik olarak zor olabilir. Ayrıca, büyük metin külliyatlarını niteliksel olarak analiz etmek son derece emek yoğundur. Basitleştirme (böylece derinlik kaybı) veya odak noktasını büyük ölçüde daraltma eğilimi vardır. Net bir kapsam belirlemek ve Kozinets'in "küçük veri" örneklerine odaklanma tavsiyesine uymak yardımcı olur, ancak çevrimiçi konuşmaların sonsuz akışında kaybolmamak zorlu bir görevdir.

Daha önce de belirtildiği gibi, etik netnografi için önemli bir konudur. Bir yandan, göze batmayan gözlem bir güçtür; diğer yandan, rıza ve gizlilik konusunda etik sorular ortaya çıkarır. Halen devam eden bir tartışma vardır: Kamuya açık forumlarda bulunan kişiler, rızaları olmadan araştırma için "adil oyun" mu, yoksa onların gönderilerini alıntılamak gizliliği ihlal mi eder? Yönetmelikler genellikle belirsizdir ve farklı inceleme kurullarının farklı standartları vardır. Netnograflar, bu kuralları dikkatlice incelemeli, aşırı derecede anonimleştirerek ve özel olan veya ifşa edilmesi halinde katılımcılara zarar verebilecek içeriği kaçınarak ihtiyatlı davranmalıdır. Etik ihlaller sadece katılımcılara zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda araştırmacının ve yöntemin itibarını da zedeleyebilir. 2014 yılında Facebook'ta yapılan duygusal bulaşma araştırması (netnografi değil, ancak bilgilendirilmiş onam alınmadan yapılan bir çevrimiçi araştırma), kamuoyunda büyük tepki uyandırdı ve

veriler “kamuya açık” olsa bile insanların çevrimiçi olarak incelenilmeyi önemsediğini ortaya koydu. Bu nedenle, netnograflar her adımda etik hususları göz önünde bulundurmalıdır; katılımcıların onamının daha açık olduğu çevrimdışı etnografide olduğundan daha fazla.

Daldırma, bir güç olmakla birlikte, araştırmacının çok fazla içselleşmesi ve analitik mesafesini kaybetmesi riskini de beraberinde getirir. Katılımcıların yüksek düzeyde etkileşimde bulunduğu veya araştırmacının ilgi alanlarıyla uyumlu çevrimiçi topluluklarda (veya araştırmacının başlangıçtan itibaren zaten bir içerdekisi olduğu durumlarda), katılımcılarla çok güçlü bir özdeşleşme ve belki de onların görüşlerini eleştirel bir bakış açısıyla savunma riski vardır. Bazı eleştirmenler, dikkatli olunmazsa netnografinin, eleştirel bir inceleme yapmadan kültürü öven fanboy etnografisine dönüşebileceğini söyleyebilir. Analizin dengeli olmasını sağlamak için refleksivite ve mümkünse akranlar tarafından değerlendirme (başkalarının yorumlarınızı gözden geçirmesi) önemlidir. Tersine, araştırmacının önyargısı, bilinçaltında topluluktaki belirli sesleri tercih etmesine neden olabilir (belki de araştırmacının kendi bakış açısına benzeyen, kendini iyi ifade eden üyelere daha fazla dikkat ederek). Bu önyargıların farkında olmak ve verilerde sistematik olarak aksini kanıtlayan kanıtlar aramak, titizliği korumaya yardımcı olabilir.

Netnografi genellikle geleneksel etnografiyle karşılaştırılır. İkisi de niteliksel, sürükleyici ve yorumlayıcı bir yapıya sahiptir, ancak netnografi çevrimiçi yaşama uyarlanmıştır. Etnografi genellikle fiziksel varlığı gerektirir ve bütünsel gerçek dünya bağlamlarını yakalar; netnografi ise dijital alanda çalışır ve zengin metin ve multimedya bağlamlarını yakalar, ancak fiziksel ortamları yakalayamaz. Bu nedenle, netnografi bazen daha odaklı olabilir (belirli çevrimiçi alt kültürlere bakabilir), oysa etnografi daha geniş sosyal ortamları ele alabilir. Netnografinin verimliliği ve erişimi (küresel topluluklara hızlı erişim), etnografinin daha yavaş ve yere bağlı süreciyle tezat oluşturur. Bununla birlikte, etnografi, yaşamın dijital olmayan yönlerinin doğrudan gözlemlenmesine ve daha örtük bilgi aktarımına (çevrimiçi ortamda bulunmayan kokular, atmosferler vb.) olanak tanır. Birçok araştırmacı, netnografiyi geleneksel etnografinin yerine geçecek bir şey olarak değil, onu tamamlayıcı bir unsur olarak görür. Aslında, karma yaklaşımlar da mümkündür: örneğin, tam bir resim elde etmek için bir topluluğu kısmen çevrimiçi, kısmen çevrimdışı olarak incelemek (netnografi

artı yüz yüze etnografik saha çalışması), bazen hibrit etnografi olarak adlandırılan bir tasarımdır.

İçerik analizi veya sosyal medya analitiği ile karşılaştırıldığında, netnografi hedefleri ve süreci bakımından farklılık gösterir. İçerik analizi (özellikle nicel), çevrimiçi gönderileri kategorize edilecek veya sayılacak metinler olarak ele alır, genellikle bağlamı ortadan kaldırır ve araştırmacının öznelliği en aza indirilir. Buna karşılık, netnografi bağlamsal ve yorumlayıcıdır; bazı içerik analizi adımlarını (kodlama vb.) içerebilir, ancak her zaman bağlam içindeki anlama odaklanır. Kozinets & Gretzel (2023), araştırmacının katılımına ve belirli veri türleri için farklı analitik çerçevelere verilen önemi vurgulayarak, netnografiyi "basit içerik analizleri veya büyük veri analitiği"nden açıkça ayırır. Kısacası, netnografi, içerik analizinin deneysel veya pozitivist bir zihniyet kullandığı durumlarda etnografik bir zihniyet kullanır. Bununla birlikte, netnografi bir projede içerik analizi ile bir arada var olabilir: önce genel eğilimleri haritalamak için içerik analizi yapılabilir, ardından bir topluluğu daha derinlemesine incelemek için netnografi yapılabilir. Ancak, yalnızca sıklık veya duygu analizi gerekiyorsa, tam bir netnografi aşırı olabilir.

Görüşmeler veya odak grupları gibi diğer nitel yöntemlerle karşılaştırıldığında, netnografi, araştırmacı tarafından uyarılan verilere karşı doğal verilerin avantajını sunar. Görüşmeler, belirli sorular için çok değerli olan algıları ve anlatıları ortaya çıkarır, ancak hatırlama önyargısı veya sosyal arzu nedeniyle hatalı olabilir. Netnografi, etkileşimleri doğrudan gözlemler ve bu da bazen insanların söyledikleri ile konuşmalarında yaptıkları arasındaki tutarsızlıkları ortaya çıkarabilir. Öte yandan, görüşmeler belirli soruları araştırmaya olanak tanır; bu, netnografi ile ancak araştırmacının topluluk içinde aktif olarak sorular sormasıyla elde edilebilir. Bu nedenle, bazı çalışmalar bu iki yöntemi birleştirir: gerçek davranışları görmek için netnografi ve katılımcılardan bu davranışlar veya motivasyonlar hakkında görüş almak için görüşmeler. Bu kombinasyon genellikle analizi güçlendirir (yöntem üçgenlemesi).

Dijital yaklaşımlar arasında, dijital etnografi veya dijital antropoloji de daha geniş kategoriler olarak düşünülebilir. Dijital etnografi, netnografiyi de içerebilen ancak teknolojiyle etkileşim kurmanın diğer yollarını da kapsayan geniş bir terimdir (örneğin, insanların günlük yaşamda akıllı telefonlarını nasıl kullandıklarına dair etnografi, bu tamamen çevrimiçi topluluklara odaklanmayabilir). Kozinets (2015),

netnografiyi belirli prosedürleri olan özel bir yöntem olarak ayırmaya özen gösterirken, dijital etnografi bazen sadece "dijital bileşeni olan etnografi" anlamına gelebilir. Bu nedenle, netnografi, tamamen çevrimiçi etkileşimlere dayanan etnografik araştırmalar için başvurulacak yöntem olarak konumlanmaktadır. "Çevrimiçi takıldım ve işte bulduklarım" demekten daha fazla yapı sağlar; güvenilirlik kazandıran belirli adımlar ve etik refleksiviteyi vurgular. Akademik kullanımda, netnografi pazarlama, medya çalışmaları ve turizm gibi alanlarda bu tür çalışmalar için standart terim haline gelmiştir, oysa antropoloji hala "dijital etnografi" terimini kullanabilir. Terim seçimi disiplin arka planını gösterebilir, ancak temel uygulama önemli ölçüde örtüşmektedir.

Niteliksel çevrimiçi araştırmalarla (internet kullanıcıları anketleri veya sosyal medya trendlerinin büyük veri analizi gibi) ilgili olarak, netnografi, kalıpların ardındaki nedenleri ve nasıl olduğunu açıklamak için bir boşluğu doldurur. Örneğin, anketler gençlerin büyük bir kısmının her gün TikTok kullandığını gösterebilir; TikTok'u kullanan gençlere yönelik bir netnografi, onların orada gerçekte ne yaptıklarını, bunun onlar için ne anlama geldiğini ve topluluklarının nasıl işlediğini açıklayabilir; bunlar anketlerin sağlayamayacağı içgörülerdir. Tersine, istatistiksel olarak temsil edici bir görüşe ihtiyaç duyulursa, netnografi tek başına yeterli olmaz. Bu nedenle, netnografi genellikle çok yöntemli projelerde, nicel yaklaşımlardan elde edilen bulguları bağlamsallaştırmak veya detaylandırmak için kullanılır.

Özetle, netnografi yöntemler arasında benzersiz bir yere sahiptir: etnografinin bir çocuğu ve diğer dijital metodolojilerin kardeşidir. Temel katkıları, çevrimiçi alanların yaşanmış kültürünü özgünlük ve derinlikle yakalamasıdır, bu da onu aracılı bağlamlarda anlam, kimlik ve toplulukla ilgili araştırma sorularına ideal hale getirir. Sınırlamaları dikkatli bir yaklaşım gerektirir: Araştırmacılar iyi birer yorumlayıcılar olmalı, etik açıdan uyanık olmalı ve netnografinin neyi ortaya çıkarabileceğini ve neyi ortaya çıkaramayacağını bilmelidir. Uygun şekilde kullanıldığında, netnografi diğer yöntemleri tamamlar ve günümüzün büyük bir kısmı çevrimiçi ve çevrimdışı ortamların etkileşiminde geçen çağdaş sosyal yaşamı daha zengin bir şekilde anlamayı sağlar.

Netnografinin metodolojik çerçevesi, internetle giderek daha fazla iç içe geçen sosyal dünyayı araştırmak için güçlü bir araç olduğunu kanıtlamıştır. Tarihsel olarak, çevrimiçi hayran kültürlerini anlamadaki bir boşluğu doldurmak için ortaya çıkmış ve

Kozinets ve diğer öncüler tarafından yönlendirilerek mesaj panolarından sosyal ağlara ve sanal gerçekliklere kadar yeni dijital biçimlere sürekli olarak uyum sağlamıştır. Netnografinin temel bileşenleri: Dikkatli planlama, dijital topluluklarla yoğun etkileşim, etik farkındalık ve yorumlayıcı analiz; araştırmacılara, etnografların fiziksel topluluklara uzun süredir uyguladıkları titizlik ve empatiyle "siber uzay kültürlerini" derinlemesine inceleme olanağı sağlar. Netnografinin çağdaş uzantıları, teknolojiler değiştikçe onun da geçerliliğini korumasını sağlar: YZ etkileşimlerini veya Instagram influencer'larını analiz ederken, bu yöntemin esnekliği, kimliğini kaybetmeden gelişmesine olanak tanır.

Bu bölümde gösterildiği gibi, teori ve pratiği dengeleyerek, netnografiyi sadece bir dizi prosedür olarak değil, belirli bir epistemolojik duruşun somutlaşmış hali olarak değerlendirebiliriz: insanları anlamak için bazen onların çevrimiçi yaşam alanlarına katılmalı, dijital anlatılarını dinlemeli ve bunları hem hayal gücü hem de bilimsel disiplinle yorumlamalıyız. Netnografinin otantik sesleri ve kültürel mantığı ortaya çıkarmadaki gücü, çevrimiçi yaşamı niteliksel olarak araştırmak için vazgeçilmez kılar, ancak sınırlamaları da yaklaşımımızda dikkatli ve tamamlayıcı olmamız gerektiğini hatırlatır. Niteliksel yöntemler arasında yer alan netnografi, ağa bağlı çağımız için özellikle uygun bir yöntem olarak öne çıkar. Akademik olarak titiz ancak doğası gereği uyarlanabilir bir araç seti olan netnografi, internetin genellikle kaotik ve hacimli sohbetlerini toplum hakkında anlamlı ve bağlamsal bilgiye dönüştürür. Hayatlarımız dijital alemlere göç etmeye devam ettikçe ve yeni sosyal etkileşim biçimleri ortaya çıktıkça, netnografinin metodolojik çerçevesi de büyümeye ve kendini yeniden tanımlamaya devam edecek, etnografik gelenek ile sosyal araştırmanın geleceği arasında bir köprü rolü oynamaya devam edecektir.

2.2. Çalışma Yöntemi ve Veri Toplama

Bu çalışma, Twitter'da #*StayWoke* hashtagiyle ifade edilen "*woke*" hareketinin çevrimiçi etkilerini araştırmak için netnografik bir araştırma tasarımı kullanmaktadır. Netnografi, internet toplulukları ve sosyal medya bağlamları için özel olarak tasarlanmış bir etnografi türüdür. İlk olarak Kozinets (1998) tarafından tanıtılan netnografi, çevrimiçi etkileşimleri ve dijital kültürleri incelemek için geleneksel etnografik teknikleri (katılımcı gözlem ve tematik analiz gibi) uyarlar. Uygulamada netnografi, sanal topluluklarda ortaya çıkan anlamları ve kimlikleri anlamak için

çevrimiçi konuşmaları, davranışları ve eserleri sistematik ve niteliksel olarak incelemektedir. Bu yaklaşım, doğası gereği yorumlayıcı ve niteliktir ve yalnızca sayısal eğilimlere değil, bağlama ve kültürel öneme odaklanır.

Bu araştırmada, netnografi, 2016-2020 yıllarında *#StayWoke* etrafında Twitter'da yer alan söylemlerin gözlemi için bir çerçeve sağlamaktadır. Twitter ortamında çevrimiçi bir gözlemci (katılımcı olmayan) rolünü üstlenilerek, aktif müdahale etmeden "gözlem" yapıp veri toplanmıştır. Bu, etkileşimlerin ve yerel dilin gerçek zamanlı olarak ortaya çıktığı şekilde doğal bir şekilde yakalanmasını sağlamıştır. Kozinets'in netnografik çerçevesi, planlama ve giriş (hashtag topluluğunun ve ilgili zaman diliminin belirlenmesi), Twitter platformundan veri toplama, veri analizi ve yorumlama ve bulguların sunumu dahil olmak üzere süreci yönlendirmiştir. Araştırma tasarımı, çevrimiçi etnografiyi çevrimdışı etnografiden ayıran sosyal medyanın benzersiz özelliklerine (örneğin, hızlı konuşma temposu, kültürel işaretler olarak argo veya hashtag kullanımı ve içeriğin algoritmik kürasyonu) duyarlı olmaya özen göstermiştir.

Netnografi, *woke* hareketinin büyük ölçüde dijital ortamda yayılan bir kültürel görüngü olması nedeniyle bu çalışmaya uygun olduğu belirlendi. *#StayWoke* hashtagi, bir çevrimiçi söylem topluluğu oluşturduğu öne sürülebilir, nihayetinde kimliklerin ifade edilmesi, farkındalıkların gösterilmesi veya aktivizmde bulunulan içeriklerin belirlenmesi için bu hashtagi kullanan Twitter kullanıcılarının oluşturduğu dağınık bir ağı temsil etmektedir. Netnografi kullanılarak yapılan bu çalışma, yüzeysel ölçütlerin (beğeniler, retweetler) ötesine geçerek, kullanıcıların "*woke*" olmanın anlamını kendi sözleriyle nasıl inşa ettiklerini ve müzakere ettiklerini niteliksel olarak incelemektedir. Bu, Kozinets'in netnografinin araştırmacılara çevrimiçi etkileşimleri kültürel ve sosyal analiz için zengin metinler olarak ele alma imkânı sağladığını vurguladığı görüşüyle uyumludur. Bu yaklaşım, sadece söylenenleri (içeriği) değil, aynı zamanda bunların nasıl söylendiğini ve bunların yer aldığı sosyal bağlamı (ton, stil, toplumsal normlar) da yakalar.

Önemli olarak, dijital sosyoloji perspektifleri, sosyal medya uygulamalarının sosyo-teknik bir sistemde hem insan hem de insan dışı aktörler (ör. algoritmalar) tarafından şekillendirildiğini kabul ederek netnografik tasarıma bilgi sağlar. Netnografi geleneksel olarak insan kültürel katılımcılarına odaklanırken, çağdaş

akademisyenler çevrimiçi sosyallikte platform özelliklerinin ve algoritmaların rolüne dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, algoritmanın bir fail olarak ele alınması, örneğin, *#StayWoke'*un görünürlüğünü etkileyen Twitter'ın zaman akışı sıralama veya trend algoritmaları, arka plan bağlamının bir parçası olarak kabul edilmektedir ("alan sahası" koşulları). Algoritmalar, kullanıcıların ekranlarının arkasında çalışan "görünmez hesaplamalar"dır, ancak hangi içeriğin erişime ulaşacağı ve bilginin nasıl yayılacağı üzerinde gerçek etkileri vardır. Bu algoritmik süreçleri doğrudan gözlemlemek zor olsa da Kozinets vd. (2021) tarafından netnografide platform olanaklarına ve algoritmik eylemlere dikkat edilmesi gerektiği yönündeki tavsiyesine uygun olarak, verilerin yorumlanmasında dikkate alınmıştır. Özetle, araştırma tasarımı netnografik bir çerçevede, *#StayWoke* hashtag topluluğuna derinlemesine niteliksel bir bakış açısı sağlayarak ve dijital sosyolojide vurgulanan dijital ortamın yapısal etkilerinin farkındalığıyla zenginleştirilmiştir.

Bu çalışmanın görgül materyali, 1 Ocak 2016 ile 31 Aralık 2020 tarihleri arasında Twitter'da *#StayWoke* hashtagini içeren halka açık *tweet*lerden oluşmaktadır. Bu zaman aralığı, *woke* hareketinin çağdaş bağlamda ortaya çıkışını ve ilk yayılmasını yakalamak için kasıtlı olarak seçilmiştir. Özellikle, 2016-2017 yılları, kimlik, irade ve gerçeklik tartışmalarında *#StayWoke* kullanımını tetiklemiş olabilecek önemli sosyopolitik olayları (ABD başkanlık seçimleri ve ırk adaleti ve yanlış bilgilendirme konusunda artan aktivizm gibi) içerirken 2020 yılında George Floyd (Black Lives Matter) olayları da *woke* hareketinin bir başka eşik noktası olarak önerilebilir. Bu zaman dilimine odaklanmak, araştırmanın hashtagin tek seferlik bir trend olarak değil, farklı olaylar boyunca uzun vadeli olarak kullanımını gözlemlemesini sağlamıştır.

Tweetler, platformun hizmet şartlarına uygun olarak Twitter'ın halka açık REST API (Uygulama Programlama Arayüzü) kullanılarak toplandı. Bahsi geçen yıllar arasında bu hashtagi içeren tüm *tweet*leri (retweetler ve yanıtlar dahil) almak için "*#StayWoke*" arama sorgusu gerçekleştirildi. Sorgu, *woke* hareketini İngilizce konuşulan (öncelikle ABD) bağlamında yorumlama kapsamına uygun olarak İngilizce *tweet*lerle sınırlandırıldı. API, metinle birlikte *tweet* meta verilerini (zaman damgası, kullanıcı vb.) döndürür. Bu veriler JSON formatında düzenlendi ve ardından organizasyon ve nitel analiz için NVivo 1.7.2 (QSR International) programına aktarıldı. NVivo'nun veri kümesi işlevleri kullanılarak, her *tweet*, kodlama ve

filtreleme işlemlerinin verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için özniteliklere (ör. tarih) sahip bir vaka haline getirildi.

Popüler hashtagleri kullanan *tweet*lerin yüksek hacmi göz önüne alındığında, derinlemesine analiz için yönetilebilir ancak ilgili *tweet*lerin bir alt kümesini seçmek için amaçlı örnekleme stratejisi uygulanmıştır. Nitel araştırma yöntemleri, insan yaşamı olgusunu ve onu çevreleyen faktörleri, örneğin toplumu anlamayı amaçlar ve nitel yöntemlerin kullanılması sayesinde araştırmacılar hedeflenen olguya ilişkin daha derin bir kavrayışa ulaşmayı planlar (Lockwood vd., 2015, s. 179). Bu araştırmada, söz konusu yazıt ve çevirilerinin amaçlı olarak örneklenen içerikleri tarihsel söylem içerisinde analiz edilmiştir. Nitel içerik analizi, yazılı, sözlü ve görsel belgelerin kendi söylemi içinde ampirik ve sistematik bir analizi olarak tanımlanabilir (Mayring, 2000, s. 2). Bir belgenin içeriğini ve ana fikirler gibi metin içi kavramsallaştırmaları içerir. Mayring'in (2000, s. 2) belirttiği gibi bu yöntem, bir metnin analizin amaçlarına uygun olarak yeniden yönlendirilmesini sağlar. Ezzy (2002, s. 83-84) içerik analizinin (metinsel) bir popülasyondan birimlerin örneklenmesi, birimlerin ve belirlenen kategorilerin tanımlanması, tanımlanan birimlerin bağlamından koparılması, kategorize edilmesi ve yeniden analiz edilmesi, birimlerin önceden belirlenmiş kategorilere göre yeniden bağlamsallaştırılması ve "sonuçların yorumlanması" ile başladığını belirtmektedir.

Nitel amaçlı örnekleme ya da amaçlı örneklem, sınırlı kaynaklar arasından "bilgi açısından zengin vakaların" etkin bir şekilde kullanılmasıdır (Patton, 2001 s. 237; Palinkas vd. 2015, s. 534). Bu tekniğin, sınırlı ancak bilgi açısından zengin vakaları hedefleyerek makalenin amaçlarıyla uyumlu hareket ettiği söylenebilir (Palinkas vd., 2015, s. 534). Örnek vermek gerekirse, bu çalışmanın bütüncesi sınırlı kaynaklardan bilgi sağlar ve araştırılan parametrelerle ilgili çıkarımlar yapmak için tatmin edici bir havuz oluşturulana kadar örneklemeye devam eder. Bu nedenle, bir yazarın amacını destekleyeceği için zaman kazandırıcı ve çıktı odaklı bir teknik olduğu ifade edilebilir. Yukarıdaki açıklamaları destekleyen Krippendorff (2004, s. 119), bir araştırmacının bir derlemde yer alması muhtemel mevcut kaynakları sistematik olarak kesmesini içeren amaçlı örnekleme hakkında bilgi verir ve ortaya çıkan kaynakların çalışmanın amacı için operasyonel hale getirilebilecek ilgili bilgilere sahip olması gerektiğini öne sürer. Bu çalışmada, örnekleme kriterleri, dahil edilen *tweet*lerin

kimlik inşası, faillik ve hakikat-sonrasılık söylemi gibi araştırma hedefleriyle yakından ilgili olmasını sağlamak için tanımlanmıştır.

Tweetler, "*woke*" veya "staying *woke*" kavramlarını sadece önemsiz bir bağlamda kullanmak yerine, sosyopolitik veya kültürel anlamda anlamlı bir şekilde ele almaktadır. Örneğin, ırkçılıkla ilgili adaletsizlikler konusunda başkalarını "stay *woke*" olmaya çağıran veya "*woke*" olmanın ne anlama geldiğini tartışan bir *tweet* alakalı kabul edilirken, geç saatlere kadar uyanık kalmakla ilgili şakacı bir şekilde #*StayWoke* hashtagini kullanan *tweet*ler hariç tutulmuştur. Bu kriter, benzer hashtag aktivizmi araştırmalarındaki amaçlı yaklaşımlarla uyumludur; bu araştırmalarda, yalnızca topluluğun ana konu hakkındaki söylemini yansıtan *tweet*ler seçilir. Uygulamada bu, *tweet*leri gruplar halinde okumak ve reklam, *spam* veya hashtagin konuyla ilgisiz kullanımlarını içeren *tweet*ler de bütünceden çıkarılmıştır.

Amaçlı örneklem, #*StayWoke* konuşmaları içinde çeşitli sesleri ve bakış açılarını içerecek şekilde seçildi. Buna, farklı türden kullanıcıların (sıradan vatandaşlar, aktivistler, politikacılar, ünlüler vb.) *tweet*leri, "*woke*" hareketine destek veren *tweet*ler ile bu hareketi eleştiren veya hicveden *tweet*ler ve çeşitli etkinlik zirvelerinden (örneğin, #*StayWoke*'un yer aldığı önemli haberler veya mem trendleri) alınan *tweet*ler dahil edildi. Çeşitliliği yakalayarak çalışma, "*woke*"un bir kimlik yapısı olarak çok yönlü doğasını, "*wokeness"i* benimseyenleri ve buna karşı çıkanları da dahil olmak üzere kapsamayı amaçladı ve bu da bulguların analitik derinliğini artırdı.

Tek bir olaya aşırı yoğunlaşmayı önlemek için, *tweet*ler 2016-2020 döneminin tamamından örneklem olarak alındı. Veri kümesi aylara göre tabakalandırıldı ve alaka düzeyine göre filtrelendikten sonra her ay için hedef *tweet* sayısı (10-20) rastgele seçildi. Bu tabakalı amaçlı yaklaşım, #*StayWoke*'un hem erken hem de geç kullanımlarının temsil edilmesini sağlayarak, zaman içinde anlam veya duygudaki olası değişikliklerin gözlemlenmesine olanak tanıdı.

Bu kriterler uygulandıktan sonra, nihai bütünce 690 *tweet*ten (16.035 sözcük) oluşmuştur. Bu boyut, tematik doygunluğa ulaşmak için yeterli kabul edilmiştir, ek veriler yeni içgörüler sağlamazken aynı zamanda ayrıntılı nitel kodlama için de uygulanabilir kalmıştır. Örneklem alınan her *tweet*e benzersiz bir tanımlayıcı atanmış ve tam metni ve üst verileriyle NVivo'da saklanmıştır. Bu örneklemenin amaçlı niteliği, veri setinin içinde yer alan yıllardaki tüm #*StayWoke tweet*lerini istatistiksel

olarak temsil etmediği anlamına gelir; bunun yerine, bu hashtagin kimlik oluşturmak ve görüşleri ifade etmek için nasıl kullanıldığına dair temel temaları ve varyasyonları aydınlatmayı amaçlamaktadır. Bu tür olasılıksız örnekleme, nitel araştırmanın keşifsel ve derinlemesine amaçlarıyla tutarlıdır ve genişlik yerine derinlemesine anlayışa öncelik verir. Amaçlı örneklemin bir örneği olarak, her önemsiz bahsi değil, "*woke*" etrafındaki kültürel anlatıyı örnekleyen *tweet*lere odaklanarak, araştırmacının yargısına dayanarak en ilgili verilere yoğunlaşmıştır.

Veri analizi, iki tamamlayıcı akışta ilerledi: *tweet* içeriğinin nitel tematik analizi (NVivo) ve doğal dil işleme (NLP) araçlarını kullanarak duygusal analiz. Esasen yorumlayıcı "yakın okuma" ile hesaplamalı metin madenciliğini birleştiren bu karma yöntem analitik strateji, geleneksel etnografik içgörüyü dijital analitik ile entegre edebilen gelişmiş bir netnografi vizyonunu takip etmektedir. Tüm analizler, temel kavramları kodlama kategorileri olarak işlevselleştiren çalışmanın kodlama şemasına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Analiz adımları aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Nitel çözümleme, *tweet* metinlerinin tekrarlayan anlam kalıplarını belirlemek için tümevarımsal ve tümdengelimsel olarak kodlandığı bir tematik analiz yaklaşımına dayandırılmıştır. NVivo 1.7.2 kullanılarak örneklem *tweet*lerinin veri seti içe aktarılmış ve yinelemeli olarak bir kodlama çerçevesi geliştirilmiştir. NVivo, araştırmacıların nitel verileri sistematik olarak yönetmelerine ve analiz etmelerine yardımcı olmak için tasarlanmış bir bilgisayar yazılımıdır. Büyük metin veri kümelerinin verimli bir şekilde organize edilmesini sağlayarak kodlama (metin bölümlerini tematik etiketlerle işaretleme), not alma ve kodlanmış verilerin sorgulanmasını mümkün kılar. Bu çalışmada NVivo, yüzlerce *tweet* ve bunların kodlarını takip etmek ve karşılaştırmalı analiz için belirli bir tema altındaki tüm *tweet*leri geri getirmek için çok önemli bir rol oynadığı öne sürülebilir.

Kodlama süreci, tümevarımsal kodları (ilgi konusu teorik kavramlardan türetilen) ile ortaya çıkan fikirler için açık kodlamayı birleştirdi. Veri çözümlemesine başlamadan önce, çalışmanın analitik bakış açısına karşılık gelen üst düzey kategorileri içeren bir ön kod kitabı tanımlandı: Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliliği, Politik ve Toplumsal Aktivizm, Kimlik ve Kesişimsellik, Eleştirel Bilinç ve Karşıt Söylemler, Eleştiri ve Zıtlık. Bu kodlar, önceki literatür ve kavramsal tanımlardan elde

edildi ve analizin araştırma sorularını doğrudan ele almasını sağladı. NVivo'da bunlar ana düğümler olarak ayarlandı. Daha sonra içe aktarılan *tweet*ler'in çözümlenmesinin ardından açık kodlama yaparak anlamlı veya ilgili görünen her bölüme (veya *tweet*in tamamına) kodlar atanmıştır. Yeni temalar veya kalıplar ortaya çıktıkça (örneğin mizah/alay veya seçimler gibi belirli olaylara atıflar), tümevarım yoluyla ek kodlar oluşturuldu. Bu hibrit yaklaşım, teorik kavramlara odaklanmaya devam ederken beklenmedik içgörüler elde edilmesini sağladı.

Bir *tweet*, birden fazla temaya değiniyorsa eğer birden fazla kod işaretlenmiştir. NVivo'nun cümleler veya *tweet*lerin tamamı düzeyinde kodlama yapma özelliği, bağlamın korunmasına yardımcı oldu. Kodlama sırasında, belirli *tweet*lerin neden bir temayı örneklediğini açıklamak ve yorumlayıcı düşünceleri not etmek için analitik notlar yazıldı (örneğin, birinin "*woke*" kelimesini aşağılayıcı bir şekilde kullandığında alaycı bir ton fark edilmesi). Kodlama yinelemeli olarak ilerledi: ilk turda uzun bir kod listesi oluşturuldu, ardından bu kodlar gözden geçirildi, iyileştirildi ve hiyerarşik olarak düzenlendi. Gereksiz kodlar birleştirildi ve destekleyici örneklerin az olduğu kodların alaka düzeyi değerlendirildi. Sonuç, #*StayWoke*'un nasıl kullanıldığını ve kullanıcılar için ne anlama geldiğini tutarlı bir şekilde açıklayan birkaç ana tema ve alt temadan oluşan bir tematik yapı oluşturulmuştur.

Bu nitel kodlama esas olarak tek bir araştırmacı tarafından yapılmış olsa da analizin güvenilirliğini sağlamak için gerekli adımlar atıldı. Kod tanımları açıkça belgelendi ve her kod için örnek *tweet*ler, kodun uygulanışındaki tutarlılığı kontrol etmek için periyodik olarak yeniden incelendi. Kod tanımları iyileştirildikten sonra, verilerin bazı kısımları yeniden kodlandı. Böylece, önceki kodlamanın nihai kodlama şemasına uygunluğu doğrulandı (triangulation). Ayrıca, kod kitabı ve kodlanmış *tweet* örnekleri, geri bildirim almak üzere bu tezin danışmanı tarafından gözden geçirildi. Yorumlarda yüksek düzeyde uyum sağlandı ve kodların netliğini artırmak için küçük farklılıklar tartışıldı. Bu süreç, öznel önyargıları azaltarak nitel bulguların güvenilirliğini artırdı.

Kodlama tamamlandıktan sonra, NVivo'nun sorgu işlevleri kalıpları keşfetmek için kullanıldı. Nitel analiz, "*woke*" hareketinin çevrimiçi anlatısını karakterize eden ve bulgular bölümünde sunulan bir dizi ana tema ile sonuçlandı. Bu

titiz kodlama süreci sayesinde, çalışma #*StayWoke tweet*lerinin içeriği ve bağlamı hakkında zengin, kanıtlarla desteklenmiş bir anlayış elde edilmiştir.

Tematik analizin bir parçası olarak, kodlama şemasında Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliliği, Politik ve Toplumsal Aktivizm, Kimlik ve Kesişimsellik, Eleştirel Bilinç ve Karşıt Söylemler, Eleştiri ve Zıtlık üst temalarının işlevselleştirilmesine özel dikkat gösterildi. Bu kavramlar teorik çerçeveden (çağdaş kimlik yapısı ve "*woke*" hareketinin post-hakikat bağlamı) türetilmiştir.

Elle kodlamaya ek olarak, #*StayWoke* söyleminin duygusal tonunu nicel olarak ölçmek için *tweet* veri seti (51.219 adet *tweet*) üzerinde bir duygu analizi gerçekleştirildi. Duygu analizi, doğal dil işleme algoritmalarını kullanarak metni ifade edilen duyguya göre sınıflandırmayı ifade eder, genellikle olumlu, olumsuz veya nötr gibi bir ölçekte. Metinden görüş ve duyguların çıkarılmasını otomatikleştirir. Bu çalışmada, duygu analizi aşağıdaki gibi soruları yanıtlamak için tamamlayıcı bir analitik teknik olarak kullanılmıştır: #*StayWoke tweet*lerinin genel tonu iyimser ve olumlu muydu, yoksa öfkeli ve tartışmacı mıydı? Duygu eğilimleri 2016 ve 2020 arasında değişti mi? ve 'woke' kimliği benimseyenlerle onu alay edenler arasında duygular nasıl farklılık gösterdi?

Her *tweet*e bir duygu puanı atamak için Python tabanlı bir NLP aracı (özellikle sosyal medya İngilizcesi için iyi ayarlanmış bir model olan VADER duygu analizörü) kullanılmıştır. VADER (Valence Aware Dictionary for sEntiment Reasoning), metnin kutupluluğuna ve yoğunluğuna göre –1 (en olumsuz) ile +1 (en olumlu) arasında bir bileşik puan ve sınıf etiketleri (Olumlu, Nötr, Olumsuz) verir. Temizlenen *tweet* metinleri NVivo'dan dışa aktarıldı ve duygu analizi komut dosyası ile işlendi. Emoticonlar, argo ve yoğunlaştırıcılar (tüm büyük harflerle yazılmış "*WOKE*" veya "!!" gibi) VADER'ın sözlüğü tarafından işlenir, bu da Twitter'ın gayri resmi dilini göz önünde bulundurduğu için avantaj sağlamaktadır. Böylece her *tweet* otomatik olarak duygu sınıflandırmasına tabi tutulmuştur: Örneğin, *"İyi mücadele eden herkes adına gurur duyuyorum #StayWoke"* gibi bir *tweet* olumlu olarak değerlendirilirken, *"Tüm bu saçmalıklardan bıktım #StayWoke"* olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Duygu aracının veri setimiz üzerindeki güvenilirliğini sağlamak için, küçük bir *tweet* alt kümesi (n≈50) araştırmacı tarafından manuel olarak duygu açısından yorumlandı ve algoritmanın çıktısıyla karşılaştırıldı. Açık vakalarda (güçlü övgü veya

bariz öfke) uyum yüksekken, alaycı *tweet*lerde (algoritma tarafından aslında olumsuz olan ancak olumlu olarak yanlış yorumlanan) birkaç tutarsızlık ortaya çıktı. Bu sınırlamaların farkında olarak, duygu sonuçları tek bir *tweet*in puanına dayanmak yerine toplu olarak kullanıldı. Toplu duygu dağılımı (olumlu/olumsuz/nötr *tweet*lerin yüzdesi) ve zaman içindeki ortalama duygu hesaplandı.

Duygu analizi kullanarak, çalışma Kozinets'in "algoritmik analiz ve hermeneutik yakın okuma" arasındaki sinerji olarak tanımladığı şeyi ortaya çıkarmaktadır. Hesaplamalı metin analizi ve niteliksel yorumlama birbirine zıt kavramlar olarak değil, birlikte kullanıldı. Duygu analizi, söylemin duygusal boyutunu nicel olarak ölçerken, niteliksel analiz bu duyguların *neden* ortaya çıktığını açıkladı (örneğin, post-hakikat *tweet*lerinde öfke, yanlış bilgiden kaynaklanan hayal kırıklığı ile açıklanırken, kimlik *tweet*lerinde pozitiflik, güçlenme hissi ile açıklanmıştır). Bu karma yaklaşım, anlayışı zenginleştirmek için analitik formlar arasında "hızlı geçiş" fikriyle uyumludur. Özetle, duygu analizi bir tür veri üçgenlemesi işlevi *(triangulation)* görerek tematik kodlamadan elde edilen içgörüleri doğruladı ve genişletti ve araştırmacının genel tonla ilgili öznel yorumunu ampirik olarak doğruladı.

Bu araştırmanın analitik stratejisi, netnografik daldırma, nitel içerik analizi ve hesaplamalı duygu analizini birleştiren, kasıtlı olarak çok modlu bir strateji olarak öne sürülebilir. Bu karma yaklaşımın gerekçesi, araştırma hedeflerini çoklu açılardan ele alabilmesi ve böylece bulguların güvenilirliğini ve kapsamını güçlendirmesidir. Kozinets (2015), netnografide çeşitli veri analitik tekniklerinin kullanılmasından çekinilmemesi gerektiğini vurgulamış ve çağdaş netnografik çalışmaların geleneksel katılımcı gözlemden web kazıma, ağ analizi ve duygu analizi gibi otomatik analizlere kadar uzanabileceğini belirtmiştir. Bu ruhu benimseyen mevcut çalışma, yöntemlerin kendi güçlü yönlerini belirtilen araştırma sorunsalı dahilinde entegre etmektedir. Netnografik daldırma (derinlemesine çözümleme), binlerce *#StayWoke tweet*ini bağlam içinde okumak; topluluktaki normlar, mizah ve alt metinler hakkında derin bir *kültürel sezgi* sağladığı öne sürülebilir. Olayların zaman çizelgesini gözlemlemek (örneğin, 2016 seçimleri veya viral bir olay etrafında konuşmaların nasıl geliştiğini görmek) ve *#StayWoke* ile sık sık birlikte görülen popüler memler veya çapraz hashtagler (örneğin *#BlackLivesMatter*) gibi bağlamsal unsurları not etmek için önemli miktarda zaman harcanmıştır. Bu derinlemesine anlayış, anlamı yorumlarken

çok önemli olmakla beraber tweetleri tek başına yanlış okumayı önledi ve analizin, bir yabancı tarafından gözden kaçabilecek ironiyi ve içeriden gelen referansları yakalamasını sağladı. Bu aşama, büyük ölçüde niteliksel ve yapılandırılmamış, saha çalışmasında not alma sürecine benzetilebilir. Sistemsel tematik kodlama, titizlik ve yapı kazandırarak analizin yalnızca anekdot niteliğindeki izlenimlere dayalı olmamasını sağladı. Her *tweet*i kodlayarak temaları çıkaran çalışma, ham gözlemlerden kategorize edilmiş kanıtlara geçmiştir. Bu strateji, dijital etnografide tematik içerik analizi gelenekleriyle uyumludur ve ilk bakışta göze çarpmayan kalıpları ortaya çıkarır. Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliliği, Politik ve Toplumsal Aktivizm, Kimlik ve Kesişimsellik, Eleştirel Bilinç ve Karşıt Söylemler, Eleştiri ve Zıtlık üzerine dayanan kodlama şeması, analizin tezin teorik çerçevesiyle ilgili kavramlara odaklanmasını sağlarken, beklenmedik alt temaların keşfedilmesine de olanak tanıdı. Her kod esasen analitik bir mercek gibiydi ve verileri bu merceklerden incelemek, araştırma sorularına ayrıntılı cevaplar verilmesini sağladı. Duygu analizi ise *tweet*lerin tonuna ilişkin dışsal bir ölçüt sağlayarak potansiyel araştırmacı önyargılarına karşı koruma sağladı ve nicel bir doğrulama ekledi. Örneğin, araştırmacının kendi bakış açısı, *woke* hareketiyle ilgili *tweet*leri yanlışlıkla büyük ölçüde olumlu (veya olumsuz) olarak gösterebilirse, duygu analizi bu anlatıyı verilerle doğrulayabilir veya sorgulayabilir. Bu çalışmada, duygu sonuçları, #*StayWoke* kullanımının ilham verici dayanışma ve eleştirel alay karışımı olduğu yönündeki niteliksel algıyı büyük ölçüde destekledi ve olumlu/olumsuz olarak kabaca ikiye ayrıldı, önemli bir kısmı ise tarafsızdı. Bu, bulguları 'triangulation'a tabi tutmakla kalmadı, aynı zamanda daha fazla niteliksel araştırma gerektiren kalıpların (2017 sonlarında hafif olumsuzluk artışı gibi) tespit edilmesini de sağladı. Esasen, duygu eğilimleri niteliksel olarak yeniden incelenmesi gereken alanları işaret etti.

Bu yöntemlerin birleşimi, *triangulation* olarak tanımlanır: hem nitel hem de nicel analizler aynı veri seti üzerinde paralel olarak gerçekleştirilir ve ardından yorumlamada birleştirilir. Bulgular tutarlılık açısından karşılaştırılır ve daha ayrıntılı bir tablo oluşturmak için birleştirilir. Farklılıkların ortaya çıktığı durumlarda (örneğin, duygu analizinin bir *tweet*i olumlu olarak etiketlediği, ancak niteliksel yorumun bunu alaycı bir şekilde olumsuz olarak gördüğü birkaç örnek), bu farklılıklar çevrimiçi iletişimin karmaşıklığı hakkında bilgi verdi (otomatik analizin alaycılığı tespit etmedeki sınırlarını vurguladı).

Bu analitik strateji, sonuçların geçerliliğini en üst düzeye çıkardığı için ayrı bir konumda tutulduğu öne sürülebilir. “Nasıl” (nitel temalar) ve “ne kadar/ne sıklıkta” (nicel duygu kalıpları) unsurlarını bir araya getirerek, çalışma hem zenginliği hem de titizliği ele almaktadır. Hayles (2012) tarafından gözlemlandığı gibi, algoritmik analiz ve yakından okuma birleştirildiğinde verimli bir gerilim, ancak aynı zamanda potansiyel bir ”sinerjik etkileşim” ortaya çıkar. Hesaplama sonuçları daha derin hermeneutik araştırmaya yol açarken, yorumlayıcı içgörüler nicel kalıpların nasıl okunduğuna dair bir bakış açıısı sunmuştur.

Ayrıca, birden fazla yöntem kullanmak, her birinin zayıflıklarını azaltır. Netnografik gözlem tek başına anekdot niteliğinde olabilir; kodlama tek başına bağlamı kaçırabilir, duygu tek başına alaycılığı kaçırabilir. Birlikte, birbirlerinin kör noktalarını telafi ederler. Bu kapsamlı yaklaşım, kültürel kimlik, siyasi mobilizasyon ve duygusal ifadeyi aynı anda içeren ‘woke’ hareketi gibi sosyal olarak katmanlı bir şeyi incelemek için uygun olduğu öne sürülebilir. Bu nedenle, analitik strateji, niteliksel bir tasarım içinde karma yöntemler anlayışını benimser; kültürel yoruma öncelik verir, ancak çok yönlü bir anlayış için hesaplamalı analizle desteklenir.

Son olarak, tüm analizler refleksivite ile gerçekleştirilmiştir. NVivo’da düzenli olarak yapılan notlara olası önyargılarla ilgili düşünceler de dahil edildi ve sonuçlar, dijital aktivizmle ilgili mevcut literatürle karşılaştırılarak makul olup olmadıkları kontrol edildi. Sonuç, zengin kanıtlarla desteklenen, mantıksal olarak tutarlı ve metodolojik olarak şeffaf bir analitik anlatı sunulurken bu çalışma, ‘woke’un çağdaş bir kimlik yapısı olarak gelişmesini ve yayılmasını anlamaya katkısını güçlendirmektedir.

Sosyal medya içeriğini araştırmak, veriler kamuya açık olsa bile önemli etik soruları gündeme getirmektedir. Bu çalışma, kurumsal yönergelere ve internet araştırmalarına ilişkin geçerli tavsiyelere uygun etik standartları korumak için özenle tasarlanmıştır. Temel etik hususlar arasında kullanıcı verilerinin gizliliği ve anonimleştirilmesi, kamuya açık *tweet*lerin kullanımı için bilgilendirilmiş onam (veya bunun pratik ikameleri) ve Twitter’ın hizmet şartlarına ve topluluk normlarına uyum yer almaktadır. *tweet*ler herkese açık olarak yayınlansa da bu çalışmada içerik, insan denek verileriyle benzer bir hassasiyetle ele alınmıştır. Kullanıcılar, *tweet*leri herkese açık olsa bile, sırf *tweet* attıkları için araştırma konusu olacaklarını genellikle

beklemezler. Kullanıcıların gizliliğini korumak için, tüm *tweet* verileri analiz ve sonuç sunumunda anonimleştirilmiştir. Bu, tezde hiçbir kişinin gerçek adı veya Twitter kullanıcı adının açıklanmadığı anlamına gelir. Bulgularda *tweet*lerden alıntı yaparken, tanımlayıcılar kullanılmamıştır. Bu yaklaşım, Kozinets'in "çevrimiçi bilgi verenlerin kimliklerini uygunsuz bir şekilde ifşa etmekten kaçınmak" etik ilkesine uygundur. Kullanıcı adlarını ve *tweet* metninde yer alan kişisel bilgileri (örneğin, kişinin gerçek adı veya yeri belirtilmişse) kaldırarak, bireylerin kolayca izlenememesini amaçlanmıştır. İnternet araştırma etiği literatüründe belirtildiği gibi, sosyal medya verilerinin tamamen "anonimleştirilmesi neredeyse imkânsız" olduğundan, bu önlemin önemli olduğu vurgulanmalıdır. Arama motorları genellikle alıntıları kaynağına geri bağlayabildiğinden tezde, Google'da kolayca aranarak yazarı bulunabilecek kadar benzersiz *tweet* metinlerini dahil etmemek suretiyle dikkatli davranılmıştır.

Kamuya açık bir veri setinde yüzlerce kullanıcıyla uğraşırken, *tweet*leri analiz edilen her Twitter kullanıcısından bilgilendirilmiş onam almak pratik olarak imkânsızdır. Etik olarak, özel çevrimiçi alanlarda yapılan araştırmalar (onamın beklendiği) ile Twitter gibi kamuya açık platformlardan elde edilen verileri kullanan araştırmalar arasında bir ayrım yapılır. Kılavuzlara göre (örn. Townsend & Wallace, 2016; AoIR kılavuzları), kullanıcılar Twitter'ın şartlarını kabul ederek içeriklerinin kamuya açık niteliğini bir dereceye kadar kabul etmiş oldukları için, bireysel onay alınmadan kamuya açık *tweet*lerin analiz edilmesi, sorumlu bir şekilde yapıldığı takdirde kabul edilebilir. Diğer bir deyişle, Twitter kullanıcıları platforma içeriklerini kamuya açık olarak görüntüleme hakkını vermişlerdir ve geliştiriciler/araştırmacılar, bu şartlara uyulduğu sürece, platformun API şartları kapsamında bu içeriği kullanma iznine sahip olurlar. Twitter'ın kendi tutumu, veri kullanımı için izinlerin büyük ölçüde kullanıcı sözleşmesi (kullanıcılar verilerin kullanılabilir olmasına izin verir) ve geliştirici politikaları aracılığıyla ele alındığı yönündedir.

Buna uygun olarak, bireysel kullanıcılardan izin almadık, ancak verilerin kullanımını gözlemsel analiz ve araştırmada adil kullanım kapsamına giren küçük alıntılarla sınırladık. Ayrıca, verileri toplu veya anonim hale getirerek sunmaya özen gösterilmiştir. UCL Twitter araştırma kılavuzları, büyük veriler için her kullanıcıdan sıkı bir bilgilendirilmiş onam almanın pratik olmadığına, ancak

araştırmacıların alternatifler geliştirmeleri ve veri kullanımı konusunda şeffaf olmaları gerektiğini belirtmektedir. Bu tezde, şeffaflık ilkesine uygun olarak *tweet*lerin nasıl toplandığı ve kullanıldığı tam olarak açıklanmaktadır. Ayrıca, analiz sırasında *tweet*lerini silmiş veya hesaplarını gizli hale getirmiş olan tüm kullanıcılar, kullanıcıların içeriklerini kamuya açık olmaktan çekme hakkına sahip olduğu ve araştırmacıların bu tür değişiklikleri saygı göstermesi gerektiği etik görüşüne uygun olarak veri setinden çıkarılmıştır. *tweet*leri, geri çekilebilen, kamuya açık özel veriler olarak gören bu dinamik rıza yaklaşımı, veri işleme sürecimizi şekillendirmiştir.

Veriler, Twitter kurallarına (izin olmadan veri toplama işlemini açıkça yasaklayan) uygun olarak, veri kazıma yoluyla değil, resmi API aracılığıyla toplanmıştır. API, Twitter'ın yeniden dağıtım kurallarına uygun bir şekilde veri sağlar. Örneğin, *tweet* kimliklerini ve içeriğini dahili olarak sakladık, ancak ToS'yi ihlal edebileceğinden, ham *tweet* veri setlerini kamuya açık alanda yayınlanmayacaktır. Bu gereklilikler, genellikle *tweet*lerin kısa alıntılarını (yayınlardaki kısa alıntılara benzer şekilde) izin verir, ancak tam *tweet*lerin büyük veri setlerinin yayınlanmasını önermez.

Ayrıca, Twitter'ın kuralları, kullanıcıların kendileri tarafından sağlanmayan hassas bilgileri (siyasi görüş, sağlık, ırk vb.) türetmemeyi şart koşmaktadır. Bu çalışma, tweetlerin içeriğine ve toplu kalıplara odaklandı, bireysel kullanıcıların profillerini oluşturmayaya odaklanılmamıştır. Kullanıcıların gerçek hayattaki kimliklerini tespit etmeye çalışılmamış ve *tweet*lerde kendileri tarafından açıklananların ötesinde bir kategorize etme yapılmamıştır. Bu, kişisel verilere ilişkin çıkarımlarda bulunmayarak etik sınırlar ve Hizmet Şartları içinde kaldığımızdan emin olmamızı sağladı. Esasen, her *tweet*i bağımsız bir metin (sadece çevresindeki *tweet*lerden alınan bağlamla) olarak ele aldık ve kullanıcılar hakkında herhangi bir kişisel dosya oluşturmadık. Bu yaklaşım, kullanıcıların gizliliğine ve özerkliğine saygı gösterir.

İncelenen içerik (*#StayWoke tweet*leri) siyasi içerikli ve bazı durumlarda tehditvari olduğundan dolayı (özellikle 'woke' teriminin aşağılayıcı bir şekilde kullanıldığı durumlarda) potansiyel zarar riskini değerlendirdik. Tüm veriler kamuya açık ifadeler olduğundan, araştırma katılımcıların gizliliği açısından (özellikle anonimleştirildikten sonra) minimum risk oluşturmuştur. Ancak, bir *tweet*i anonim olarak alıntılamanın, birisi kendi sözlerini tanırsa istenmeyen ilgiyi çekebileceği teorik

bir risk vardı. Bu riski, çok belirgin bir dil içeren alıntıları değiştirerek veya genelleştirerek azalttık. Bu taktik, alıntının özünü aktarırken kimlikleri daha da gizlemek için bazen önerilen bir taktiktir (Bruckman, 2002). Ayrıca, sonuçları yazarken yargılayıcı olmayan bir üslup kullandık ve herhangi bir kişinin görüşünü vurgulamak veya utandırmak yerine analize odaklandık. Amaç, belirli kullanıcıları ifşa etmek veya eleştirmek değil, bilimsel bir anlayış sağlamaktır.

Özetle, çalışma aşağıdaki şekilde etik bir şekilde yürütülmüştür: (1) bireysel kimlikleri korumak için verilerin anonimleştirilmesi; (2) bireysel onay alınmasının pratik olmamasını kabul ederken, kamuya açık veriler yoluyla verilen zımni onaya saygı gösterilmesi; (3) API kullanımı ve veri yayınlama konusunda Twitter'ın kurallarına uyulması ve (4) içeriğe ve potansiyel etkisine duyarlı olunması. Kozinets'in belirttiği gibi, netnografide etik genellikle en *"belirsiz ve kamusal"* yönüdür ve araştırmacıların değişen normları ve sorumlulukları dikkatli bir şekilde ele almasını gerektirirp. Bu konuda, en son etik kuralları takip ederek ve belirsiz durumlarda ihtiyatlı davranarak yol aldık. Sonuç olarak, sosyal medya paylaşımları yoluyla istemeden veri sağlayan bireylerin haklarını veya haysiyetini tehlikeye atmadan, çevrimiçi 'woke' hareketine ilişkin bilgilere katkıda bulunmayı amaçlayan bir çalışma ortaya çıktı. Bu tezdeki her alıntı ve görüş, internet kullanıcılarını sadece veri noktaları olarak değil, özen gösterilmesi gereken insanlar olarak gören etik duruşla uyumlu olarak, gözlemlenen çevrimiçi topluluğa saygı ile sunulmuştur.

2.3. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, karma araştırma yönteminin sunduğu kapsamlı bulgular detaylı olarak sunulmaktadır. Bulgular, hem nitel hem de nicel verilerin bütünleşik bir yorumunu içermekte olup, postkolonyal kimlik ve *woke* hareketi üzerine derinlemesine ve çok boyutlu içgörüler sağlamaktadır. Öncelikle nitel analiz sonuçları çerçevesinde, sosyal medya platformlarında gerçekleşen söylemsel pratiklerin ve kimlik inşası süreçlerinin kültürel ve sosyal dinamikleri ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur. Özellikle tematik olarak belirlenen başlıklar altında kullanıcıların paylaşımları incelenmiş ve söylemsel bağlamlar ele alınmıştır. Daha sonra nicel analiz ile elde edilen duygu analizi sonuçları sunulmuştur. Duygu analizi, sosyal medyada paylaşılan içeriklerin duygusal özelliklerini sistematik biçimde ölçerek, kullanıcıların

dijital platformlarda kimliklerini inşa ederken deneyimledikleri duygusal durumları ve tepkileri açığa çıkarmıştır. Bu analizde özellikle pozitif ve negatif duyguların dağılımı, belirgin duyguların (örneğin güven, beklenti, korku ve öfke gibi) ortaya çıkış sıklıkları ve bu duyguların genel kimlik inşası sürecine etkileri ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Son olarak, karma yöntem yaklaşımının sağladığı bütünleşik perspektif sayesinde, nitel ve nicel verilerin etkileşimli yorumlarıyla, dijital ortamda gerçekleşen kimlik oluşumlarının karmaşık ve çok yönlü doğası kapsamlı bir şekilde anlaşılmaya çalışılmıştır. Bulguların yorumlanması, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan postkolonyal teori, dijital sosyoloji ve faillik dansı kavramları ile ilişkilendirilerek sunulmuştur. Böylece, bu bölüm araştırmanın temel sorularına cevap vermekle birlikte, gelecekteki çalışmalara ve teorik tartışmalara da önemli katkılar sunmaktadır.

2.3.1. #StayWoke Etiketi İçeriklerinin Nitel Çözümlemesi

690 *tweet*in yer aldığı nitel veri çözümlemesinde NVivo isimli yazılım aracılığıyla kodlamalar yapılarak üst temalar ve bunların alt kırılımları oluşturulmuştur. Belirlenen üst başlıklar şöyledir: Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliliği, Politik ve Toplumsal Aktivizm, Kimlik ve Kesişimsellik, Eleştirel Bilinç ve Karşıt Söylemler, Muhalefet ve Zıtlık. Her bir temanın ilgili alt başlığında detaylı çözümlemesi ve tespit edilen alt temaları sunulmuştur.

Tablo 2. Nitel analiz ulamları ve altulamları

#	Üst Tema	Alt Temalar	Tweet Sayısı
1	Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliği	Black Lives Matter (BLM)	*12*
		Çevresel ve Kesişimsel Adalet	*5*
		Medya, temsil ve Yandaşlık	*3*
		Adalet ve İnsan Hakları	*3*
		Polis Şiddeti ve Ceza Yasası Reformu	*45*
		Protesto Söylemi ve Toplumsal Tepki	*5*
		Irk Eşitliği ve Eşitlik	*35*
		Sistemik Irkçılık ve Toplumsal Eşitsizlik	*56*
		Hedefli Irkçılık ve Ayrımcılık	*2*
		Beyaz Ayrıcalığı ve Güç Yapıları	*8*

2	Politik ve Toplumsal Aktivizm	Aktivizm Teşviği	*67*
		Farkındalık Savunulucuğu	*5*
		Konuya Özgül Kampanyalar ve Alaycı Direniş	*4*
		Emniyet ve Hükumet Hesap Verilebilirliği	*4*
		Medya ve Kurumsal Sorumluluk	*3*
		Politik ve Kurumsal Eleştiri	*10*
		Protesto ve Hareket Dinamikleri	*7*
		Protesto Katılımı	*58*
		Irksal ve Sosyal Adalet	*4*
		Adaletsizliğe Tepki	*66*
		Seçmen Katılımı	*12*
3	Kimlik ve Kesişimsellik	Sosyal Güç ve Cinsiyet Ayrımcılığı	*2*
		Kimlik Oluşumu	*6*
		Kesişimsel Anlatılar (ırk, cinsiyet, cinsellik, sınıf)	*17*
		Woke Bilinci	*28*
4	Eleştirel Bilinç ve Karşıt Söylemler	Aktivizm, Dayanışma ve Kolektif Ses	*3*
		Toplumsal İktidar Yapılarının Farkındalığı	*83*
		Farkındalık ve Uyanış	*2*
		Söylem ve Kültürel Anlatı Eleştirisi	*3*
		Kurumsal Önyargı Eleştirisi	*7*
		Ayrıcalık Eleştirisi	*48*
		Kimlik, Ayrıcalık ve Toplumsal Konuşlanma	*4*
		Kurumsal ve Yapısal Eleştiri	*19*
5	Muhalefet ve Zıtlık	#*StayWoke*'a Yönelik İtirazlar	*19*
		Kurum Güvensizliği	*1*
		Dış Güçler	*1*
		Siyasi İroni	*1*
		#*StayWoke*'a Yönelik Alaycılık	*27*

		*#StayWoke'*a Yönelik Karşıt Söylem	*6*
		Politik Dikkat Dağıtma	*1*
	5 Tema	**40** Alt Tema	**690** tweet

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

2.3.1.1. Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliği

Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliği teması, kullanıcıların sistemik eşitsizlikler ve ırksallaştırılmış güç dinamikleriyle olan ilişkilerini yansıtan bir dizi söylemsel kodu kapsamaktadır. Bu temanın merkezinde, ırk adaleti ve eşitlikle ilgili daha geniş çaplı konuşmaların temelini oluşturan Black Lives Matter (BLM) hareketi yer almaktadır. tweetlerde polis şiddeti, ceza adaleti reformu ve insan hakları talepleri, genellikle acil protesto söylemi ve sivil seferberlik çerçevesinde ele alınmıştır. Medyada temsil ve savunuculuk, beyaz ayrıcalığına ve yerleşik güç yapılarına yönelik eleştirilerin yanı sıra vurgulanmaktadır. Ayrıca tema, marjinalleştirilmiş toplulukların deneyimlerini ön plana çıkararak çevresel ve ırksal adaletsizliğin kesişen boyutlarını yakalıyor. Bu kodlar birlikte, sistemik ırkçılığa, hedeflenen ayrımcılığa ve dönüştürücü sosyal değişim çağrılarına derinlemesine uyum sağlayan dijital bir alanı ortaya koyuyor.

Tablo 3. Toplumsal adalet ve ırk eşitliği teması alt kodları

Kodlar	**Tweet Sayısı**
Black Lives Matter (BLM)	12
Çevresel ve Kesişimsel Adalet	5
Medya, temsil ve Yandaşlık	3
Adalet ve İnsan Hakları	3
Polis Şiddeti ve Ceza Yasası Reformu	45
Protesto Söylemi ve Toplumsal Tepki	5
Irk Eşitliği ve Eşitlik	35
Sistemik Irkçılık ve Toplumsal Eşitsizlik	56
Hedefli Irkçılık ve Ayrımcılık	2
Beyaz Ayrıcalığı ve Güç Yapıları	8
Toplam	**174**

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Black Lives Matter (BLM)

Black Lives Matter (BLM) kodu, sistemik baskı bağlamında ırksal adalet, protesto ve kolektif hafıza ile yaygın etkileşimi yansıtmaktadır. Dayanışma, aktivizm ve eleştirel farkındalığı ön plana çıkaran tweetler aracılığıyla ifade edilmektedir.

Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi adalet çağrıları öne çıkmaktadır: *"We will never forget George's pain. We will #staywoke #BlackLivesMatter #GeorgeFloyd* [George'un acısını unutmayacağız]*"* ve *"Do you understand NOW!!??!!?? Or is it still blurred to you?? #StayWoke #BlackLivesMatter #JusticeForGeorgeFloyd.* [Şimdi anlıyor musunuz? Yoksa hala bulanık mı görüyorsunuz?]*"*. Diğer içeriklerde ise kurumsal eylemleri teşvik edecek düzeyde tepkiler belirtilmiştir: *"#StayWoke with your CMU Chapter of Black Lives Matter* [Black Lives Matter'ın CMU şubesiyle birlikte #StayWoke]*"*. Yapısal/sistemik tepkiler, ilgili söylemdeki güçlü kişilerin hedef gösterilerek belirtildiği izlenmiştir: *"Colin Kaepernick Files Collusion Grievance Against NFL Owners... #StayWoke.* [Colin Kaepernick, NFL sahiplerine karşı gizli anlaşma iddiasıyla resmi şikâyette bulundu... #StayWoke]*"* Böylesi içerikler BLM hareketini bir tepkiyi ve dijital alanlarda hem politik hem de etik bilinç bağlamında uyanışı temsil etmektedir.

Çevresel ve Kesişimsel Adalet

Çevresel ve Kesişimsel Adalet, çevresel, ırksal, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik temelli olarak marjinalleştirilmiş toplulukları etkileyen birbirine bağlı baskı sistemlerinin tanınmasını ve bu sistemlere karşı direnişi ifade eder. Bu kavram, "*Oh #StayWoke #EnvironmentalRacism... #EastChicago residents documenting #DuPont documents... dumps on top of dumps.* [#StayWoke #EnvironmentalRacism... #EastChicago halkı, #DuPont belgelerini gün yüzüne çıkarıyor... çöp üstüne çöp.]" örneğinde olduğu gibi, kirlilik, toksik atıklar ve iklim adaletsizliği gibi çevresel zararların çoğunlukla düşük gelirli ve ırksallaştırılmış toplulukları orantısız şekilde etkilediğini kabul eder. Aynı zamanda renkli kadınların ve LGBTQ+ topluluğunun karşı karşıya olduğu birleşik kırılganlıklara da odaklanır; örneğin "*please, our precious women of color, take care, protect yourself and STAY WOKE!! #JUSTICE4Kenneka* [Lütfen, kıymetli renkli kadınlarımız, kendinize dikkat edin, kendinizi koruyun ve UYANIK KALIN!! #JUSTICE4Kenneka]" ve "*The bill for #marriageequality will still allow discrimination towards the LGBT+ community #staywoke.* [#EvlilikEşitliği, LGBT+ topluluğuna yönelik ayrımcılığa yine de izin verecek #staywoke.]" ifadelerinde görüldüğü gibi. Bu kavram, tüm kimlikleri ve sistemsel koşulları kapsayan bütüncül bir adalet yaklaşımını gerekli kılar.

Medya, Temsil ve Yandaşlık

Medya, Temsil ve Yandaşlık, kültürel ifade, kamusal söylem ve dijital hikâye anlatımının ırkçılığa karşı durmadaki ve toplumsal farkındalığı artırmadaki rolünü ifade eder. Bu, adaletsizlikleri ifşa eden seslerin yükseltilmesini de kapsar; örneğin "*This 'tiny thread' contains some very important messages about #justice and #BLM under #PresidentTrump #staywoke.* [Bu 'küçük tweet dizisi', #PresidentTrump döneminde #adalet ve #BLM hakkında çok önemli mesajlar barındırıyor #staywoke]" ifadesinde görüldüğü gibi. Medya figürleri ve içerik üreticileri, etkileri nedeniyle takdir edilir; örneğin "*Thank you #joynerlucas for this, the world really needs this perspective of racism to wake us up. #imnotracist #powerful #life #staywoke.* [Teşekkürler #joynerlucas, dünya gerçekten de bizi uyandıracak bu ırkçılık bakış açısına ihtiyaç duyuyor. #imnotracist #powerful #life #staywoke.]" Ayrıca, önyargılı veya zararlı temsillere yönelik eleştiriler de yer alır; örneğin "*While also pretty accurate this is a form of racism #staywoke.* [Doğru olsa da, bu bir ırkçılık biçimi #staywoke]" ifadesinde olduğu gibi. Bu kavram, medyanın bilinç oluşturmadaki, deneyimleri geçerli kılmadaki ve savunuculuğu harekete geçirmedeki etkisini vurgular.

Adalet ve İnsan Hakları

Adalet ve İnsan Hakları, şiddet ve sistematik baskı karşısında onur, merhamet ve hesap verebilirlik çağrılarını yansıtır. Bu tür ifadeler, ortak insanlığa ve ahlaki sorumluluğa seslenir; örneğin "*#staywoke . Human dignity must be respected beyond all things... Hate is a disease and racism is a mental illness…* [#staywoke. İnsan onuru her şeyin ötesinde saygı görmelidir... Nefret bir hastalıktır ve ırkçılık bir akıl sağlığı sorunudur…]" ifadesinde olduğu gibi. Adaletsizliğin duygusal yükü, özellikle polis şiddetine verilen tepkilerde belirgindir; örneğin "*Rip #GeorgeFloyd Our heart's with Black in there… We can't breath, stop killing Black people. We want justice for George Floyd.* [Huzur içinde yat #GeorgeFloyd. Kalbimiz Siyahlarla birlikte... Nefes alamıyoruz, Siyahları öldürmeyi bırakın. George Floyd için adalet istiyoruz]" ifadesinde açıkça görülür. Daha geniş çaplı sosyal adalet ve ırksal eşitlik talepleri ise "*#iSTANDfor an end to gun violence... #racialjustice #StayWoke.* [#iSTANDfor silahlı şiddetin sona ermesi için... #racialjustice #StayWoke]" gibi açıklamalarda yer bulur.

Bu kavram, insan haklarını onaylarken sistemsel zararlara empati ve ahlaki netlikle karşı çıkmayı merkeze alır.

Polis Şiddeti ve Ceza Yasası Reformu

Polis Şiddeti ve Ceza Yasası Reformu, sistematik şiddete, ırksallaştırılmış polis uygulamalarına ve kurumsal adalet mekanizmalarının yetersizliğine karşı toplumsal bir isyanı ifade eder. Bu söylem, travma, yas ve meşru öfke anlatılarına dayanır; örneğin "*$2,000 bail?! Y'all f**ks done took 43 years of this mans life he will NEVER get back… the justice system is f**ked and corrupt. #StayWoke* [2.000 dolarlık kefalet mi?! Siz şu adamın 43 yılını çaldınız, asla geri alamayacağı bir hayat… Adalet sistemi berbat ve yozlaşmış. #StayWoke]" ve "*We want justice for George Floyd. Black people are not alone. #GeorgeFloyd #ICantBreathe.* [George Floyd için adalet istiyoruz. Siyahlar yalnız değil. #GeorgeFloyd #ICantBreathe]" gibi paylaşımlarda görüldüğü üzere. Kullanıcılar hesap sorulmasını talep eder ("*It's the police starting the riots #staywoke* [Olayları başlatan polisler oluyor #staywoke]") ve medya sessizliği ile devletin suç ortaklığını eleştirir ("*Mainstream news is not showing peaceful American citizens being attacked... #StayWoke* [Ana akım medya, barışçıl Amerikalı vatandaşların saldırıya uğradığını göstermiyor... #StayWoke]"). Kişisel tanıklıklardan reform ve protesto çağrılarına kadar uzanan bu söylem, "*Enough is Enough! Justice NOW!* [Artık Yeter! Hemen Adalet!]" ifadesinde olduğu gibi sistemsel değişim talebini ve kurumsallaşmış ırkçılığa karşı direnişi vurgular.

Protesto Söylemi ve Toplumsal Tepki

Protesto Söylemi ve Toplumsal Tepki, bireylerin sistematik adaletsizliklere karşı protestoyu meşru ve gerekli bir yurttaşlık katılım biçimi olarak çerçevelemek için sosyal medyayı nasıl kullandıklarını ifade eder. Bu söylem, devlet şiddetine yönelik eleştirileri ve sembolik direniş eylemlerini içerir; örneğin "*#ThisIsWhyWeKneel Kaep kneeled & lost his job. Cop kneeled & George Floyd lost his life*. [#ThisIsWhyWeKneel, Kaep diz çöktü ve işini kaybetti. Polis diz çöktü ve George Floyd hayatını kaybetti]" ifadesinde olduğu gibi. Kullanıcılar, protesto gerekçeleri ile çarpıtılmış anlatılar arasındaki farkı vurgularlar; örneğin "*the protest is about police brutality and social injustice which has nothing to do with the flag or national anthem. #staywoke*. [Protesto, polis şiddeti ve sosyal adaletsizlikle ilgili; bayrakla ya da milli

marşla hiçbir ilgisi yok. #staywoke]" Daha geniş toplumsal eleştiriler de dile getirilir; "*Trump Didn't Win. RACISM Won. SEXISM Won. HATE Won.* [Trump kazanmadı. IRKÇILIK kazandı. CİNSİYETÇİLİK kazandı. NEFRET kazandı]" gibi ifadelerde olduğu gibi. Yurttaşlık temelli zaferler de kutlanır; örneğin *"#ThankYouAlabama is a win for the victims of sexual abuse… #StayWoke* [#ThankYouAlabama cinsel istismar mağdurları için bir zaferdir… #StayWoke]" paylaşımında görüldüğü gibi. Bu söylem, adalet, kamusal hesap verebilirlik ve direniş temelleri üzerine kuruludur.

Irk Eşitliliği ve Eşitlik

Irk Eşitliği ve Eşitlik, ırksallaştırılmış toplulukların yaşanmış gerçekliklerinin tanınması, adil muamele talebi ve sistemsel değişim çağrısını ifade eder. Hem doğrudan direnişi hem de daha geniş bir farkındalık çağrısını kapsar; örneğin "*I stand with my words, BLACK LIVES MATTER, MY life matters. SAY THEIR NAMES!* [Sözümün arkasındayım: SİYAH HAYATLAR DEĞERLİDİR, benim hayatım da değerlidir. İSİMLERİNİ SÖYLEYİN!]*"* ve "*Just because YOU haven't personally experienced racism or CHOOSE to not have a reaction doesn't mean that racism isn't happening!* [Sen kişisel olarak ırkçılığı deneyimlemediğin ya da tepki göstermemeyi seçtiğin için, ırkçılık olmuyor demek değildir!]" ifadelerinde olduğu gibi. Kullanıcılar, yapısal eşitsizlikleri sorgularlar ("*3rd degree murder... how is this not first degree???* [Üçüncü derece cinayet... Bu nasıl birinci derece cinayet sayılmaz???]") ve medya anlatılarını eleştirirler ("*racism isn getting worse its just getting filmed.* [Irkçılık kötüleşmiyor, sadece artık kayda alınıyor]"). Aynı zamanda dayanışma, güçlenme ve temsiliyeti onaylarlar. Kişisel yansıtma, kültürel eleştiri ve kamusal savunuculuk yoluyla bu paylaşımlar, onur, hakikatin dile getirilmesi ve kalıcı reform için kolektif bir ısrarı ifade eder.

Sistemik Irkçılık ve Toplumsal Eşitsizlik

Sistemik Irkçılık ve Toplumsal Eşitsizlik, ırksal baskının kurumlara, ideolojilere ve toplumsal pratiklere yerleşmiş yapısal ve kalıcı doğasını ifade eder. Bu kavram hem kişisel deneyimleri hem de tarihsel mirasları kapsar; örneğin "*Over 400 years of oppression and dealing with police brutality and they are still backed by a system never meant to protect us!* [400 yılı aşkın baskı, polis şiddetiyle mücadele ve hâlâ arkamızda olmayan, bizi korumak için asla tasarlanmamış bir sistem tarafından

destekleniyorlar!]" ve "*White supremacy never takes a day off...why should we?* [Beyaz üstünlükçülük asla bir gün bile ara vermiyor... Peki biz neden verelim?]" ifadelerinde olduğu gibi. Kullanıcılar gündelik ayrımcılığı ifşa ederler ("*I work at a cellphone place and there are people who would refuse to let me help them because the color of my skin*" [Bir cep telefonu mağazasında çalışıyorum ve sadece ten rengim yüzünden yardım etmeme izin vermeyen insanlar var]) ve normalleştirilmiş hiyerarşilere eleştiri getirirler ("*ONE NATION UNDER GOD WITH LIBERTY AND JUSTICE FOR SOME* [TEK MİLLET, TANRI'NIN HUZURUNDA, AMA ÖZGÜRLÜK VE ADALET SADECE BAZILARI İÇİN]"). Bazıları devletin suç ortaklığını, küresel örüntüleri ve kültürel inkârı vurgulayarak "*racism isn't getting worse, it's just getting filmed*." ifadesinde olduğu gibi bu durumun belgelenmeye başlandığını öne sürer. Bu söylem, sürekli farkındalık, eğitim ve kolektif direniş çağrısı yapar.

Hedefli Irkçılık ve Ayrımcılık

Hedefli Irkçılık ve Ayrımcılık, ırksal önyargılarla karşılaşan bireylerin doğrudan, görünür ve derinden hissedilen kişisel deneyimlerini yansıtır. Bu anlar, bireylerin ırk temelinde yanlış yargılandığını, klişelere indirgendiklerini veya küçük düşürüldüklerini ortaya koyar ve zararlı anlatıların yeniden üretimini besler. Bazı paylaşımlar, bu tür tutumların toplumsal olarak nasıl öğrenildiğine işaret eder; örneğin "*Bullying is horrible as is racism! Probably all starts at home... #StayWoke*. [Zorbalık da, ırkçılık da korkunç! Muhtemelen hepsi evde başlıyor... #StayWoke.]" Diğerleri ise siyasal bağlamda yapılan ırksal yanlış tanımlamaları vurgular; örneğin "*Donald Trump mistook a black supporter for a protester & called him a 'thug' #staywoke #blacklivesmatter*. [Donald Trump, Siyah bir destekçisini protestocu sanıp ona 'serseri' dedi #staywoke #blacklivesmatter]" Bu örnekler, ırkçılığın yalnızca yapısal bir sorun olmadığını, aynı zamanda bireylerin onurunu zedeleyen ve toplumsal dışlanmayı pekiştiren hedefe yönelik eylemlerle gündelik hayatta sürdüğünü gösterir.

Beyaz Ayrıcalığı ve Güç Yapıları

Beyaz Ayrıcalığı ve Güç Yapıları, ırksal ayrıcalığın toplumsal, siyasal ve ekonomik sistemler içinde nasıl normalleştirildiğini, korunduğunu ve sürdürüldüğünü inceler. Kullanıcılar hem pasif suç ortaklığını hem de kurumsal kayıtsızlığı eleştirir;

örneğin *"@Kaepernick7 opened a door that money can't close. #staywoke" ve "White Privilege #StayWoke.* [@Kaepernick7 parayla kapatılamayacak bir kapı açtı. #staywoke]" ifadelerinde olduğu gibi. Hukuki adaletsizliklere yönelik öfke dile getirilir ("*Can't believe the apple dumpling gang was acquitted… #whiteprivilege* [apple dumpling grubunun beraat ettiğine inanamıyorum… #whiteprivilege]"), sistematik eşitsizlikler ve gündelik örnekler öne çıkarılır: "*white prayers have the most privilege* [Beyazların duaları en ayrıcalıklısı]" ya da "*arguing with racists and doing my small part to dismantle white supremacy* [Irkçılarla tartışıyor ve beyaz üstünlükçülüğü yıkmak için küçük de olsa üzerime düşeni yapıyorum]" Bu söylem, kökleşmiş hiyerarşileri sorgular ve güçlülerin sessizliğini ifşa eder. Adaletin yalnızca açık ırkçılıkla değil, aynı zamanda ayrıcalıklarla da yüzleşmeyi gerektirdiğini savunur.

2.3.1.2.Politik ve Toplumsal Aktivizm

Politik ve Toplumsal Aktivizm teması, farkındalığı artırmaya, sistemik adaletsizlikleri sorgulamaya ve yurttaş katılımını teşvik etmeye yönelik geniş çaplı çabaları kapsar. Bu tema, bireyleri politik bilinç kazanmaya ve toplumsal sorumluluk üstlenmeye teşvik eden aktivizm teşviki ve farkındalık savunuculuğu gibi birbirine bağlı ifade biçimlerini içerir. Konuya özgü kampanyalar, alaycı direniş ve adaletsizliklere karşı direnç gibi kodlar, hedefli eleştirileri ve yaratıcı muhalefet biçimlerini yansıtır. Emniyet ve hükümet hesap verebilirliği ile medya ve kurumsal sorumluluk gibi kategoriler ise şeffaflık ve reform taleplerini öne çıkarır. Politik ve kurumsal eleştiri, yapısal iktidar ilişkilerini sorgularken protesto katılımı ve hareket dinamikleri kolektif seferberlik süreçlerini belgelendirir. Irksal ve toplumsal adalet temeli üzerine kurulu bu tema, aynı zamanda sistemsel dönüşümün kritik bir aracı olarak seçmen katılımı olgusunun altını çizer.

Tablo 4. Politik ve toplumsal aktivizm alt temaları

Kodlar	**Tweet Sayısı**
Aktivizm Teşviği	67
Farkındalık Savunulucuğu	5
Konuya Özgül Kampanyalar ve Alaycı Direniş	4
Emniyet ve Hükumet Hesap Verilebilirliği	4
Medya ve Kurumsal Sorumluluk	3
Politik ve Kurumsal Eleştiri	10
Protesto ve Hareket Dinamikleri	7
Protesto Katılımı	58

Irksal ve Sosyal Adalet	4
Adaletsizliğe Tepki	66
Seçmen Katılımı	12
Toplam	**240**

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Aktivizm Teşviği

Aktivizm Teşviği, yurttaş katılımı, farkındalık yaratma ve toplumsal adaletle ilgilenme etrafında şekillenen proaktif ve motive edici bir tonu yansıtır. Bu tür paylaşımlar, genellikle adaletsizlikle yüzleşen bireysel ve kolektif çabaları kutlar; örneğin "*Spreading the gospel of civil rights, activism and social justice all around the world! @NAACP #staywoke* [Sivil haklar, aktivizm ve sosyal adaletin mesajını tüm dünyaya yayıyoruz! @NAACP #staywoke]" ve "*Congrats to @kaepernick7 on his @GQMagazine cover... #staywoke.* [@kaepernick7'i @GQMagazine kapağı için tebrik ederiz... #staywoke]" gibi. Pek çok gönderi, topluluk etkinlikleri, medya çalışmaları ve gençlik girişimleri yoluyla eğitim ve güçlenmeye vurgu yapar; örneğin "*Grade 10 students at Hillcrest H.S. are working to make an #impactful statement... #StayWoke* [Hillcrest Lisesi'nden 10. sınıf öğrencileri, etkili bir mesaj vermek için çalışıyor... #StayWoke]" Kamuya açık paneller, sanat, podcast yayınları veya protesto eylemleri aracılığıyla ifade edilen bu söylem, "*justice and equality is a MUST* [Adalet ve eşitlik bir ZORUNLULUKTUR.]" anlayışıyla adaletin ve eşitliğin vazgeçilmezliğini vurgular. Aktivizmi yalnızca bir direniş biçimi olarak değil, aynı zamanda dönüşüme yönelik ömür boyu sürecek bir bağlılık olarak tanımlar.

Farkındalık Savunulucuğu

Farkındalık Savunulucuğu, toplulukları kritik toplumsal meseleler hakkında bilgilendirme, eğitme ve harekete geçirme çabalarını ön plana çıkarır. Bu tür etkileşim genellikle etkinlikler, kamu konuşmaları ve dijital kampanyalar aracılığıyla gerçekleşir; amacı bilinç oluşturarak diyalog başlatmaktır. Örneğin "*We need to bring awareness to this crisis nationwide. #staywoke* [Bu krize ülke çapında farkındalık kazandırmamız gerekiyor. #staywoke]" ve "*Join us for Campus Walk for Awareness: Red Sand Walk... #staywoke* [Farkındalık için Kampüs Yürüyüşüne katıl: Kırmızı Kum Yürüyüşü... #staywoke]" gibi paylaşımlar, farkındalık çağrılarının hem aciliyet hem de dayanışma duygusuna dayandığını gösterir. Tarihsel figürlere ve medya içeriklerine yapılan göndermeler, "*Martin Luther King Jr -The Guardian Archive, 1967...*

#StayWoke" gibi, geçmiş mücadelelerin günümüz sorunlarıyla nasıl kesiştiğine işaret eder. İster açılış konuşmaları ister *@13THFilm* gibi film gösterimleri aracılığıyla olsun, bu girişimler farkındalığı edilgen bir durumdan çıkarıp, toplumsal değişim için atılacak ilk ve gerekli adım olarak konumlandırır.

Konuya Özgül Kampanyalar ve Alaycı Direniş

Konuya Özgül Kampanyalar ve Alaycı Direniş, belirli politik konulara odaklanan savunuculuk biçimlerini ve iktidar yapılarını eleştirmek amacıyla ironi ya da mizahın kullanıldığı direniş stratejilerini kapsar. Bu tür paylaşımlar, reform çağrılarını alaycı bir dille harmanlayarak çelişkileri ve ikiyüzlülükleri açığa çıkarır. Örneğin "*Jerry had Zeke's suspension reinstated so Zeke wouldn't lead the protest... #StayWoke* [Jerry, Zeke protestoya öncülük etmesin diye onun cezasının yeniden uygulanmasını sağladı... #StayWoke]" ifadesi, muhalefetin kurumsal baskıyla bastırılmasına yönelik alaycı bir eleştiridir. Benzer şekilde, "*Tell your grandfather that legislation is being passed to bring justice to Harambe. #StayWoke* [Büyükbabanı haberdar et: Harambe için adalet getirecek yasalar çıkarılıyor. #StayWoke]" paylaşımı, siyasal söylemlerdeki öncelik kaymalarını tiye alarak yanlış yönlendirilmiş politik hassasiyetleri sorgular. Diğer yandan, "*The #PoliticalRevolution is NOT being televised* [#SiyasalDevrim televizyonlarda YAYINLANMIYOR]" gibi tweetler ve temsili düşük adaylara verilen destekler, dışlanan seslere dikkat çekmeyi ve sistemsel ihmali görünür kılmayı hedefleyen samimi çabaları yansıtır. Bu tema, mizah ve eleştiriyi bir araya getirerek hem direnç hem de bilinçlendirme aracına dönüşen çok katmanlı bir politik söylem üretir.

Emniyet ve Hükümet Hesap Verilebilirliği

Emniyet ve Hükümet Hesap Verilebilirliği, siyasi aktörlerin denetlenmesini, kurumsal başarısızlıkların ifşasını ve adalet reformlarının gerekliliğini merkeze alır. Bu tema kapsamında kullanıcılar, kamusal söylemler ile sistematik eylemsizlik arasındaki tutarsızlıklara dikkat çeker; örneğin "*All these Senators working on the black vote talking heavy about justice reform…* [Tüm bu senatörler, Siyah oylarını kazanmak için adalet reformundan ağız dolusu bahsediyor...]" ifadesinde olduğu gibi. Flint krizine yapılan atıf, "*We must keep pushing for a solution for the people of Flint*. [Flint halkı için bir çözüm bulma mücadelesine devam etmeliyiz.]", devletin

ihmalkârlığını ve sorumluluk eksikliğini örneklendirir. Kullanıcılar, liderlerden ahlaki netlik talep eder; *"#TakeAKnee against racial injustice or stand for it!* [Irksal adaletsizliğe karşı diz çök (#TakeAKnee) ya da ona destek ol!]" paylaşımı, bu ikilemi açıkça ortaya koyar. Kolluk kuvvetlerinin suistimalleri, uydurulmuş yasal işlemler ve ırksal hedeflemeler sert bir dille eleştirilir; örneğin "*They're STILL staging crimes for #FalsifiedArrestAffidavits… #FightBack*. [Hâlâ #SahteGözaltıTutanakları için suç sahneleri kuruyorlar… #FightBack]" Bu söylemler, şeffaflık, hesap verebilirlik ve kamusal görev anlayışının yeniden tanımlanması yönünde güçlü bir çağrı niteliği taşır.

Medya ve Kurumsal Sorumluluk

Medya ve Kurumsal Sorumluluk, sosyal meselelere seçici ve çoğu zaman oportünist ya da tutarsız biçimlerde yaklaşan medya kuruluşlarına ve şirketlere yönelik kamuoyundaki şüpheciliği ele alır. Bu tema, özellikle gösterişe dayalı aktivizmi (performative activism) eleştirir; örneğin "*Jerry got a lot of backlash for complaining about the protest. Now all of a sudden Papa F**kin Johns has an opinion on it? #StayWoke* [Jerry, protesto hakkında şikayet ettiği için bayağı tepki aldı. Şimdi de birdenbire Papa John's'ın mı fikri olmuş? #StayWoke]" paylaşımı, bu tür çelişkili kurumsal tavırları ifşa eder. Ticari bağlamlarda görünürlük ve markalaşma da sorgulanır; örneğin "*When @delta gives you props for your #StayWoke Black Lives Matter tee…* [@delta, üzerindeki #StayWoke Black Lives Matter tişörtünü takdir edince…]" gibi ifadeler, şirketlerin sosyal hareketlere olan ilgisinin yüzeysel kalabileceğine işaret eder. Daha alaycı bir tonda ise medya içerikleri eleştiri malzemesi yapılır; "*Watch tower offer hall of justice but the end? #staywoke*. [Gözetleme kulesi adalet sarayı vaat ediyor, peki ya sonu? #staywoke]" gibi paylaşımlar bu eleştiriyi mizahi bir yolla yansıtır. Bu söylemler, kurumların adalet hareketlerine yönelik yaklaşımlarında tutarlılık, samimiyet ve hesap verebilirlik taleplerinin giderek arttığını gösterir.

Politik ve Kurumsal Eleştiri

Politik ve Kurumsal Eleştiri, yerleşik siyasi partilere, devlet yetkililerine ve seçim süreçlerine yönelik derin bir şüpheciliği ifade eder. Bu tema, ikiyüzlülük, çıkar ortaklığı ve elitizme dair algıları öne çıkarır; örneğin *"@dccc & #NancyBoys will lose w/white privileged males! #FlipThe9th* [@dccc ve #NancyBoys, beyaz ayrıcalıklı

erkeklerle kaybedecek! #FlipThe9th]" ve *"@VP had KNOWLEDGE of dirty #MichaelFlynn and hired him anyway*. [@VP, kirli #MichaelFlynn hakkında BİLGİSİ vardı ama onu yine de işe aldı]" gibi paylaşımlar, siyasi çıkarların halkın güvenliği ve çıkarları pahasına sürdürüldüğünü ima eder. Performatif dayanışma da ifşa edilir; örneğin "*Now he wants #JusticeforFloyd? NO HE JUST WANTS OUR VOTE #StayWoke*. [Şimdi George Floyd için adalet mi istiyor? HAYIR, SADECE OYUMUZU İSTİYOR #StayWoke.]" gibi ifadeler, adalet söylemlerinin yalnızca oy kazanma stratejisi olarak kullanıldığını ileri sürer. Sembolizme ve sistemsel adalete yönelik güçlü bir reddiye içeren bu söylem, *"#Vote2018 is a time for reckoning!* [#Vote2018 hesaplaşma zamanı]" gibi çağrılarla harekete geçmeyi teşvik eder. Kullanıcılar partizanlığı eleştirir, hesap verebilirlik talep eder ve Trumpçılık ile genel kurumsal davranışları, kökleşmiş eşitsizliklerin ve iktidar suiistimallerinin devamı olarak çerçeveler. Söylemin tonu acil, yüzleşmeci ve politik hayal kırıklığına dayanır.

Protesto ve Hareket Dinamikleri

Protesto ve Hareket Dinamikleri, kolektif eylemin nasıl geliştiğini gerçek zamanlı olarak takip eder ve bireylerin ya da grupların baskıya karşı direnirken kullandığı stratejileri, söylemleri ve sembolleri vurgular. Bu tema hem resmi hem de gündelik aktivizme odaklanır; örneğin "*(me declaring my a-boogie boycott over the internet...) #socialactivism #staywoke* [(A Boogie boykotumu internette ilan edişim...) #socialactivism #staywoke]" gibi kişisel protesto ifadelerinden, "*The #Change4Change Radiothon Event… help eliminate racial and social inequalities today*. [#Change4Change Radyo Maratonu Etkinliği… bugün ırksal ve toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yardım et]" gibi büyük ölçekli girişimlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Paylaşımlar, protesto biçimleri arasındaki farkları da ortaya koyar; örneğin "*One group lawfully protested… The other burned down an entire city.* [Bir grup yasal olarak protesto etti… Diğeri ise tüm bir şehri ateşe verdi]" ifadesi, farklı eylem tarzlarının kamuoyundaki algısını sorgular. Bu tür içerikler, dijital alanın protesto kültürü için hem bir arşiv hem de bir yükseltici işlevi gördüğünü ortaya koyar. Aktivizmi, dinamik, kesişimsel (intersectional) ve gelişen adaletsizliklere karşı sürekli olarak tepki veren bir süreç olarak çerçeveler.

Protesto Katılımı

Protesto Katılımı, insanların muhalefetlerini ifade etme biçimlerinin çeşitliliğini gözler önüne serer; örgütlü yürüyüşlerden spontane toplanmalara, dijital eylem çağrılarından sembolik jestlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. "*FGCU students peacefully protesting on campus. #staywoke* [FGCU öğrencileri kampüste barışçıl bir şekilde protesto ediyor. #staywoke]" veya "*Over 64,000 resisters have sent more than 250,000 letters to Congress* [64.000'den fazla direnişçi, Kongre'ye 250.000'den fazla mektup gönderdi]" gibi tweetler hem sahadaki hem de çevrimiçi aktivizmin gücünü yansıtır. Bu katılım sıklıkla geçmişe saygı, dayanışma çağrısı ve adaletsizlikle yüzleşme niyeti taşır; örneğin "*Join us in solidarity tomorrow... we #TakeAKnee for injustices everywhere.* [Yarın dayanışma içinde bize katıl… her yerdeki adaletsizliklere karşı #TakeAKnee diyoruz]" gibi paylaşımlar, protestonun bir anma ve direnme pratiği olarak görüldüğünü gösterir. Bu söylem, protestoyu yalnızca fiziksel bir eylem olarak değil; ırk, politika, medya ve duygu eksenlerinde kesişen, kolektif bir aciliyet duygusuyla beslenen dinamik bir direniş biçimi olarak konumlandırır.

Irksal ve Sosyal Adalet

Irksal ve Sosyal Adalet, sistemik ırkçılığın zaman ve kurumlar boyunca, özellikle siyasi, askeri ve kamusal yaşamda, nasıl sürdüğünü inceler. Paylaşımlar, protesto niyetinin çarpıtılmasına karşı çıkar; örneğin "*Even in 2016... racism is alive #StayWoke* [2016 yılında bile... ırkçılık hâlâ yaşıyor #StayWoke]" ve "*NOT THE FLAG THAT'S BEING PROTESTED AGAINST...* [PROTESTO EDİLEN ŞEY BAYRAK DEĞİL…]" gibi ifadeler, mücadelenin sembollere değil, eşitsizlik yapılarına karşı olduğunu vurgular. Irkçılığı açıkça reddeden kamu figürleri ya da "*RED, WHITE, BLUE AND BLACK TOO"* gibi medya içerikleri, dayanışma ve direnişin birer göstergesi olarak öne çıkar. Bu içerikler, tarihsel bilinç, yurttaşlık katılımı ve sürekli tetikte olma çağrısıyla ırksal adaletsizliğe karşı kolektif bir uyanıklık ve mücadele ruhunu temsil eder.

Adaletsizliğe Tepki

Adaletsizliğe Tepki kodu, sistematik baskıya, siyasi yolsuzluğa ve yurttaşlık haklarının gaspına yönelik çeşitli ama birleşik bir eleştiriyi kapsar. Bu tema altında,

elit ayrıcalıklarına ve ırksal adaletsizliklere karşı harekete geçme çağrıları öne çıkar; örneğin "*Trump and his family could save more than a billion dollars under this tax bill... #StayWoke* [Trump ve ailesi, bu vergi yasasıyla bir milyar dolardan fazla tasarruf edebilir... #StayWoke]" ve *"@Kaepernick7 has taken another stand against injustice, this time a legal battle against @NFL owners. #StayWoke* [@Kaepernick7 adaletsizliğe karşı bir duruş daha sergiledi, bu kez @NFL sahiplerine karşı yasal bir mücadeleyle. #StayWoke]" gibi paylaşımlar bu durumu yansıtır. Kullanıcılar, güncel mücadeleleri tarihsel hafıza ve kurumsal ihanetle ilişkilendirir; "*7/8s visit Attica exhibit... Putting past protests in perspective... #staywoke* [7. ve 8. sınıflar Attica sergisini ziyaret etti... Geçmiş protestoları anlamlandırmak için... #staywoke]" ifadesi, geçmiş direnişlerin bugünkü adalet arayışına ışık tuttuğunu gösterir. #*StayWoke* etiketi hem bir uyarı hem de seferberlik aracı olarak işlev görür; "*Trump's trying to stack the judicial system... #StayWoke* [Trump, yargı sistemini kendi lehine şekillendirmeye çalışıyor... #StayWoke]" ifadesi tetikte kalma çağrısı yaparken, "*If you want peace you've got to fight for justice... #StayWoke* [Eğer barış istiyorsan, adalet için mücadele etmelisin... #StayWoke]" sözü adaletin barışın ön koşulu olduğunu vurgular. Bu kod, adaletsizliklere karşı süreğen bir direniş bilincini ve eylem çağrısını temsil eder.

Seçmen Katılımı

Seçmen Katılımı kodu, yurttaşların adaletsizlikle mücadelede seçimlere katılım yoluyla artan politik bilincini yansıtır. Bu söylem, bilinçli ve bilgili bir aktivizmi teşvik eder; örneğin "*I will dedicate the next four years to educating myself even further on political issues #StayWoke* [Önümüzdeki dört yılı, siyasi konularda kendimi daha da eğitmeye adayacağım. #StayWoke]" ve "*Tomorrow is the day! Be prepared and VOTE! #BEpoliTicAllyinclined* [Yarın büyük gün! Hazırlıklı olun ve OY VERİN! #BEpoliTicAllyinclined]" gibi paylaşımlar, seçmenin kendini eğiterek sürece aktif katılımını ön plana çıkarır. Diğer tweetler, ekonomik eşitsizlik ve elit ayrıcalığını eleştirir; örneğin "*The #GOPTaxScam will make the U.S. income inequality gap exponentially worse... #staywoke #VoteThemOut* [#GOPTaxScam, ABD'deki gelir eşitsizliği uçurumunu katlanarak daha da kötüleştirecek... #staywoke #VoteThemOut]". Seçimlere katılım ise bir direniş biçimi olarak kutlanır: "*White supremacy took another blow tonight. #StayWoke DOUG JONES...* [Beyaz üstünlükçülük bu gece bir darbe daha aldı. #StayWoke DOUG JONES...]" Bu

paylaşımlar, siyasi katılımın adalet, reform ve güçlenme için hayati bir araç haline geldiğini gösterir ve seçimlerin yalnızca temsil değil, aynı zamanda direniş ve toplumsal dönüşüm alanı olduğunu vurgular.

2.3.1.3.Kimlik ve Kesişimsellik

Kimlik ve Kesişimsellik teması, bireysel ve kolektif kimliklerin ırk, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve sınıf gibi eksenlerde nasıl biçimlendiğini ve bu eksenlerin birbiriyle nasıl etkileşim içinde olduğunu inceler. Bu tema, hem egemen hiyerarşileri sorgulayan ve yapısal eşitsizlikleri açığa çıkaran Sosyal Güç ve Cinsiyet Ayrımcılığı Eleştirisi kodunu, hem de kişinin toplumsal bağlamla ilişkili olarak kendini nasıl tanımladığını ortaya koyan Kimlik Oluşumu kodunu içerir. Kesişimsel Anlatılar, marjinalleştirilmiş toplulukların birden fazla baskı sisteminden aynı anda nasıl etkilendiğini görünür kılar ve kimliğin tekil değil, çok katmanlı biçimlerde anlaşılması gerektiğini savunur. Buna ek olarak, *Woke* Bilinci, sistematik adaletsizliklere karşı gelişmiş bir farkındalık düzeyini ve toplumsal-politik gerçekliklerle eleştirel düzeyde meşgul olma zorunluluğunu temsil eder. Bu kodlar bir araya geldiğinde, kimliğin hem kişisel hem de politik bir yapı olduğunu; yalnızca bireysel deneyimlerden değil, aynı zamanda tahakküm ilişkilerine dirençten doğduğunu ve bu ilişkilerle biçimlendiğini ortaya koyar.

Tablo 5. Kimlik ve kesişimsellik alt temaları

Kodlar	**Tweet Sayısı**
Sosyal Güç ve Cinsiyet Ayrımcılığı	2
Kimlik Oluşumu	6
Kesişimsel Anlatılar (Irk, cinsiyet, cinsellik, sınıf)	17
Woke Bilinci	28
Toplam	**53**

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Sosyal Güç ve Cinsiyet Ayrımcılığı

Sosyal Güç ve Cinsiyet Ayrımcılığı kavramı, marjinalleştirilmiş seslerin toplumsal cinsiyet ve ekonomik özerklik etrafında egemen anlatılara nasıl meydan okuduğunu vurgular. Örneğin, "*My desire for economic independence is not based on materialism... you label privilege... #StayWoke* [Ekonomik bağımsızlık arzumu maddiyatçılığa dayandırmıyorum... siz buna ayrıcalık diyorsunuz... #StayWoke]" gibi paylaşımlar, bireysel geçim çabasının ayrıcalık değil zorunluluk olduğunu savunarak

ekonomik bağımsızlığın yanlış tanımlanmasına itiraz eder. Benzer şekilde, "*Everyone rails at misogynoir but we need to raise awareness for misandrazn #staywoke* [Herkes mizojinoire (Siyah kadın düşmanlığına) karşı çıkıyor ama misandrazya (erkek nefreti) konusunda da farkındalık yaratmamız gerekiyor #staywoke]" tweeti, toplumsal cinsiyet söylemini karmaşıklaştırarak görünmez önyargılara dikkat çeker ve alışıldık feminizm eleştirilerine karşılık alternatif açılımlar sunar. Bu tür müdahaleler, ayrıcalık ve baskının hem eşitsiz biçimde dağıtıldığını hem de çoğu zaman yanlış temsil edildiğini göz önüne sererek, güç ilişkilerine dair daha kapsayıcı ve eleştirel bir farkındalık geliştirilmesi gerektiğini ileri sürer.

Kimlik Oluşumu

Kimlik Oluşumu, bireylerin, özellikle Siyah toplulukların, dayatılan ya da indirgenmiş kimlik kategorilerine karşı kimliklerini nasıl yeniden tanımladıklarını ve savunduklarını merkezine alır. Örneğin "*cause our identity rlly jus a number #staywoke* [Çünkü kimliğimiz gerçekten sadece bir numaradan ibaret #staywoke]" tweeti, bireylerin kurumsal etiketlemeler aracılığıyla insanlıktan çıkarılmasını eleştirir. Diğer yandan, "*They wana label us 'black people', then #Kinfolk, let's give em some of this #BlackFolkMagic #StayWoke* [Bizi 'Siyah insanlar' diye etiketlemek istiyorlar ya, o zaman #Ailemiz, hadi onlara biraz #SiyahHalkBüyüsü gösterelim! #StayWoke]" gibi ifadeler, kültürel gururu sahiplenerek direnişi ve aidiyeti kutlar. Kimlik oluşumu, aynı zamanda eğitim ve ifade yollarıyla şekillenir; "*identity development #staywoke* [Kimlik oluşumu #staywoke]" gibi paylaşımlar bu süreci doğrudan yansıtırken, "*A strong black woman now on the unusual side of the political spectrum speaks out* [Siyasal yelpazenin alışılmadık tarafında yer alan güçlü bir Siyah kadın şimdi konuşuyor.]" gibi örnekler, siyasal ve toplumsal ajansın kimlik tanımıyla nasıl iç içe geçtiğini gösterir. Bu tweetler bir araya geldiğinde, kimliğin durağan bir etiket değil; direniş, tanınma ve öz-belirleme yoluyla sürekli biçimlenen dinamik bir süreç olduğunu ortaya koyar.

Kesişimsel Anlatılar

Bu paylaşımlar, kimliğin ırk, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve sınıf gibi kesişen deneyimlerle şekillendiğini açıkça ortaya koyar. "*Queer liberation is part of climate justice* [Queer özgürleşmesi, iklim adaletinin bir parçasıdır]" ve "*just to let y'all know*

the black lives matter movement was made by 3 beautiful and strong black women [Haberiniz olsun, Black Lives Matter hareketi üç güzel ve güçlü Siyah kadın tarafından kuruldu]" gibi ifadeler, bireysel güçlenmenin çoğunlukla sistematik mücadelelerden doğduğunu gösterir. tweetler, toplumsal statü ve kimlik üzerine yerleşik varsayımları da sorgular; örneğin "*We have to get rid of this idea that PWI's are 'better' than HBCU's... a result of systematic racism* [Beyazların çoğunlukta olduğu üniversitelerin (PWI) 'siyahî üniversitelerden' (HBCU) 'daha iyi' olduğu düşüncesinden kurtulmalıyız... bu, sistematik ırkçılığın bir sonucudur]" ifadesi, kurumsallaşmış ırkçılığın eğitim algısındaki etkilerini eleştirir. Dahil edilme ve görünürlük talepleri çoğu zaman kutlayıcı bir tonla ifade edilir; "*#SupportTheDreamsOfYoungGirlsOfColor*" gibi. Bazı tweetler mizah ve hiciv yoluyla eleştiri sunar; örneğin "*you only lab with dudes whose names start with 'S'... #AlphabetRacism* [Sadece ismi 'S' harfiyle başlayan adamlarla ortaklık yapıyorsun... #AlfabeIrkçılığı]", mikro düzeydeki dışlayıcı eğilimleri hicveder. Bir bütün olarak bu paylaşımlar, kesişimsel kimlik çizgileri boyunca görünürlük, dayanışma ve eşitliği savunur; kimliği yalnızca bireysel değil, kolektif direnişle örülen bir yapı olarak sunar.

Woke Bilinci

Bu paylaşımlar, bireylerin gündelik deneyimleri ırksal, politik ve tarihsel bilinç süzgecinden geçirerek yorumladığı yükseltilmiş bir eleştirel farkındalık hâlini yansıtır. "*All Lives Matter can't matter until BLACK LIVES MATTER* [Siyah hayatlar değerli olmadan, tüm hayatlar değerli olamaz]" gibi ifadeler, bu bakış açısının temel ilkelerinden birini ortaya koyar: evrensel eşitliğin, önce marjinalleştirilmiş hayatların tanınmasından geçtiği anlayışı. Kullanıcılar popüler kültür ile sistem eleştirisi arasında bağlantılar kurar; örneğin "*Goku uses his Saiyan privilege to defeat enemies of color* [Goku, renkli düşmanları yenmek için Saiyan ayrıcalığını kullanıyor]" paylaşımı, çizgi film temsilleri üzerinden ırksal ayrıcalığı hicveder. Medya, eğitsel bir araç olarak da değerlendirilir; "*sooo 'Bright'... displays the corruption and racism that still goes on today* [Yaniii 'Bright'... bugün hâlâ süren yolsuzluğu ve ırkçılığı gözler önüne seriyor]" ifadesinde olduğu gibi, film içerikleri güncel adaletsizliklerle ilişkilendirilir. "*stay aware of things that happen around you socially and politically* [Etrafında olup biten sosyal ve siyasi olayların farkında ol]" gibi paylaşımlar ise bu bilincin çağrısını özetler: toplumsal adaletsizlikler karşısında kayıtsız kalmamak, sürekli uyanık ve

eleştirel olmak gerekir. Bu söylem, *woke* bilinci kavramını temellendirir; bireysel farkındalığın kolektif direnişin ön koşulu olduğunu vurgular.

2.3.1.4. Eleştirel Bilinç ve Karşıt Söylemler

Bu tema, egemen iktidar yapılarına ve bu yapıları sürdüren kültürel anlatılara yönelik çok boyutlu bir etkileşim yelpazesini kapsar. İçeriğinde yer alan Aktivizm, Dayanışma ve Kolektif Ses, kolektif direnişi ve topluluk inşasını vurgularken; Toplumsal İktidar Yapılarının Farkındalığı, sistemik hiyerarşilerin ve bu yapıların bireyler ve gruplar üzerindeki etkisinin sorgulanmasına odaklanır. Farkındalık ve Uyanış, bireyin politik ve toplumsal bilinçlenme sürecini ifade ederken; Söylem ve Kültürel Anlatı Eleştirisi ile Kurumsal Önyargı Eleştirisi, medya, eğitim ve yönetişim gibi ideolojik alanlarda yerleşik eşitsizlikleri ifşa eder. Ayrıca, Ayrıcalık, Kimlik ve Toplumsal Konum Eleştirisi ile Kurumsal ve Yapısal Eleştiri başlıkları altında, normalleştirilmiş adaletsizliklere karşı alternatif bilgi üretimi ve karşı-hegemonik pratikler ön plana çıkarılır. Bu tema, eşitsizliği sadece bireysel düzeyde değil, yapısal ve ideolojik düzeyde de kavrayan ve dönüştürmeye çalışan eleştirel bir perspektifi temsil eder.

Tablo 6. Eleştirel bilinç ve karşıt söylemler alt temaları

Kodlar	**Tweet Sayısı**
Aktivizm, Dayanışma ve Kolektif Ses	3
Toplumsal İktidar Yapılarının Farkındalığı	83
Farkındalık ve Uyanış	2
Söylem ve Kültürel Anlatı Eleştirisi	3
Kurumsal Önyargı Eleştirisi	7
Ayrıcalık Eleştirisi	48
Kimlik, Ayrıcalık ve Toplumsal Konuşlanma	4
Kurumsal ve Yapısal Eleştiri	19
Toplam	**169**

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Aktivizm, Dayanışma ve Kolektif Ses

Aktivizm, Dayanışma ve Kolektif Ses, bireylerin ortak deneyimlerden ve kolektif platformlardan güç alarak adalet talep etmelerini ve marjinalleştirilmiş sesleri yükseltmelerini yansıtır. Örneğin "*#BlackTwitter we gotta get our s**t together! #StayWoke #NoDAPL #TrumpProtest #Natives #Mexicans #OneLove* [#BlackTwitter toparlanmamız lazım! #StayWoke #NoDAPL #TrumpProtest #Natives #Mexicans

#OneLove]" gibi paylaşımlar, topluluklar ve mücadeleler arasında birlik çağrısında bulunur ve çoklu kimlikler arası dayanışmayı teşvik eder. Diğer yandan "*Why Black tweets Matter by @***** #BlackTwitter #StayWoke #socialmedia #activism* [Neden Siyah Tweetler Önemlidir – @****** tarafından #BlackTwitter #StayWoke #socialmedia #activism]" gibi içerikler, dijital alanların toplumsal bilinç oluşturma ve ortak direniş geliştirme açısından kritik önemini vurgular. Bu söylem, sosyal medyayı yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda direnişin, taleplerin ve sınırları aşan dayanışmanın inşa edildiği bir aktivizm mekânı olarak tanımlar. Irksal, kültürel ve politik sınırlar arasında köprü kurarak değişim için kolektif eylem üretme kapasitesine işaret eder.

Toplumsal İktidar Yapılarının Farkındalığı

Toplumsal İktidar Yapılarının Farkındalığı, ırkçılık, ayrıcalık ve kurumsal önyargı gibi sistematik güçlerin toplumsal normları ve bireysel yaşamları nasıl şekillendirdiğine dair bilinçli bir farkındalığı kapsar. Bu tema, tarihin, politikanın ve medyanın eşitsizliği nasıl sürdürdüğünü eleştirel biçimde incelemeyi gerektirir. Örneğin "*The system is corrupt people. They ALLOW and/or JUSTIFY, privileges for certain groups* [Sistem yozlaşmış, arkadaşlar. Belirli gruplar için ayrıcalıklara İZİN VERİYOR ya da BUNLARI MEŞRULAŞTIRIYORLAR.]" gibi ifadeler, belirli gruplar lehine işleyen ayrıcalıkların meşrulaştırılmasına dikkat çeker. Benzer şekilde, "*To be woke is to be aware… of how social injustice is threaded through the experience of being a black person in America* ['Woke' olmak, farkında olmak demektir… Amerika'da Siyah bir birey olmanın deneyimine işlemiş sosyal adaletsizliklerin bilincinde olmak]" paylaşımı, Siyah Amerikalıların yaşam deneyimlerine gömülü olan yapısal adaletsizliklere karşı uyanık olma çağrısıdır. Bu farkındalık, edilgen kabulleri sorgular; hesap verebilirlik, öz-eleştiri ve yapısal baskıya karşı kolektif direnişi teşvik eder. Böylece, bireylerin yalnızca bilgi sahibi olmaları değil, aynı zamanda dönüşüm için harekete geçmeleri de hedeflenir.

Farkındalık ve Uyanış

Bu kavram, artan politik ve toplumsal farkındalıkla biçimlenen kişisel bir dönüşümü ifade eder. Bireyin ayrıcalık, iktidar ve adaletsizlik sistemlerini tanıması ve bu yapılar karşısında bilinçli bir duruş geliştirmesiyle ilgilidir. Örneğin "*Woke is word*

that defined me 2017! This year has been about 'calling out' people on #whiteprivilege… [2017'de beni tanımlayan kelime 'woke' oldu! Bu yıl, insanları #whiteprivilege (beyaz ayrıcalığı) konusunda yüzleştirmekle geçti…]*"* gibi paylaşımlar, aktivist değerlerin içselleştirildiğini ve pasif farkındalıktan aktif direnişe geçildiğini gösterir. Benzer şekilde, "*Always know the #truth as an American always #staywoke #politicallyaware* [Bir Amerikalı olarak daima #truth (gerçeği) bil, her zaman #staywoke ve #politicallyaware ol]" tweeti, politik uyanıklığın ve eleştirel farkındalığın sürekliliğini vurgular. Bu tür ifadeler, Farkındalık ve Uyanış temasını yalnızca entelektüel bir fark ediş süreci olarak değil, aynı zamanda etik bir yüzleşme ve yurttaşlık sorumluluğu temelinde şekillenen bir uyanış olarak çerçeveler. Bu uyanış, bireyi hem kişisel hem de kolektif adalet mücadelesinde daha etkin bir özneye dönüştürür.

Söylem ve Kültürel Anlatı Eleştirisi

Söylem ve Kültürel Anlatı Eleştirisi, toplumda yaygın biçimde kabul gören mitleri ve bu mitleri sürdüren dili sorgular. Bu kavram, Amerikan Rüyası gibi erdemle ödül arasındaki bağlantıyı vaat eden meritokratik idealleri eleştirir ve çoğulculuğu ya da muhalefeti bastıran toplumsal normları mercek altına alır. Örneğin "*Tell me about the so called 'American Dream' but Yet You won't tell me…* [Bana sözde 'Amerikan Rüyası'ndan bahsediyorsun ama… yine de bana gerçeği söylemiyorsun…]" gibi paylaşımlar, ideolojik çelişkileri doğrudan sorgular. Ayrıca, politik farkındalığın sıklıkla aşırı ya da rahatsız edici olarak etiketlenmesine dikkat çeken "*Oh man mahreen you're so political* #StayWoke [Aman Tanrım; Mahreen, ne kadar da politiksin #StayWoke]" gibi ifadeler, bilinçli olmanın norm dışı hale getirilişini ifşa eder. Diğer yandan "*WTF is social media if it's not bring people together?*[Sosyal medya, insanları bir araya getirmeyecekse ne işe yarar ki?!]" gibi tweetler, dijital platformların görünürde bağlantı kurmaya odaklı olmasına rağmen gerçek bir dayanışma yaratamamasını eleştirir. Bu söylem, kültürel anlatıların ve dilsel normların eleştirisi yoluyla toplumsal gerçekliğin inşasını yeniden düşünmeye davet eder; tek boyutlu anlatılara karşı çoğulculuk, sorgulama ve karşı-anlatılar üretmenin önemini vurgular.

Kurumsal Önyargı Eleştirisi

Bu kavram, politik, hukuki ve toplumsal kurumlara gömülü sistematik ayrımcılığı sorgular. Kurumsal Önyargı Eleştirisi, eşitsizliğin, ayrıcalık ve iktidar yapılarına dayanan normalleştirilmiş sistemler aracılığıyla nasıl sürdürüldüğünü ortaya koyar. Örneğin "*Out of the three that #Dee1 mentions in 'Hood Villains,' institutional racism is the biggest culprit…* [#Dee1'in 'Hood Villains' parçasında bahsettiği üç unsurdan en büyük suçlu kurumsal ırkçılık...]" paylaşımı, Amerika'nın eşitlik vaadinin gerçekleşmemişliğini ve kurumsal ırkçılığın bu durumdaki temel rolünü vurgular. Bazı tweetler, sivil eylemlere verilen tepkilerdeki ırksal çifte standardı ifşa eder; "*Y'all, WHITES go out and Protest for a F**KING HAIRCUT…* [Arkadaşlar, BEYAZLAR lanet bir SAÇ KESİMİ için bile sokağa çıkıp protesto ediyor...]*"* ifadesi, beyaz protestoculara yönelik hoşgörünün, siyah toplulukların hak talepleriyle kıyaslandığında ne denli çarpıcı olduğunu gösterir. Diğer paylaşımlar ise adaletin seçici uygulanışını sorgular; "*Ppl believe claims about sex harassment (white women) but ? claims about racism (black ppl)* [İnsanlar cinsel tacizle ilgili iddialara (beyaz kadınlar) inanıyor ama ırkçılıkla ilgili iddialara (Siyahlar) gelince şüphe duyuyorlar.]", beyaz kadınların iddialarına duyulan inancın, siyah bireylerin ırkçılık deneyimlerine kıyasla daha hızlı kabul gördüğüne dikkat çeker. Bu söylem, adalet sistemlerinin yüzeyde tarafsız görünse de gerçekte nasıl ırksal önyargılarla çalıştığını göstererek, dönüşüm talebini yapısal bir düzeye taşır.

Ayrıcalık Eleştirisi

Ayrıcalık Eleştirisi kavramı, ayrıcalığın genellikle görünmez biçimde işlediğini ve egemen grupları avantajlı kılarken marjinalleştirilmiş grupları dışladığını vurgular. Bu yapı çoğu zaman fark edilmeden sürdürülür ve sorgulanmaz. Örneğin "*Please understand that privilege is real. Institutional Racism is real…* [Lütfen anlayın ki, ayrıcalık gerçektir. Kurumsal ırkçılık da gerçektir…]" gibi tweetler, ayrıcalığın ve kurumsal ırkçılığın somut gerçeklikler olduğunu hatırlatarak, inkârcı yaklaşımlara karşı durur. Benzer şekilde, "*Being white people to admit to systemic white supremacy…* [Beyaz insanların sistematik beyaz üstünlüğünü kabul etmesini sağlamak...]*"* paylaşımı, beyaz üstünlüğünün sistemsel boyutunun kabul edilmesinin zorluğunu ortaya koyar. "*White Supremacy is in the language. Masters of manipulating perception.* [Beyaz üstünlükçülük dilin içinde. Algıyı yönlendirme

ustaları.]*”* gibi ifadeler ise dil ve söylemin ayrıcalıklı yapıları nasıl yeniden ürettiğini gösterir. Bu eleştiriler, toplumda hâkim olan inkâr kültürüne karşı hesap verebilirlik çağrısı yapar ve ayrıcalığın normalleştirilmiş hâlinin sorgulanmasını teşvik eder. *Stay woke* çağrısı bu bağlamda, yalnızca uyanık kalma değil, aynı zamanda ayrıcalığın tanınması ve bu eşitsizliklerin telafisi için harekete geçme talebi olarak öne çıkar.

Kimlik, Ayrıcalık ve Toplumsal Konuşlanma

Kimlik, Ayrıcalık ve Toplumsal Konuşlanma kavramı, bireylerin kimliklerini ve bu kimliklerin ayrıcalık ya da ayrımcılık sistemleriyle nasıl kesiştiğini analiz eder. Bireylerin toplumsal konumları, ırk, cinsiyet, sınıf, cinsel yönelim gibi, sisteme dair algılarını ve deneyimlerini şekillendirir. Örneğin "*I have more identity than just my veganness...* #staywoke [Kimliğim sadece veganlığımdan ibaret değil... *#staywoke*]" tweeti, kimliğin yalnızca görünür ya da tekil bir özelliğe indirgenemeyeceğini vurgular ve kesişimselliğe işaret eder. Ayrıcalık eleştirisi kimi zaman mizahla yapılır; "*Substitute POC for mom, institutions for the living room…* [POC yerine "anneyi", kurumlar yerine de "oturma odasını" koy...]*”* paylaşımı, beyazların toplumsal ayrıcalıklar karşısındaki yalıtılmış konumlarını hicveder. Diğer paylaşımlar ise içselleştirilmiş ırkçılıkla yüzleşir; "*when a person of color defends racism... you're just as bad* [Bir renkli kişi ırkçılığı savunduğunda... en az onlar kadar kötüsün.]" ifadesi, baskıcı sistemlere maruz kalan bireylerin, bu sistemleri savunarak yeniden ürettiklerine dikkat çeker. Bu söylemler, toplumsal hiyerarşileri sorgular ve bireylerin kendi konumlarıyla ilgili daha derin bir farkındalık geliştirmeye davet eder. Kimlik, yalnızca bireysel bir özellik değil; aynı zamanda güç ilişkileri içinde sürekli olarak şekillenen, etkileşimsel bir pozisyon olarak ele alınır.

Kurumsal ve Yapısal Eleştiri

Kurumsal ve Yapısal Eleştiri kategorisi, iktidarın nasıl hukuki, politik ve eğitsel yapılara gömülü olduğunu açığa çıkarır. Bu ifadeler, eşitsizliğin tesadüfi değil, sistemli ve kurumsal olarak üretildiğini vurgular. Örneğin "*The education of a Black child is an inherently political act* [Siyah bir çocuğun eğitimi, doğası gereği politik bir eylemdir.]" tweeti, siyah çocukların eğitiminin bile başlı başına bir direniş alanı ve politik eylem olduğunu ortaya koyar. Benzer şekilde, "*Sessions is rolling back important Obama-era policies…* [Sessions, Obama dönemine ait önemli politikaları

geri alıyor…]" paylaşımı, önceki politik kazanımların sistematik biçimde geri alınışını eleştirir. "*The devil is not in the details he's out front waving symbols…* [Şeytan ayrıntılarda değil; önde, simgeler sallayarak duruyor...]" gibi paylaşımlar, sembollerin ve politikaların baskıcı yapıların meşrulaştırılmasında nasıl kullanıldığını sorgular. Öte yandan, "*Corrections Corporation of America rebrands. Same oppression…* [Corrections Corporation of America isim değiştiriyor. Aynı baskı devam ediyor...]" tweeti, kurumların yalnızca isim ve imaj değişikliğiyle yapısal baskıları sürdürdüğünü, özde bir dönüşüm yaşanmadığını ifşa eder. Bu söylem, tarihsel olarak dışlanan grupların marjinalleştirilmesini sürdüren yapısal mekanizmaları ele alır ve adaletin sadece bireysel değil, köklü kurumsal dönüşümler gerektirdiğini savunur.

2.3.1.5. Muhalefet ve Zıtlık

Muhalefet ve Zıtlık teması, dijital alanda #StayWoke söylemine yönelik karşı çıkışları, eleştirileri ve yeniden anlamlandırmaları kapsar. Bu tema, kamusal ve politik söylemdeki gerilimleri görünür kılarak, aktivist dilin nasıl sorgulandığını, araçsallaştırıldığını ya da değersizleştirildiğini ortaya koyar. '*#StayWoke*'a Yönelik Karşıt Söylem, terimin meşruiyetine, samimiyetine veya siyasallaşmış doğasına yönelik doğrudan eleştirileri içerir. Kullanıcılar, *#StayWoke*'un zamanla anlam kaybına uğradığını veya elit bir anlatıya dönüştüğünü savunur. '*#StayWoke*' Söylemine Yönelik Alaycılık, söylemi küçümseyen, alaya alan ya da aşırı basitleştiren ifadeleri kapsar. Bu tür tweetler, kavramın kökenindeki aktivist ciddiyetin göz ardı edilerek popülerleştiği yönünde bir eleştiri içerir. Kurumlara Güvensizlik ve Siyasi İroni, yöneticilere, yasalara ve sistemin temsilcilerine karşı duyulan hayal kırıklığını ve güven kaybını ifade eder. Bu tür içerikler, seçim vaatleri, adalet sistemindeki tutarsızlıklar ya da siyasi figürlerin ikiyüzlülükleriyle dalga geçer. Dış Güçler, demokratik süreçlerin dış güçler tarafından baltalandığına dair endişeleri içerir. Bu bağlamda, #StayWoke söylemi, yalnızca içsel bir farkındalık çağrısı değil, aynı zamanda küresel tehditlere karşı uyanık olma çağrısı olarak yeniden konumlandırılır. Son olarak, Politik Dikkat Dağıtma, medya ve siyasal gösterilerin esas meselelerden nasıl dikkat saptırdığını eleştirir. Kullanıcılar, toplumsal adaletsizlik gibi yapısal sorunların görünürlüğünü engelleyen dikkat dağıtıcı manevralara dikkat çeker. Bu kodlar bir araya geldiğinde, dijital kamusal alanlarda #StayWoke söylemine yönelik

direnişin, alayın ve yeniden çerçevelemenin çok katmanlı doğasını yansıtarak, eleştirel düşüncenin ve siyasal memnuniyetsizliğin ifadesine dönüşür.

Tablo 7. Muhalefet ve zıtlık alt temaları

Kodlar	**Tweet Sayısı**
#*StayWoke*'a Yönelik İtirazlar	19
Kurum Güvensizliği	1
Dış Güçler	1
Siyasi İroni	1
#*StayWoke*'a Yönelik Alaycılık	27
#*StayWoke*'a Yönelik Karşıt Söylem	6
Politik Dikkat Dağıtma	1
Toplam	**56**

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

#StayWoke'a Yönelik İtirazlar

#*StayWoke*'a Yönelik İtirazlar başlığı, #StayWoke etiketinin ideolojik bir çatışma alanına dönüştüğünü ve kullanıcıların bu söyleme yönelik memnuniyetsizliklerini nasıl dile getirdiklerini inceler. Kullanıcılar, terimin içinin boşaltıldığını, politik çıkarlar için kullanıldığını ya da çelişkili biçimde uygulandığını öne sürerek kavramın meşruiyetini sorgularlar. Bazıları #*StayWoke*'u anlamsız bir moda sözcüğü olarak değerlendirir; örneğin "*Concise summary of the politically motivated bandying about of this buzz word. It is absolutely Orwellian* [Bu moda terimin siyasi amaçlarla ortalıkta dolaştırılması tam anlamıyla Orwell-vari.]" paylaşımı, bu söylemin otoriter ve manipülatif bir hal aldığı yönündeki eleştiriyi yansıtır. Diğer kullanıcılar ise etiketi ikiyüzlülükle suçlar; "*Obama encouraged racism #staywoke these hoodlings are racist* [Obama ırkçılığı teşvik etti #staywoke, bu mahalle serserileri ırkçı.]" tweeti, terimin kimin için ve ne zaman kullanıldığına dair ideolojik çelişkileri açığa çıkarır. Ayrıca #*StayWoke*'un fazla duyarlılıkla ya da "aşırı alınganlıkla" karıştırıldığı yönünde de eleştiriler görülür; "*#StayWoke confused with being #sensitive...* [#StayWoke olmak, #duyarlı olmakla karıştırılıyor...]" gibi ifadeler, söylemin duygusal tepkilere indirgenmesini sorunsallaştırır. Bu söylemsel karşı çıkışlar, dijital aktivizmde dilin, siyasi otantikliğin ve meşruiyetin nasıl sorgulandığını gösterir. #StayWoke etrafındaki bu gerilim, dijital kamuoyunda yalnızca aktivist bir çağrı değil, aynı zamanda kim tarafından, ne amaçla ve nasıl kullanıldığına bağlı olarak mücadele edilen bir söylem alanı haline gelmiştir.

Kurum Güvensizliği

Bu alt tema, kurumsal otoriteye yönelik hayal kırıklığını ve sistemsel ihlallerin sürekli olarak toplumsal adaletin önünde bir engel oluşturduğunu dile getiren söylemleri kapsar. Aktivist söylemde bu güvensizlik, yalnızca anlık tepkilerle sınırlı kalmaz; kurumsal yapıların uzun vadeli güven kaybını temsil eden bir eleştiri biçimine dönüşür. Örneğin "*As usual the sss continue to undermine the rule of law* [Her zamanki gibi SSS, hukuk düzenini baltalamaya devam ediyor.]" ifadesi, hukukun üstünlüğüne yönelik sistematik saldırıları vurgularken, bu ihlalleri adalet, güvenlik ve güçlenme mücadelesiyle ilişkilendirir. Bu tür ifadeler, özellikle kolluk kuvvetlerinin kötüye kullanımına işaret ederek, kurumsal işleyişin vatandaş haklarını tehdit eden yapısal bir tehlike olduğunu savunur. *#JusticeForAll, #FightInequality* ve #StayWoke gibi etiketler, yalnızca tepki değil, aynı zamanda tetikte olma ve reform talebini dile getiren çağrılardır. Bu söylem, kurumsal ihmalin ötesinde kolektif direnişin inşa edilmesini önerir. Örneğin, *#WeOrganiseForKnowledgeEmpowerment* etiketi, resmî kurumların yetersizliğine karşı tabandan yükselen bilgi temelli bir örgütlenme vizyonunu ortaya koyar. Bu bağlamda, siyasi ihanet ve kurumsal güven kaybına yönelik eleştiriler, sadece kurulu düzenin eleştirisi değil; aynı zamanda alternatif dayanışma ve güçlenme yollarının arayışı olarak konumlanır. Bu da dijital aktivizmin, kurumsal meşruiyeti sorgulayan ama aynı zamanda dönüştürücü bir alan olarak işlev gördüğünü gösterir.

Dış Güçler

Bu alt tema, iç siyasetteki yabancı müdahalelere yönelik toplumsal kaygıları ve bu müdahalelerin demokratik meşruiyeti nasıl tehdit ettiğine dair eleştirel farkındalığı yansıtır. Bu söylem, ulusal egemenliğin yalnızca iç dinamiklerle değil, aynı zamanda dış güçlerin etkisiyle de şekillendiğini vurgular. Örneğin "*While y'all are protesting Trump being elected..... Russia is rejoicing. Nobody else, nowhere else.... Just Russia* [Siz Trump'ın seçilmesini protesto ederken... Rusya bayram ediyor. Başka hiç kimse, hiçbir yerde değil... Sadece Rusya.]" paylaşımı, 2016 ABD seçimlerinin sonucunda özellikle Rusya'nın memnuniyet duyması üzerinden, bu sonucun arkasında jeopolitik çıkarların etkili olduğu imasını taşır. Bu ifade, seçim sürecinin dış aktörlerce manipüle edilmiş olabileceğine dair geniş çaplı kuşkuların dijital ortamda nasıl dillendirildiğini gösterir. Bu tür içerikler, yalnızca seçim sonuçlarına değil; aynı zamanda halkın bilgisi, rızası ve kontrolü dışında şekillenen

küresel etkilere karşı uyanık kalma çağrısıdır. #StayWoke etiketi burada, görünmeyen ya da göz ardı edilen uluslararası güç dinamiklerine karşı eleştirel bilinç geliştirme ve siyasi dikkat çağrısı olarak kullanılır. Bu söylem, dijital kamusal alanda sadece yerel adaletsizlikleri değil, aynı zamanda küresel çıkar ilişkilerinin ulusal politikaya sızma biçimlerini de görünür kılar. Böylece Dış Güçler alt teması, dijital aktivizmin sınır ötesi boyutunu ve küresel farkındalığa dayalı bir direniş söylemini temsil eder.

Siyasi İroni

Bu tema, bireyin ait hissettiği veya desteklediği siyasi çevreler tarafından hayal kırıklığına uğratılmasıyla ortaya çıkan derin bir eleştirel farkındalığı yansıtır. Bu söylem, siyasi sadakatin sistemik ırkçılıktan koruyamayacağını ve müttefik gibi görünen aktörlerin dahi baskıcı yapıları yeniden üretebileceğini açığa çıkarır. Örneğin "*LOL! The racism Donna Brazile is now suffering from the very same people she thought she was helping in rigging for Clinton.* #StayWoke [LOL! Donna Brazile'in şimdi maruz kaldığı ırkçılık, Clinton için hile yaparken yardım ettiğini sandığı aynı insanlardan geliyor. #StayWoke]" paylaşımı, bir zamanlar birlikte hareket edilen kişiler tarafından maruz kalınan ırkçılığın, siyasi sadakatle örtülemeyeceği yönündeki ironik bir gözlemi ortaya koyar. Bu ifade, "bizden olanlar" arasında da eşitsizlik ve dışlayıcılığın var olabileceğini göstererek, müttefikliğin sorgulanmasını teşvik eder. Bu söylemde #StayWoke etiketi, yalnızca dışsal güçlere karşı değil, aynı zamanda içsel çelişkilere ve ilişkilerdeki kör sadakatlere karşı da uyanık olmayı temsil eder. İçeriden gelen ihanetin ifşası, yalnızca kişisel hayal kırıklığını değil, sistemin derinliklerine sinmiş yapısal sorunları da açığa çıkarır. Sonuç olarak, bu alt tema aktivist söylemin içsel eleştiri yönünü temsil eder; ideolojik aidiyetin sorgulanması, sadakatin değil adaletin merkezde olduğu yeni politik bilinç biçimlerinin oluşmasına zemin hazırlar.

#StayWoke'a Yönelik Alaycılık

#StayWoke'a Yönelik Alaycılık teması, #StayWoke söyleminin aşırı kullanımı ve anlamının sulandırılmasına yönelik artan şüpheciliği ve alaycı yaklaşımı yansıtır. Bu tür ifadeler, kavramın kökenindeki aktivist ciddiyetin kaybolduğuna, söylemin giderek boş bir sosyal medya klişesine dönüştüğüne işaret eder. Örneğin "*This dude asked me if I knew how to format a paper in APA style... #StayWoke* [Bu adam bana

APA stilinde bir metni nasıl formatlayacağımı bilip bilmediğimi sordu... #StayWoke]*"* tweeti, etiketi gündelik ve önemsiz bir bağlamda kullanarak, onun orijinal siyasal anlamından kopuşunu hicveder. Benzer şekilde, "*Sometimes I get a burnt corn pop in my cereal and I toss it out. Is that racist? #cornpoplivesmatter #spreadawareness #staywoke* [Bazen mısır gevreğimde yanmış bir Corn Pop çıkıyor ve onu çöpe atıyorum. Bu ırkçılık mı? #cornpoplivesmatter #spreadawareness #staywoke]" paylaşımı, ırksal duyarlılık söylemlerini alaya alarak, #StayWoke'un ironik biçimde anlamsızlaştırılabileceğini gösterir. Bu paylaşımlar, özellikle "performative *wokeness*" yani yalnızca görünüşte duyarlı davranışlar sergileyen ama gerçek değişim için çaba göstermeyen birey ve kurumlara yönelik bir tepki olarak okunabilir. Etiketin siyasal içeriğinin boş bir imaj üretim aracına dönüşmesi, onu hedef alan mizahi eleştirilerin temelini oluşturur. Sonuç olarak, bu alt tema, aktivist söylemin toplumsal meşruiyetini sorgulayan, bazen küçümseyen ama aynı zamanda bu söylemin araçsallaştırılmasına dair haklı bir eleştiri barındıran dijital ironi biçimidir. Bu, adalet çağrılarının yüzeysel popülerlik uğruna araçsallaştırılmasına karşı yöneltilmiş eleştirel bir farkındalık biçimi olarak okunabilir.

#StayWoke'a Yönelik Karşıt Söylem

Bu alt tema, #StayWoke söylemine yönelik ideolojik ve kültürel temelli itirazları içerir. Bu eleştiriler, kavramın yanlış uygulandığını, aşırı kullanıldığını ya da abartıldığını savunarak, söylemin orijinal amacından saptığını öne sürer. Örneğin "*I think if you're active on Twitch that's medical appropriation. People with Tourettes had it first. Stay woke!* [Bence Twitch'te aktifsen bu tıbbi bir sahiplenme olur. Tourette sendromu olanlar önce yapıyordu. Uyanık kal!]" gibi ifadeler, sosyal adalet savlarının kapsamının abartılı hale geldiği ve ciddi meselelerin hafifletildiği yönünde hicivli bir eleştiri sunar. Bu tür içerikler, toplumsal duyarlılığın sınırlarını genişleten söylemleri alaya alarak, onları ciddiyetsizleştirir. Diğer paylaşımlar ise #StayWoke'u liberal aktivizmin sembolü olarak konumlandırarak, bu söylemi toplumsal huzursuzlukların kaynağı olarak çerçeveler. Örneğin *"@realDonaldTrump isn't destroying the country.... #UberLiberals at #TrumpProtest #TrumpRiots are* [@realDonaldTrump ülkeyi yok etmiyor... Onu yok edenler #TrumpProtest ve #TrumpRiots'taki aşırı liberaller (#UberLiberals)]" paylaşımı, sistematik sorunlar yerine protestocuları hedef alarak, "uyanıklık" söylemini bölücü, aşırı ve etkisiz olarak gösterir. Bu eleştiriler,

wokeness'ı ilerici bir farkındalık biçimi olarak değil, sahte duyarlılık, dikkat dağıtma ya da ideolojik gösteriş olarak yeniden çerçeveleyen karşıt bir duruşu temsil eder. Bu söylem, dijital kamusal alanda #StayWoke'un meşruiyetine yönelik çok katmanlı tartışmaların bir parçası olarak okunabilir ve terimin hem sembolik gücünü hem de zayıflayan etkisini anlamaya katkı sağlar.

Politik Dikkat Dağıtma

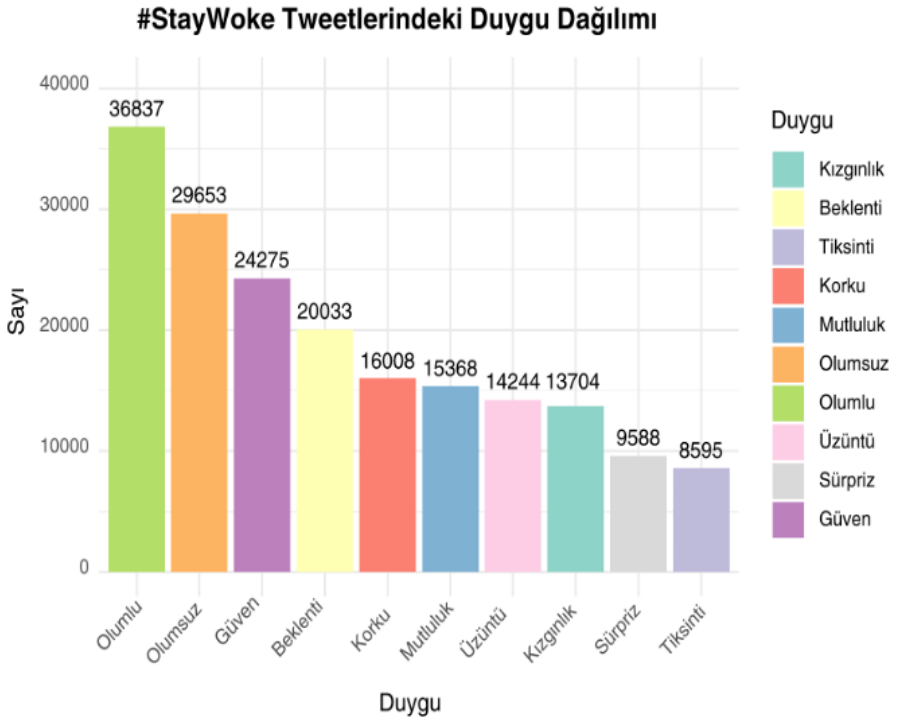
Politik Dikkat Dağıtma teması, politik gösterilerin ve medya manipülasyonunun toplumsal dikkat dağınıklığına yol açtığını esprili ve alaycı bir dille ifade eder. Bu söylem, #StayWoke etiketini yeniden çerçeveleyerek farkındalık çağrısının dahi sistemin dikkat saptırıcı mekanizmaları tarafından araçsallaştırılabileceğini ima eder. Örneğin "*All this political talk is a plot designed to take your focus away from the fact Chappelle is hosting SNL this weekend!* [Bütün bu siyasi muhabbetler, dikkatinizi bu hafta sonu Chappelle'in SNL sunucusu olacağı gerçeğinden uzaklaştırmak için kurulmuş bir oyun]" tweeti, görünürdeki siyasi tartışmaların arkasında gerçek meselelerden uzaklaştırma niyeti olabileceğini mizahi bir şekilde dile getirir. Burada #StayWoke, yalnızca bir uyarı değil, aynı zamanda farkındalığın bile saptırılabileceğine dair ironik bir eleştiri aracı haline gelir. Bu yaklaşım, medya ve eğlence kültürünün, derin toplumsal eşitsizliklerin üstünü örtmede nasıl rol oynayabileceğine dair eleştirel bir bakış sunar. Politik Dikkat Dağıtma, dijital kamusal alanda ciddi meselelerin popüler içerikler ve spekülatif gündemler yoluyla nasıl marjinalleştirildiğine dair bir farkındalık üretir. Sonuç olarak, bu tema, dikkat ekonomisinin işleyişine dair alaycı bir bilinç geliştirerek, izleyicileri hem medyaya hem de kendi dikkat süreçlerine karşı uyanık kalmaya çağırır.

2.3.2. #StayWoke Etiketi İçeriklerinin Sosyolojik Duygu Analizi

Sosyal medya, çağdaş toplumsal hareketlerin hem doğasını hem de görünürlüğünü radikal biçimde dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, yalnızca iletişim araçlarının değişimiyle sınırlı kalmayıp, kolektif duyguların da dolaşıma girdiği melez bir kamusal alan üretmiştir. "#StayWoke" etiketi bu bağlamda incelendiğinde, yalnızca bir farkındalık çağrısı değil, aynı zamanda duygusal bir performans alanı işlevi de gördüğü anlaşılmaktadır. Dijital aktivizm bu yönüyle, bireylerin hem bilişsel hem de duygusal yönelimlerini kapsayan çok boyutlu bir pratik haline gelmiştir.

Hashtag etrafında üretilen söylemler, yalnızca bilgi sunmakla kalmaz, aynı zamanda duyguların dile gelmesini ve politik anlam kazanmasını da sağlar. Bu doğrultuda, nitel analizin yanı sıra bütüncenin tamamına bir bakış açısı sunmak adına çalışmanın genel bütüncesinde yer alan 51.219 tweete duygu analizi yapılmıştır. Syuzhet ve NRC duygu sözlükleri ile gerçekleştirilen analizlerde, toplam tweetlerde en yüksek frekansta karşılaşılan duygular sırasıyla pozitiflik, güvensizlik, beklenti ve korku olarak belirlenmiştir. Özellikle "positive/olumlu" (36.837) ve "negative/olumsuz" (29.653) etiketleri arasındaki denge, dijital söylemin kutupsallaşmış doğasını yansıtmaktadır. Bu, post-truth (hakikat sonrası) çağda bilginin değil, duyguların önceliklendiği bir iletişim biçimine işaret etmektedir. Ayrıca "trust" (güven) ve "anticipation" (beklenti) gibi gelecek odaklı duyguların sıklığı, kullanıcıların yalnızca geçmişe ya da şimdiye değil, aynı zamanda dönüşüm arzusuna dayalı bir gelecek tahayyülüne de yöneldiklerini göstermektedir. Bu durum, dijital söylemin yalnızca tepkisel değil, aynı zamanda tahayyül edici ve inşa edici bir boyutu olduğunu ortaya koyar.

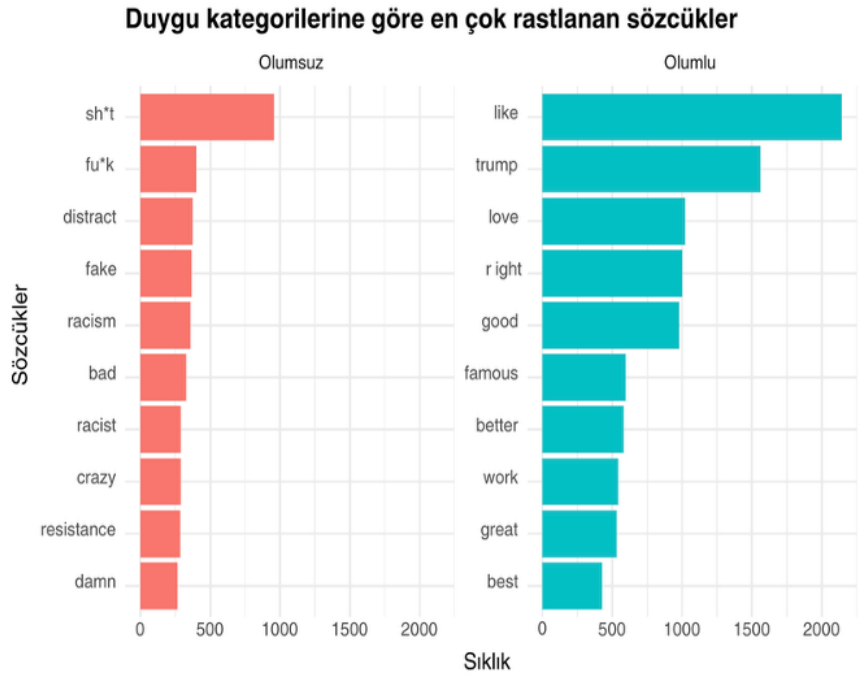
Şekil 1. #StayWoke tweetlerinin duygu dağılımı

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Tweetlerdeki duyguların zamanla değişimini analiz edildiğinde, duygusal tonun belirli dönemlerde yoğunlaştığını ve özellikle toplumsal kırılma anlarında duygusal ifadelerin keskinleştiğini göstermektedir. 2017–2020 yılları arasında belirli dönemlerde artan negatiflik, örneğin 2020'deki Black Lives Matter protestoları bağlamında okunabilir. Bu, Andrew Pickering'in (2010) "dance of agency" kavramı ile açıklanabilir: sosyal medya kullanıcıları ve algoritmalar karşılıklı etkileşim içinde, olaylara duygusal tepki verirken aynı zamanda dijital ortamın söylemsel sınırlarını yeniden üretmektedirler. Zaman içindeki duygusal yoğunluk, algoritmaların hangi tür içerikleri öne çıkardığıyla da doğrudan ilişkilidir.

Şekil 2. #StayWoke tweetlerinde duygu kategorilerine göre en çok rastlanan sözcükler

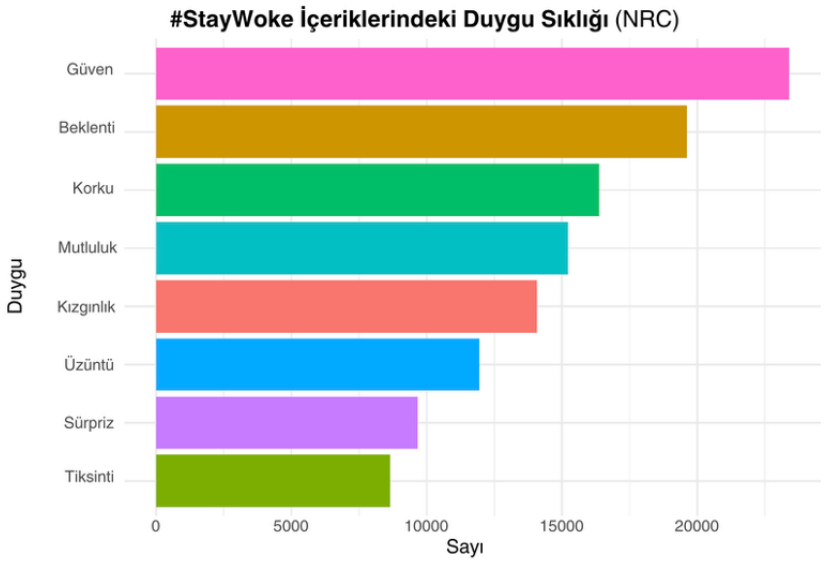

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Duygu kategorileri bağlamında en sık rastlanan kelimelerin dağılımı da analizin anlam katmanlarını derinleştirmektedir. "*Positive/olumlu*" kategorisinde "*great/harika*", "*work/iş*", "*love/sevgi*", "*good/iyi*" gibi olumlu çağrışımlar taşıyan sözcükler yer alırken, "*negative/olumsuz*" kategorisinde "*racist/ırkçı*", "*fake/sahte*", "*f**k*", "*s**t*" gibi doğrudan öfke, ayrımcılık ve hayal kırıklığına gönderme yapan terimler öne çıkmaktadır. Bu sözcükler, hem bireysel deneyimlerin hem de kolektif adalet taleplerinin dilde nasıl cisimleştiğine dair önemli ipuçları sunar. Özellikle "*racism/ırkçılık*", "*resistance/tepki*" ve "*justice/adalet*" gibi kelimeler, etiketin

söylemsel çekirdeğini oluşturan temaların başında gelmektedir. NRC sözlüğüne göre sekiz temel duygu üzerinden yapılan analiz, "*trust/güven*", "*anticipation/beklenti*", "*fear/korku*" ve "*anger/kızgınlık*" duygularının baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu duygular arasında özellikle "*trust/güven*" ve "*anticipation/beklenti*", dijital alandaki umut ve dayanışma arzusunu temsil ederken; "*fear/korku*" ve "*anger/kızgınlık*" ise bastırılmışlık ve öfkenin dışavurumlarını yansıtmaktadır. Bu durum, dijital kimlik inşasının yalnızca rasyonel değil, aynı zamanda emosyonel temellere dayandığını göstermektedir. "*Joy/mutluluk*" ve "*surprise/sürpriz*" gibi daha olumlu duyguların daha düşük frekansta olması ise sosyal adalet mücadelesinin duygusal zemininde hâkim olan politik aciliyet duygusunun bir yansımasıdır.

Şekil 3. #StayWoke tweetlerindeki duygu sıklığı

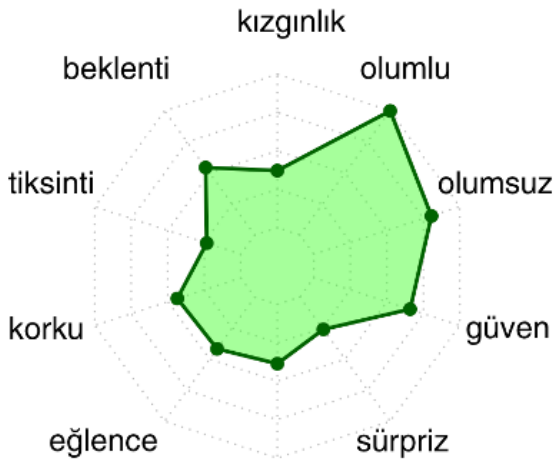

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Radar grafiği, duygular arası yoğunluk farklarını bir bakışta ortaya koyarken, pasta diyagramı pozitif ve negatif duygular arasındaki ince dengeyi çarpıcı biçimde görselleştirmektedir. Pozitif ve negatif duyguların hemen hemen eşit dağılımı (pozitif %49,9, negatif %49,9), çevrimiçi söylemin dinamik ve çelişkili yapısını yansıtmaktadır. Bu çelişki, sadece bireylerin değil, aynı zamanda kolektif yapıların da duygular arasında sürekli bir müzakere içinde olduğunu gösterir. Öte yandan kelime bulutu, duygulara eşlik eden semantik alanların haritasını sunar. "*Justice/adalet*",

"*resistance/tepki*", "*poliçe/polis*", "*fear/korku*", "*truth/doğru*" gibi anahtar terimler, söylemin politik ve etik boyutunu pekiştirir.

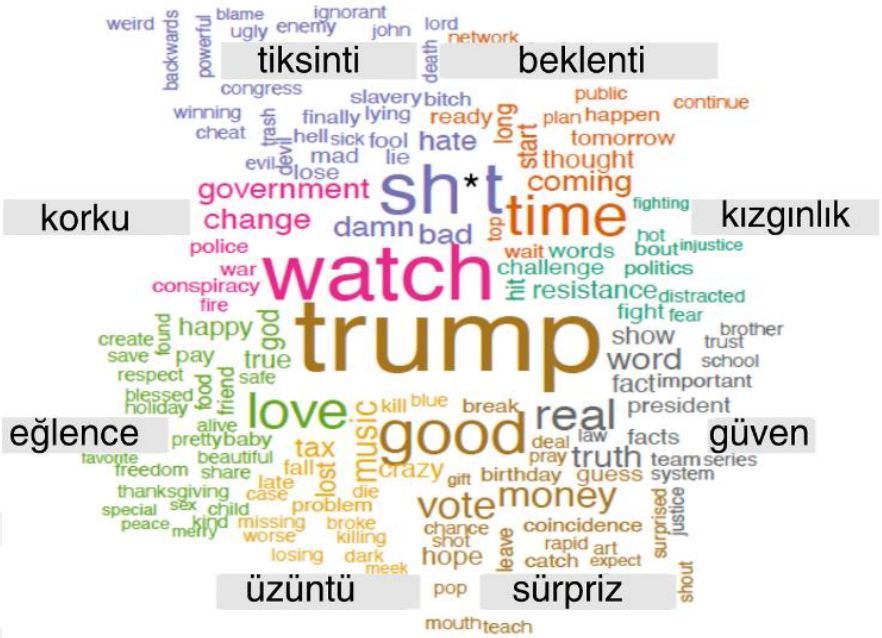
Şekil 4. #StayWoke tweetlerinin radar grafiği

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Duygu kategorileri bağlamında en sık rastlanan kelimelerin dağılımı da analizin anlam katmanlarını derinleştirmektedir. "*Positive/olumlu*" kategorisinde "*great/harika*", "*work/iş*", "*love/sevgi*", "*good/iyi*" gibi olumlu çağrışımlar taşıyan sözcükler yer alırken, "*negative/olumsuz*" kategorisinde "*racist/ırkçı*", "*fake/sahte*", "*f**k*", "*s**t*" gibi doğrudan öfke, ayrımcılık ve hayal kırıklığına gönderme yapan terimler öne çıkmaktadır. Bu sözcükler hem bireysel deneyimlerin hem de kolektif adalet taleplerinin dilde nasıl cisimleştiğine dair önemli ipuçları sunar. Özellikle "*racism/ırkçılık*", "*resistance/tepki*" ve "*justice/adalet*" gibi kelimeler, etiketin söylemsel çekirdeğini oluşturan temaların başında gelmektedir.

Şekil 5. #StayWoke tweetlerinin sözcük bulutu

Kaynak: Araştırmacının ilgili alanyazını taraması sonucu oluşturulmuştur.

Yapılan bu çok katmanlı duygulanımsal analiz, "*#StayWoke*" etiketi etrafında gelişen dijital söylemin yalnızca bir sosyal farkındalık aracı değil, aynı zamanda duygusal bir inşa alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital platformlar, sadece bilgi ve düşünce paylaşımı için değil, aynı zamanda duyguların dolaşıma girdiği ve politikleştirildiği mekânlar haline gelmiştir. Bu bağlamda, sosyal medya kullanıcılarının dijital pratikleri, algoritmalarla birlikte şekillenen bir "*dance of agency*" (Pickering, 2010) içerisinde değerlendirilebilir. Kimlik politikalarının, hakikat sonrası dönemde sadece söylemle değil, duygular üzerinden de yapılandığı bu ortamda, dijital aktivizm artık salt bilişsel değil, aynı zamanda emosyonel bir pratiktir.

2.3.3.Tartışma

Bu çalışma, sosyal medyada gerçekleşen *woke* kimlik oluşumlarını ve bunların postkolonyal kimliklerle ilişkisini incelemek için karma araştırma yöntemini benimsemiştir. Yapılan netnografik analiz ve nicel duygu analizi sonucunda elde edilen bulgular, dijital ortamda kimliklerin nasıl şekillendiğini, yayıldığını ve dönüşüme uğradığını ortaya koymuştur. Bulguların ortaya çıkardığı temel noktalar, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan postkolonyal teori, dijital sosyoloji ve

Pickering'in "faillik dansı" kavramıyla ilişkili olarak ele alınacaktır. Çalışmada elde edilen nitel bulgular, özellikle kullanıcıların paylaşımlarının tematik analizi üzerinden incelendiğinde, sosyal medya platformlarında *woke* hareketinin dijital kimlikleri şekillendiren söylemsel dinamiklerini açığa çıkarmıştır. Toplumsal adalet ve ırk eşitliği teması altında yapılan paylaşımların yoğunluğu, *woke* hareketinin temel itici güçlerinden birini oluştururken, postkolonyal teoriyle bağlantılı biçimde sömürgecilik sonrası kimliklerin ve eşitsizliklerin günümüz dijital platformlarında yeniden üretildiğini göstermektedir. Edward Said'in "Şarkiyatçılık" kavramı ışığında düşünüldüğünde, dijital platformlardaki söylemlerin, sömürgecilik dönemindeki stereotipleri ve ötekileştirme pratiklerini güncelleyerek yeniden dolaşıma soktuğu söylenebilir. Bu bağlamda, dijital ortamların hem direniş hem de tahakkümün yeniden üretildiği melez bir "üçüncül alan" oluşturduğunu ileri süren Bhabha'nın görüşleriyle paralellik taşıdığı görülmüştür. Politik ve toplumsal aktivizm başlığı altında analiz edilen bulgular ise *woke* kimliklerin, postkolonyal kuramda sözü edilen diaspora ve melez kimliklerle benzer dinamikleri paylaştığını göstermektedir. Dijital ortamda aktivizm odaklı paylaşımlar yapan kullanıcıların söylemleri, sömürge sonrası diasporaların kendi kimliklerini inşa etme süreçlerine benzemekte ve farklı kültürel söylemlerin dijital bir ortamda karşılaşması sonucu ortaya çıkan kimlik çeşitliliğini vurgulamaktadır. Stuart Hall'un diaspora kimliklerinin sürekli yenilenen ve dönüşen doğasına dair tezleri, dijital aktivizmin biçimlendirdiği *woke* kimliklerin akışkan ve dinamik yapısına yönelik bulgularla tutarlılık göstermiştir. Kimlik ve kesişimsellik bulguları da *woke* hareketinin postkolonyal teorinin vurguladığı kimliklerin çok katmanlı ve kesişimsel doğasını yeniden ürettiğini göstermektedir. Özellikle cinsiyet, ırk ve sınıf eksenlerinde şekillenen dijital paylaşımlar, sömürge sonrası kimlik politikalarının günümüzde dijital platformlar aracılığıyla karmaşıklaşarak devam ettiğini ortaya koymaktadır. Spivak'ın madunların kendi seslerini duyurma konusundaki eleştirileri ile birlikte ele alındığında, sosyal medya platformlarının madun seslerin duyulmasını hem sağladığı hem de kısıtladığı görülmektedir. Özellikle algoritmik kürasyon ve doğrulama yanlılığı gibi dijital platform mekanizmalarının madun sesleri nasıl şekillendirdiği, kısmen özgürleştirdiği ve aynı zamanda kısıtladığı tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Eleştirel bilinç ve karşıt söylemler başlığı altında analiz edilen bulgular, kullanıcıların sosyal medya üzerinden egemen anlatılara karşı geliştirdikleri eleştirel tutumların ve karşı söylemlerin önemini ortaya

koymuştur. Bu durum, postkolonyal teoride dile getirilen entelektüel emperyalizm eleştirileri ile ilişkilendirilebilir. Özellikle Alatas'ın entelektüel bağımsızlık ve kendi bilgi üretim biçimlerine sahip çıkma çağrıları, dijital ortamda *woke* hareketi tarafından yaratılan söylem çeşitliliği ve eleştirel bilincin oluşumu açısından destekleyici bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda sosyal medya platformlarının entelektüel bağımsızlığı artırıcı ve alternatif bilgi üretim mekanizmalarını destekleyici rolü tartışılmıştır. Muhalefet ve zıtlık bulguları, *woke* kimliklerin sosyal medya platformlarında çatışmalı ve polarize edici bir zeminde şekillendiğini göstermiştir. Duygu analizi bulgularıyla desteklendiğinde, kullanıcıların paylaşımlarında öfke ve korku gibi negatif duyguların yaygın biçimde gözlenmesi, dijital ortamların kimlik oluşumu süreçlerinde hem olumlu mobilizasyonlar hem de duygusal kutuplaşmalar yaratabildiğini işaret etmektedir. Bu durum, Pickering'in faillik dansı kavramıyla yakından ilişkilendirilebilir; çünkü dijital platformlardaki kimlik inşa süreçlerinde insan ve teknolojik aktörlerin karşılıklı ve sürekli olarak birbirlerini etkileyen dinamikleri ortaya çıkmaktadır. Algoritmaların kullanıcı etkileşimlerini biçimlendirmesi ve kullanıcıların dijital pratiklerle algoritmaları yeniden şekillendirmesi, faillik dansının dijital platformlarda nasıl gerçekleştiğine dair zengin örnekler sunmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışmanın bulguları, dijital platformlarda oluşan *woke* kimliklerin, postkolonyal kimlik oluşum süreçleriyle önemli ölçüde kesiştiğini ve aynı zamanda farklılaştığını ortaya koymuştur. Dijital sosyolojinin kuramsal çerçevesinde incelenen bu bulgular, dijital platformların kültürel ve toplumsal kimliklerin inşasındaki kritik rolünü ve insan-teknoloji etkileşimlerinin karmaşık dinamiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, gelecekte yapılacak çalışmalarda dijital kimlik inşası, sosyal medya aktivizmi ve postkolonyal teorilerin dijital sosyoloji ile birlikte ele alınmasının önemini göstermekte ve bu alanlardaki teorik tartışmaları derinleştirecek önemli içgörüler sağlamaktadır.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma, dijital platformların ve algoritmik süreçlerin günümüz toplumunda kimlik oluşumları üzerindeki etkisini, *woke* hareketi özelinde netnografik bir perspektifle incelemiştir. Andrew Pickering'in "faillik dansı" kavramıyla şekillenen teorik çerçeve, insan ve teknolojik aktörler arasındaki karşılıklı etkileşimlerin önemini vurgularken, Matthew Jones'un ve Jeremy Rose'un "çifte faillik dansı" yaklaşımıyla da zenginleştirilmiştir. Nicel duygu analizi ve nitel tematik inceleme sonuçları göstermektedir ki *woke* kimlikler, dijital platformlar ve algoritmik etkileşimler vasıtasıyla hızla yayılmakta, sürekli dönüşmekte ve bu platformlar üzerinden güçlenmektedir. Geleneksel postkolonyal kimliklerden farklı olarak *woke* kimlikler, özellikle dijital platformlar aracılığıyla anında tepki gösterebilen, bağlamından hızlıca kopabilen ve sürekli yeniden şekillenebilen bir dinamizme sahiptir. Bu durum, kimlik oluşum süreçlerinde ciddi bir paradigmatik dönüşüme işaret eder ve literatürdeki boşluğu doldurmak açısından oldukça önemlidir. *Woke* hareketi, bu bağlamda hakikat sonrası siyasal ortamda dijital etkileşimlerin ve algoritmaların rolünü net olarak gözler önüne sermektedir. Çalışmada, Twitter ('X') gibi platformların kullanıcıların etkileşimlerini ölçerek içerikleri algoritmik olarak kürasyonlaması, *woke* söylemin yayılımında merkezi bir rol oynamıştır. Bu durum, kullanıcıların aktif katılımcı olarak içerik üretmesine olanak tanırken, aynı zamanda platformun ticari ve algoritmik yapısının söylemleri şekillendirmesine de neden olmaktadır. Dolayısıyla, *woke* hareketi dijital çağın getirdiği kimliklerin algoritmik ve etkileşimsel mekanizmalarla yeniden üretilmesi sürecine tipik bir örnek oluşturmaktadır.

Bu çalışma, çevrimiçi ortamda *#StayWoke* etiketiyle şekillenen dijital aktivizmin söylemsel ve duygusal yapısını hem nicel hem de nitel boyutlarıyla analiz etmektedir. Nicel analizde, tweet içeriklerinin duygusal dağılımlarının Syuzhet ve NRC lexicon'ları aracılığıyla belirlenmesi, kullanıcıların dijital aktivizm bağlamında sergilediği kolektif emosyonel eğilimleri ortaya koymuştur. Genel duygu dağılımında pozitif ve negatif duyguların neredeyse eşit oranda olması, dijital aktivizmin kutuplaştırıcı dinamiğini yansıtırken, spesifik duygular arasında güven (trust), beklenti (anticipation) ve korku (fear) öne çıkmıştır. Bu durum, kullanıcıların hem sistemik sorunlara karşı tepki geliştirdiğini hem de geleceğe yönelik umut ve beklenti içinde olduğunu gösterir. Nitel analiz sonuçları, NVivo programı kullanılarak belirlenen üst

ve alt temalar çerçevesinde incelendiğinde, söylemsel çeşitliliğin oldukça geniş olduğu görülmektedir. Özellikle "Toplumsal Adalet ve Irk Eşitliği", "Politik ve Toplumsal Aktivizm" ve "Kimlik ve Kesişimsellik" gibi temalar altında kullanıcıların adalet, eşitlik ve kimlik meseleleri bağlamında derin tartışmalar yürüttüğü anlaşılmaktadır. Örneğin, Black Lives Matter (BLM) hareketine dair paylaşımlarda polis şiddetine yönelik tepkiler, sistemik ırkçılık eleştirileri ve eşitlik talepleri öne çıkmıştır. Ayrıca, kesişimsel kimliklerin (ırk, cinsiyet, sınıf gibi) tanınmasına yönelik çağrılar, kimlik inşasının politik direnişle iç içe geçtiğini göstermektedir. Duygu analizinde öne çıkan "anger" (kızgınlık) ve "disgust" (tiksinti) gibi negatif yüklü duygular, sistemik adaletsizliklere karşı güçlü ve doğrudan tepki biçimlerini temsil eder. Özellikle polis şiddeti ve sistematik ırkçılığa yönelik tweetlerde bu duyguların baskın olması, kullanıcıların dijital mecrayı protesto ve direnme alanı olarak kullandığını ortaya koyar. Buna karşın, "trust" ve "anticipation" duygularının sıklığı ise kullanıcıların değişim için dijital aktivizmin etkili olabileceğine yönelik inançlarını yansıtmaktadır. Diğer yandan, nitel analizde "Eleştirel Bilinç ve Karşıt Söylemler" temasında kullanıcıların ayrıcalık ve kurumsal önyargıları sorguladığı görülürken, "Muhalefet ve Zıtlık" başlığı altında ise "*#StayWoke*" söylemine yönelik alaycılık ve eleştirel karşı çıkışlar tespit edilmiştir. Bu bulgular, hashtagin hem destekleyici hem de eleştirel söylemleri içinde barındıran karmaşık bir alan olduğunu göstermektedir. Çalışmanın etik boyutu da tartışma açısından önemlidir. Kozinets'in vurguladığı gibi, netnografik araştırmalarda etik konular belirsiz ve değişkendir. Bu çalışmada, kullanıcı kimliklerinin korunması ve Twitter'ın veri politikalarına uygun hareket edilmesiyle etik yükümlülüklerin yerine getirildiği belirtilmiştir. Kullanıcıların yalnızca veri noktaları olarak değil, etik olarak saygı gösterilmesi gereken bireyler olarak görülmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Çalışmanın bulguları, *woke* hareketinin dijital platformlarda nasıl şekillendiğini ve yayıldığını ayrıntılı olarak ortaya koymaktadır. *Woke* kimliklerin postkolonyal kimliklerden belirgin şekilde ayrıştığı, özellikle dijital platformların sunduğu imkanlar ve algoritmik mekanizmaların etkisiyle açıklanabilir. Algoritmik kürasyon, kullanıcı etkileşimleri ve duygu durumlarının viral biçimde yayılması, *woke* hareketinin sosyal ve politik etkileşim alanını genişletmiş ve dönüştürmüştür. Pickering'in teorik perspektifi, dijital sosyoloji ve insan-makine etkileşimlerinde gerçekleşen faillik dansını kavramsallaştırmak için faydalı bir araç sunmuştur. Bu çerçevede *woke* hareketi, teknoloji ve kullanıcı arasında sürekli bir

etkileşim içinde şekillenen dijital kimliklerin öncü bir örneğidir. Bu hareket, yalnızca sosyal adalet söylemleriyle değil, aynı zamanda kimliğin dijital platformlar üzerinden yeniden üretimiyle ilgilenen araştırmacılar için önemli bir vaka teşkil etmektedir. Sonuç olarak çalışma, çağdaş kimliklerin algoritmik süreçlerle olan etkileşimlerinin, klasik edebi ve kültürel söylemlere dayanan postkolonyal kimliklerden önemli ölçüde farklılaştığını ve dijital ortamda şekillenen kimliklerin daha akışkan, bağlamsız ve hızla dönüşebilen özelliklere sahip olduğunu göstermiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular ışığında akademik, metodolojik ve toplumsal bağlamlara yönelik yeni yaklaşımlar geliştirilebilir.

Daha geniş zaman aralıklarında ve farklı platformlarda karşılaştırmalı çalışmalar yürütülerek, algoritmaların ve etkileşimlerin kimlik oluşum süreçlerindeki uzun dönemli etkileri daha detaylı incelenmelidir. Faillik dansı kavramının yanı sıra, dijital sosyal hareketlerin anlaşılmasında postkolonyal teori ve dijital sosyolojiyi bütünleştiren teorik yaklaşımlar geliştirilmelidir. Böylece dijital platformların sosyo-politik etkilerinin daha kapsamlı anlaşılması sağlanabilir. Sosyal medya platformlarının algoritmik süreçlerinin şeffaflaştırılması, kullanıcıların dijital kimlik ve etkileşim süreçlerine daha bilinçli katılımını sağlayabilir. Özellikle viral içeriklerin yayılımında algoritmaların rolüne dair açık bilgilendirme politikaları oluşturulmalıdır. Eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşları, dijital okuryazarlık programlarını yaygınlaştırarak, kullanıcıların dijital platformların sosyo-politik etkileri hakkında farkındalık kazanmalarını sağlamalıdır. Netnografik araştırmalarda kullanıcı mahremiyetine duyulan saygının pekiştirilmesi için daha güçlü etik kuralların geliştirilmesi ve uygulanması önemlidir. Bu bağlamda, kullanıcıların anonimleştirilmesi ve verilerin etik kullanımı konusundaki standartların netleştirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, dijital çağda kimlik oluşum süreçlerini anlamak ve yönlendirmek için teorik, metodolojik ve uygulamaya dönük yaklaşımların sürekli gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi önemlidir. Bu çalışma, gelecekteki araştırmalar için önemli bir temel oluşturarak, kimlik politikalarının dijitalleşen dünyada nasıl şekillendiğini anlamak isteyen araştırmacılar ve uygulayıcılar için değerli bir referans sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Achebe, C. (1988). An image of Africa: Racism in Conrad's *Heart of Darkness*. In R. Kimbrough (Ed.), *Heart of Darkness: An authoritative text, background and sources, criticism* (3rd ed., pp. 251–261). W. W. Norton & Co. (Original work published 1977)

Ahmad, A. (1997). Postcolonial theory and the 'post-' condition. *Socialist Register, 33*, 353–381. https://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/5695

Alatas, S. H. (2000). Intellectual imperialism: Definition, traits, and problems. *Southeast Asian Journal of Social Science, 28*(1), 23–45. http://www.jstor.org/stable/24492998

Alfonseca, K. (2025, March 4). What does 'woke' mean and why are some conservatives using it? *ABC News.*https://abcnews.go.com/Politics/woke-conservatives/story?id=93051138

Ashcroft, B., Griffiths, G., & Tiffin, H. (Eds.). (1995). *The post-colonial studies reader*. Routledge.

Bağlama, S. H. (2018). *The resurrection of the "spectre": A Marxist analysis of race, class and alienation in the post-war British novel*. Peter Lang.

Bruckman, A. (2002). Studying the amateur artist: A perspective on disguising data collected in human subjects research on the Internet. *Ethics and Information Technology, 4*(3), 217–231. https://doi.org/10.1023/A:1021316409277

Bail, C. A., Argyle, L. P., Brown, T. W., Bumpus, J. P., Chen, H., Hunzaker, M. B. F., Lee, J., Mann, M., Merhout, F., & Volfovsky, A. (2018). Exposure to opposing views on social media can increase political polarization. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *115*(37), 9216–9221. https://doi.org/10.1073/pnas.1804840115

Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştirmalarina Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.

Bassnett, S., & Lefevere, A. (Eds.). (1990). *Translation, history and culture.* Pinter Publishers.

Bassnett, S., & Trivedi, H. (Eds.). (1999). *Postcolonial translation: Theory and practice.* Routledge.

Baym, N. K. (2000). *Tune in, log on: Soaps, fandom, and online community*. SAGE Publications.

Bhambra, G. K. (2007). Sociology and postcolonialism: Another 'missing' revolution? *Sociology, 41*(5), 871–884. https://doi.org/10.1177/0038038507080442

Bhambra, G. K. (2010). Historical sociology, international relations and connected histories. *Cambridge Review of International Affairs, 23*(1), 127–143. https://doi.org/10.1080/09557570903433639

Bhambra, G. K. (2014). *Connected sociologies.* Bloomsbury Academic.

Bhambra, G. K. (2023). *Rethinking modernity: Postcolonialism and the sociological imagination* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.

Bhambra, G. K., & Holmwood, J. (2018a). Colonialism, postcolonialism and the liberal welfare state. *New Political Economy, 23*(5), 574–587. https://doi.org/10.1080/13563467.2017.1417369

Bhambra, G. K., & Holmwood, J. (2021). *Colonialism and modern social theory.* Polity Press.

Bhambra, G. K., Gebrial, D., & Nişancıoğlu, K. (Eds.). (2018b). *Decolonising the university.* Pluto Press.

Bhabha, H. K. (2004). *The location of culture* (2nd ed.). Routledge. (Original work published 1994)

Boase, J., Horrigan, J. B., Wellman, B., & Rainie, L. (2006). *The strength of internet ties.* Pew Internet & American Life Project. https://www.pewresearch.org/internet/2006/01/25/the-strength-of-internet-ties/

Buden, B. (2006). Cultural translation: Why it is important and where to start with it. *Transversal texts.*https://transversal.at/transversal/0606/buden/en

Buden, B., Nowotny, S., Simon, S., Bery, A., & Cronin, M. (2009). Cultural translation: An introduction to the problem, and Responses. *Translation Studies, 2*(2), 196–219. https://doi.org/10.1080/14781700902937730

Butt, N. (2014). "Chutneyfying" memory and history: Mapping transcultural India in *Midnight's Children* (1981). *South Asian Review, 35*(1), 37–53. https://doi.org/10.1080/02759527.2014.11932953

Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope.* Polity.

Césaire, A. (1950/2000). *Discours sur le colonialisme.* Présence Africaine.

Chakrabarty, D. (2000). *Provincializing Europe: Postcolonial thought and historical difference.* Princeton University Press.

Connell, R. (2007). *Southern theory: The global dynamics of knowledge in social science.* Polity Press.

Cotter, K. (2018). Playing the visibility game: How digital influencers and algorithms negotiate influence on Instagram. *New Media & Society, 21*(4), 895–

913. https://doi.org/10.1177/1461444818815684 (Original work published 2019)

Derrida, J. (1976/1967). *Of grammatology* (G. C. Spivak, Trans.). John Hopkins University Press.

Derrida, J. (1994). *Specters of Marx: The state of the debt, the work of mourning and the new international* (P. Kamuf, Trans.). Routledge. (Original work published 1993)

Derrida, J., & Prenowitz, E. (1995). Archive fever: A Freudian impression. *Diacritics, 25*(2), 9–63. https://doi.org/10.2307/465144

Du Bois, W. E. B. (1903). *The souls of Black folk.* https://housedivided.dickinson.edu/sites/teagle/texts/web-dubois-souls-of-black-folk-1903/

Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication, 12*(4), 1143–1168.

Ezzy, D. (2002). *Qualitative analysis: Practice and innovation.* Allen & Unwin.

Fanon, F. (2008). *Black skin, white masks* (R. Philcox, Trans.). Grove Press. (Original work published 1952)

Go, J. (2023). *Policing empires: Militarization, race, and the imperial boomerang in Britain and the US.* Oxford University Press.

Güney, A. (2008). A brief view of Jacques Derrida's deconstruction and hermeneutics. *Humanities Sciences, 3*(2), 219–225. https://doi.org/10.12739/10.12739

Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, culture, difference* (pp. 222–237). Lawrence & Wishart.

Hayles, N. K. (2012). *How we think: Digital media and contemporary technogenesis*. University of Chicago Press.

Hine, C. (2000). *Virtual ethnography.* Sage Publications.

Ilchenko, M. (2024). The "woke" effect: The critical debate on identity politics and its impact on brand storytelling (Master's thesis, Università degli Studi di Padova). *Padua Thesis and Doctorate Archive.*https://thesis.unipd.it/retrieve/abdd38a8-04b4-4152-b23b-7770e6bc90d2/Ilchenko%20Mariia_pdfA.pdf

Jones, M. (1999). Information systems and the double mangle: Steering a course between the Scylla of embedded structure and the Charybdis of strong symmetry. In T. J. Larsen, L. Levine, & J. I. DeGross (Eds.), *Information*

systems: Current issues and future changes (pp. 287–302). International Federation for Information Processing.

Kara, E. (2023). Karma Araştırma Yönteminin Teorik Olarak ve Örnek Araştırmalarla İncelenmesi. *Girişimcilik İnovasyon Ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 73-90. https://doi.org/10.31006/gipad.1310518

Kozinets, R. V. (1998). On netnography: Initial reflections on consumer research investigations of cyberculture. *ACR North American Advances*.

Kozinets, R. V. (2002). The field behind the screen: Using netnography for marketing research in online communities. *Journal of Marketing Research, 39*(1), 61–72. https://doi.org/10.1509/jmkr.39.1.61.18935

Kozinets, R. V. (2006). Click to connect: Netnography and tribal advertising. *Journal of Advertising Research, 46*(3), 279–288.

Kozinets, R. V. (2010). *Netnography: Doing ethnographic research online.* SAGE Publications.

Kozinets, R. V. (2015). *Netnography: Redefined.* SAGE Publications.

Kozinets, R. V., & Gretzel, U. (2021). Commentary: Artificial intelligence: The marketer's dilemma. *Journal of Marketing, 85*, 156–159. https://doi.org/10.1177/0022242920972933

Kozinets, R. V., Gretzel, U., & Gambetti, R. (2023). *Influencers and creators: Business, culture and practice.* SAGE.

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). Sage Publications.

Lefevere, A. (1985). Why waste our time on rewrites? The trouble with interpretation and the role of rewriting in an alternative paradigm. In T. Hermans (Ed.), *The manipulation of literature: Studies in literary translation* (pp. 215–243). Croom Helm.

Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting and the manipulation of literary fame*. Routledge.

Lupton, D. (2015). *Digital sociology.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315776880

Maitland, S. (2017). *What is cultural translation?* (Bloomsbury Advances in Translation Studies). Bloomsbury Academic.

Markham, A. N. (1998). *Life online: Researching real experience in virtual space.* AltaMira Press.

Marres, N. (2017). *Digital sociology: The reinvention of social research.* John Wiley & Sons.

Martini, A., Massa, S., & Testa, S. (2013). The firm, the platform and the customer: A "double mangle" interpretation of social media for innovation. *Information and Organization, 23*(3), 198–213. https://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2013.07.001

Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum: Qualitative Social Research, 1*(2). https://doi.org/10.17169/fqs-1.2.1089

Mbembe, A. (2001). *On the postcolony* (1st ed.). University of California Press. http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1ppkxs

McConnell, S. J. (2022). *Mind over machine? The clash of agency in social media environments* (Doctoral dissertation, Colorado State University).

McLeod, J. (2010). *Beginning postcolonialism* (2nd ed.). Manchester University Press.

Montanaro, D. (2023, July 19). What does the word 'woke' really mean, and where does it come from? *NPR*.https://www.npr.org/2023/07/19/1188543449/what-does-the-word-woke-really-mean-and-where-does-it-come-from

Nkrumah, K. (1965). *Neo-colonialism: The last stage of imperialism.* Thomas Nelson & Sons.

O'Hanlon, R., & Washbrook, D. (1992). After Orientalism: Culture, criticism, and politics in the Third World. *Comparative Studies in Society and History, 34*(1), 141–167. http://www.jstor.org/stable/178988

Orton-Johnson, K., & Prior, N. (Eds.). (2013). *Digital sociology: Critical perspectives.* Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137297792

Özer, Y. E. (2023). Post-truth, post-truth siyaseti ve yerel düzeye etkileri: Etik ilkeler üzerinden bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(55), 365–377. https://doi.org/10.30794/pausbed.1123692

Palancı, C. (2024). Yüzeysel bir radikallik bağlamı olarak Woke hareketi. *Fiscaoeconomia, 8*(3), 1173–1193. https://doi.org/10.25295/fsecon.1439179

Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., & Hoagwood, K. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Administration and Policy in Mental Health, 42*(5), 533–544. https://doi.org/10.1007/s10488-013-0528-y

Pickering, A. (1993). The mangle of practice: Agency and emergence in the sociology of science. *American Journal of Sociology, 99*(3), 559–589. https://doi.org/10.1086/230316

Pickering, A. (1995). *The mangle of practice: Time, agency, and science.* University of Chicago Press.

Pickering, A. (2008a). New ontologies. In A. Pickering & K. Guzik (Eds.), *The mangle in practice: Science, society, and becoming* (pp. 1–14). Duke University Press.

Pickering, A. (2008b). Preface. In A. Pickering & K. Guzik (Eds.), *The mangle in practice: Science, society, and becoming* (pp. 1–14). Duke University Press.

Quayson, A. (2020). Introduction: Postcolonial spatialities. *Interventions, 22*(8), 967–976. https://doi.org/10.1080/1369801X.2020.1843519

Quijano, A. (2024). *Foundational essays on the coloniality of power* (W. D. Mignolo, R. Segato & C. E. Walsh, Eds.; D. Frye, Trans.). Duke University Press.

Robinson, D. (1997). *Translation and empire: Postcolonial theories explained.* St. Jerome Publishing.

Romano, A. (2020). A history of "wokeness". *Vox.* https://www.vox.com/culture/21437879/stay-woke-wokeness-history-origin-evolution-controversy

Rose, J., & Jones, M. (2005). The double dance of agency: A socio-theoretic account of how machines and humans interact. *Systems, Signs & Actions, 1*(1), 19–37.

Rose, S. (2020, January 21). How the word 'woke' was weaponised by the right. *The Guardian.*https://www.theguardian.com/society/shortcuts/2020/jan/21/how-the-word-woke-was-weaponised-by-the-right

Said, E. W. (1978/1999). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark anlayışları* (B. Yıldırım, Trans.; B. Eyüboğlu & O. Koçak, Eds.). Metis Yayınları. (Original work published 1978)

Selvon, S. (1956). *The lonely Londoners.* A. Wingate.

Selwyn, N. (2019). *What is digital sociology?* Polity Press.

Sékongo, K., & Yéo, L. (2007). À propos de l'actualité du *Discours sur le colonialisme* d'Aimé Césaire ou le fondement du discours postcolonial à l'ère de la mondialisation. *Eurostudia, 3*(2). https://doi.org/10.7202/017837ar

Sibanda, J. (2021). Academics' conceptions of higher education decolonisation. *South African Journal of Higher Education, 35*(3), 182–199. https://doi.org/10.20853/35-3-3935

Spivak, G. C. (1985). The Rani of Sirmur: An essay in reading the archives. *History and Theory, 24*(3), 247–272. https://doi.org/10.2307/2505169

Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (pp. 271–313). University of Illinois Press.

Tiffin, H. (1995). Post-colonial literatures and counter-discourse. In B. Ashcroft, G. Griffiths, & H. Tiffin (Eds.), *The post-colonial studies reader.* Routledge.

Tischler, H. L. (2010). *Introduction to sociology* (10th ed.). Wadsworth Cengage Learning.

Townsend, L., & Wallace, C. (2016). Social media research: A guide to ethics (Vol. 1, Issue 16, pp. 1–16). University of Aberdeen.

Turkle, S. (1984). *The second self: Computers and the human spirit.* Simon & Schuster.

Turkle, S. (1995). *Life on the screen: Identity in the age of the Internet.* Simon & Schuster.

Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other.* Basic Books.

Velkova, J., & Kaun, A. (2019). Algorithmic resistance: Media practices and the politics of repair. *Information, Communication & Society, 24*(4), 523–540. https://doi.org/10.1080/1369118X.2019.1657162

wa Thiong'o, N. (1986). *Decolonising the mind: The politics of language in African literature.* James Currey.

Wynn, J. R. (2009). Digital sociology: Emergent technologies in the field and the classroom. *Sociological Forum, 24*(2), 448–456. https://doi.org/10.1111/j.1573-7861.2009.01109.x

Zhao, Y., & Wang, M. (2023). Digital sociology: Origin, development, and prospects from a global perspective. *Journal of Chinese Sociology, 10*, Article 19. https://doi.org/10.1186/s40711-023-00198-1